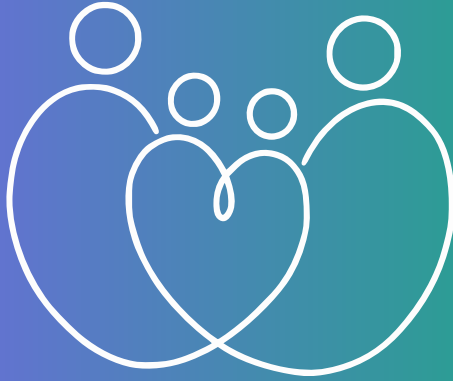

Aile Arabuluculuğunun Gerekliliği ve Dünyadaki Uygulama Örnekleri

*Hasan H. TAYLAN
Hüseyin Zahid KARA*

Aile Arabuluculuğunun Gerekliği ve Dünyadaki Uygulama Örnekleri

Hasan H. TAYLAN
Hüseyin Zahid KARA

Editör: Hüseyin Zahid KARA

Kapak: Hüseyin Zahid KARA

Sayfa: 135

I S B N: 978-625-8466-85-0

Basım: İstanbul - 2024

Baskı - Cilt:

DEĞİŞİM YAYINLARI / DEĞİŞİM AKTÜEL KİTABEVİ

Semerciler Mahallesi Postane Sokak No:3 Adapazarı Sakarya

Telefon: +90 (264) 278 56 39 / +90 (264) 272 13 81 Faks: +90 (264) 273 52 99

bilgi@degisimyayinlari.net www.degisimkitap.com

Yazar Bilgileri

Hasan H. Taylan (Doç. Dr.)

1999 yılında Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu. 2003 yılında Selçuk Üniversitesi SBE Sosyoloji Anabilim Dalında yüksek lisansını ve 2011 yılında doktorasını tamamladı. 1999-2001 yılları arasında Siirt ve Konya'da öğretmenlik yaptı. 2002-2011 yılları arasında Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalıştı. 2012 yılından itibaren Sakarya Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Sosyal Hizmet, Sosyoloji ve İletişim alanlarında akademik çalışmalarını sürdürmektedir. Temel ilgi konuları, aile sorunları, medya etkileri, dezavantajlı gruplar, sosyal sorunlar ve sosyal politikalarıdır.

ORCID NO: 0000-0002-3968-7546

htaylan@sakarya.edu.tr

Hüseyin Zahid KARA (Dr. Öğr. Üyesi)

2015 yılında Düzce Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'nden mezun oldu. 2018 yılında Sakarya Üniversitesi SBE Sosyal Hizmet Anabilim Dalında yüksek lisansını ve 2022 yılında Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalında doktorasını tamamladı. 2016-2023 yılları arasında Sakarya Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalıştı. 2023 yılından itibaren Sakarya Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Temel çalışma alanları; öğrenci sorunları, bağımlılık, ekoloji ve gruplarla sosyal hizmet uygulamalarıdır.

ORCID NO: 0000-0003-4503-2703

zkara@sakarya.edu.tr

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
ÖNSÖZ.....	3
GİRİŞ: AİLENİN DEĞİŞİMİ VE SORUNLARI.....	5
Değişme Sürecindeki Aile	5
İstatistiklerle Aile.....	9
Aile İçi Sorunlar	11
AİLE BİRLİĞİNİN DAĞILMASI: BOŞANMA.....	15
Göstergeler	15
Nedenler	17
Sonuçlar	20
AİLEYE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR VE HİZMETLER... 24	
Aileye Yönelik Sosyal Politikalar	24
Kalkınma Planlarında Aileye Yönelik Sosyal Politikalar	24
Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile Politikaları	30
Aileye Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları.....	35
Aileye Yönelik Mevzuat	35
Aileye Yönelik Sosyal Hizmetler	36
AİLE ARABULUCULUĞU'NUN GEREKLİLİĞİ.....	40
Aile Arabuluculuğuna Geçiş Kolaylaştıran Temeller	41
Hukuki Yönü	42

Sosyal Hizmet Uygulamaları.....	44
Bilimsel Bir Araştırmadan Bulgular	46
Aile Arabuluculuğu Uygulanması.....	48
DÜNYA'DAKİ AİLE ARABULUCULUĞU UYGULAMALARI	60
Portekiz'de Aile Arabuluculuğu.....	60
İtalya'da Aile Arabuluculuğu	70
Almanya'da Aile Arabuluculuğu	79
Fransa'da Aile Arabuluculuğu	87
İngiltere'de Aile Arabuluculuğu.....	95
Finlandiya'da Aile Arabuluculuğu	102
A.B.D'de Aile Arabuluculuğu	111
SONUÇ.....	116
KAYNAKLAR.....	118

ÖNSÖZ

Türkiye’de evlenme oranlarındaki düşüş, çocuk sahibi olmadaki azalış, tek başına yaşayan hanelerdeki artış gibi ailenin krizine dair göstergelerin yanı sıra boşanmalarda ve tek ebeveynli ailelerde hızlı bir artış söz konudur. Aile bütünlüğünün korunması, boşanma sürecindeki eşlerin, süreci sağlıklı biçimde yönetebilmesi ve eşler arasındaki anlaşmazlıkların çözümlenmesi için alternatif çözüm yollarından biri olan Aile Arabuluculuğu, birçok ülkede uygulansa da ülkemizde uygulamaya henüz geçmemiş ve uygulanması gerekli bir modeldir.

Aile arabuluculuğu, boşanma süreci öncesindeki, boşanma sürecindeki ve boşanma sonrasındaki anlaşmazlıklarda tarafları çözüme erdirmeyi hedefler ve anlaşmazlıklarda özellikle çocukları ve eşleri korumayı esas edinir. Temelde aileyi, özelde eş ve çocukları koruyan sosyal politikalar, aile refahı çerçevesinde Türkiye’de daha çok Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı aracılığıyla yürütölmektedir. Ne yazık ki aile arabuluculuğu ihtiyaç olmasına rağmen uygulamaya geçmemiş bir modeldir. Bu çalışmada Aile Arabuluculuğu, sosyolojik, hukuki, mesleki ve uygulama yönleriyle değerlendirilmiş; hâlihazırda bu sistemi kullanan ölkelerin bazılarının uygulamalarına ve temel ilkelere temas edilmiştir. Ayrıca aile arabuluculuğunun ölkemizde uygulanmasını kolaylaştıran yasal statüsü ve sosyolojik zorunluluğuna değinilmiştir.

HEGEM Vakfı, şiddetle mücadelede ve toplumun diğer temel sorunlarının çözümünde, bilimsel eserleriyle, eğitimleriyle, seminerleriyle, konferanslarıyla, çalıştaylarıyla, sertifika

programlarıyla önemli bir sorumluluk üstlenmiş; başarıyla üstesinden gelmiştir.

Bu eser, HEGEM Vakfı'nın "Aile Temelli İleri Arabuluculuk" sertifika programı için hazırlanmış eğitim içeriğinin zenginleştirilmiş ve genişletilmiş bir ürünüdür.

GİRİŞ AİLENİN DEĞİŞİMİ VE SORUNLARI

Değişme Sürecindeki Aile

Geniş aileden çekirdek aileye, sonra da parçalanmış aileye geçiş; aile ve akrabalık ilişkilerinin gittikçe zayıflaması; geleneksel aile işlevlerinin bazılarının modern kurumlarca yürütülmesine giden süreçte aile işlevlerinin azalması; ilk evlilik yaşının artmasıyla geç evliliklerin ortaya çıkışı; çocuk sayısının azalmasıyla yaşanan aile ve de topluma giden süreç; evlilik dışı ilişkilerin ve evlenmeden bir arada yaşayanlardaki artış; boşanmaların artışı; yeniden evlenmelerin azalışı ve bazı diğer veriler, aile kurumunun değişimine ve ailedeki krize yönelik bir takım göstergelerdir.

Ogburn (1938) sanayileşmenin ve teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak aile işlevlerinde ortaya çıkan değişimleri kısaca:

1. Ekonomik-üretken düzen yok olmuştur. Birçok ailede, gelir artık evin dışında sağlamaktadır.
2. Ailenin koruyucu işlevi yok olmuştur. Bu görevi aile yerine artık polis, hastaneler, sigorta şirketleri ve koruyucu evler gibi kurumlar üstlenmiştir.
3. Ailenin eğitici işlevi son derece azalmıştır. Bu görevi, okullar, günlük bakım merkezleri ve diğer eğitim programları üstlenmiştir.
4. Aile, dinsel etkinliklerin merkezi olmaktan çıkmıştır.

5. Eğlence ve dinlenme faaliyetleri işlevi son derece azalmıştır ve bireyler bu faaliyetleri evin dışında gerçekleştirmeye başlamıştır.
6. Ailenin statü belli edici işlevi son derece azalmıştır. Bireyler artık okul, iş, sosyal ve dini gruplar gibi aile dışı kurumlardaki başarılarıyla tanınmaktadır.
7. Aile duygusal işlevini sürdürmektedir. Bireyler sosyal ve duygusal tatmini hâlâ aileden edinmekte ve sevgi ihtiyaçlarının büyük bir kısmı ailede karşılanmaktadır (akt. Zastrow, 2014) şeklinde özetlemektedir.

Giddens (2000: 143) ise ailenin yapısal değişimine dair gözlemlerini şu şekilde özetlemektedir:

1. Geniş aile ve diğer akraba grupları etkisini kaybetmektedir.
2. Özgürce eşini seçmeye yönelik bir eğilim vardır.
3. Evlilikte ve aile içinde karar vermede kadın hakları geniş bir biçimde tanınmaya başlanmıştır.
4. Akraba evlilikleri azalmaktadır.
5. Geleneksel toplumlarda dahi küçük yaşlardaki çocuklar için cinsel özgürlük gelişmektedir.
6. Çocuk haklarının genişletilmesi konusunda genel bir eğilim vardır.

Fukuyama (2009); “büyük çözülme” olarak isimlendirdiği toplumsal değişimin ailenin değişimi kısmında sosyal sermaye kavramına atıfta bulunarak moderniteyle birlikte ailenin öneminin azaldığına ve aile bağlarının zayıfladığına, ailenin elinde kalan en önemli işlevi olan üremenin de tehlikede olduğuna değinerek bir tür krize işaret etmektedir. Eserinde, batılı ailelerde doğurganlığın endişe edilecek boyutlarda azaldığını; parçalanmış ailelerin hızla arttığını;

evlilik dışı doğan çocukların oranının gittikçe arttığını; büyük çoğunluğu bekâr olan genç kızların yaptıkları doğum oranındaki artışın varlığını; babasız çocuklarda ciddi artışı istatistiklerle anlatmıştır.

Modernleşme (Batılılaşma) sürecindeki Türk ailesinde de Batılı ülkelere benzer değişimler gözlenmiştir. Ailedeki değişimi aile işlevlerindeki değişim olarak bakılabilir. Ogburn'un işaret ettiği aile işlevlerinde değişimler, ülkemizdeki çeşitli sosyal bilimcilerce dile getirilmiştir. Örneğin Beşirli'ye göre (2015: 266); kentleşme, hizmet sektörüne yönelen istihdam ve sosyo-ekonomik değişimlerin sonucunda, geniş aileden çekirdek aile tipine geçiş zorunlu hale gelmiş ve sanayileşmeyle ailenin işlevleri daralmış hatta azaltılmıştır. Ailenin üretime katılma işlevi azalmış, formel eğitim-öğretim ailenin işlevi olmaktan çıkmış, aile işletmeleri geleneksel aile yönetimi esasından profesyonel yönetime devredilmiştir. Modernleşme süreciyle birlikte ailenin geleneksel işlevlerini kaybetmesi sonucunu doğurmuş ve aile, üretim/üretken durumundan çıkmıştır.

Türkiye'de sanayileşme, iç göç, kırsal yapıların çözülmesi, kentleşme/kentlileşme, genel olarak çalışma yaşamının değişmesi özelde kadının çalışma yaşamına girmesi, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve sonra dijital iletişim teknolojilerinin hayatımıza hâkim olması, küreselleşme ve benzeri başkaca dini, toplumsal, kültürel, iktisadi, siyasal faktörlerin de etkisiyle tıpkı diğer ülkelerde olduğu gibi Türk ailesi de değişim geçirmektedir. Aile yapısındaki, ilişkilerindeki ve değerlerindeki değişimler, "aile"ye uyum sorunu yaşanmasına, aile içinde kuşaklar arası çatışmaya, eşler arası sorunlar yaşanmasına ve hatta gerek aile içindeki üyelerinin kendi aralarında olduğu gibi gerekse ailenin diğer ailelerle yeni tür sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır.

Türkiye’de ailenin yapısal değişimi ve aile içi sorunların artan oranı, tüm ülkelerde benzer zaman diliminde ve oranlarda olmasa da yaşanmaktadır. Türkiye’deki aile değişiminin ve aile içi sorunların bazı ölçülebilen boyutları resmi istatistiklerden verilecektir.

İstatistiklerle Aile

Türkiye’de aile yapısının (hanehalkı kompozisyonunun) değişimi, çekirdek ailenin 1968’den 2021’e kadar artan oranıyla gösterilebilir. Anne-baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aile, 1968’de yüzde 59,6 (Serim, 1972); 1988’de yüzde 63,4 (DPT, 1992); 2006’da yüzde 73 (ASPB, 2014a); 2021’de yüzde 64,4 (TÜİK, 2022) olarak tespit edilmiştir. Çekirdek ailenin yüzdesindeki artışı yanı sıra geniş ailenin yüzdesindeki azalışı da dikkati çekmekle birlikte esas dikkati çeken ve konumuzla ilgili istatistik verisi dağılmış, parçalanmış, tek ebeveynli ailelerin ve tek başına yaşayanların oranındaki artıştır. Tek başına yaşayanların oranı 2014’te yüzde 13,9 iken 2021 yılında yüzde 18,9’a yükselmiştir (TÜİK, 2022). Boşanma, ayrılma ya da vefat gibi nedenlerle dağılmış/parçalanmış ailelerin ya da başka bir söyleyişle tek ebeveynli ailelerin oranı yıllar içerisinde artmıştır. Dağılmış/parçalanmış ailelerin oranı 1968’de (Timur, 1972) yüzde 8,3; 1998’de (Koç, 1999) yüzde 12,3; 2011’de (ASPB, 2014b) yüzde 19,5 ve 2016’da (ASHB, 2019) yüzde 19,9 olarak tespit edilmiştir. Yaklaşık 50 yılda dağılmış/parçalanmış ailelerde yüzde 50’lerde bir artış olmuştur.

İlk evlilik yaşındaki yıllar içerisindeki değişim, erken evliliklerden (18 yaş altındaki evlilikler) geç evliliklere doğru değişime işaret eder. 2001 yılı verilerine göre erkeklerde ilk evlenme yaşı 26 yaş, kadınlarda 22,7 iken 2011 yılında erkeklerde 27,1 yaş, kadınlarda 23,8 yaştır. 2022 yılı verilerine göre ilk evlenme yaşı erkeklerde 28,2, kadınlarda 25,6 yaş olarak gerçekleşmiştir. Son yirmi yılda tıpkı önceki yıllarda olduğu gibi hem kadınlarda hem de erkeklerde ilk evlenme yaşı artmıştır (TÜİK, 2023).

Evlenme sayılarında yıllara göre ciddi azalış söz konusudur. Türkiye İstatistik Kurumu 2023 yılı bilgilerine göre, her geçen yıl bir önceki yıla göre hem -nüfusa oranla- evlenen çiftlerde

hem de bin nüfus başına düşen evlenme sayısını ifade eden kaba evlenme hızında azalma görülmektedir. 2001 yılında 544.322 çift evlenmişken, kaba evlenme hızı binde 8,35 olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılında Türkiye nüfusunda belirgin bir artışa rağmen, evlenen çiftlerdeki sayı 2001 evlenme sayılarına yakın çıkmıştır (574.358). 2022 yılı kaba evlenme hızı ciddi bir oranda azalmıştır (2001’de binde 8,35 iken 2022’de binde 6,76’dır).

Tüm bu bazı olgulara ilişkin istatistikler, yakın zamanlı yılların içerisindeki aileye dair kayda değer değişimleri göstermekle kalmıyor, aynı zamanda aileye ilişkin sadece bazı gözlemlenebilen göstergeler açısından aile kurumunun içinde bulunduğu krize işaret ediyor. Ailedeki değişimlerin en önemli göstergelerinden biri de boşanma oranlarındaki yıllara göre değişimidir.

Aile İçi Sorunlar

Aile içi sorunlar kavramsallaştırması, aile içi şiddet, çocuk ihmal ve istismarı, yaşlı ihmal ve istismarı, aile içi iletişim sorunları (eşler arası iletişim, ebeveyn-çocuk ilişkileri, kuşaklararası çatışma, aile üyeleri ilişkileri), boşanma, aldatma-sadakatsizlik gibi sorunlarla ilişkilendirilerek ele alınabilir. Türkiye’de aile içi şiddet ve boşanma konusunda literatür ve araştırma daha yaygınken, çocuk istismarı veri ulaşım problemi nedeniyle, yaşlı istismarı yeni bir olgu olması ve son zamanlarda çalışılması nedeniyle, aldatma ve sadakatsizlik hem veriye ulaşma güçlüğü hem de henüz çalışılan bir olgu olması nedeniyle kısıtlı bir alanyazın sorunu söz konusudur. Bu nedenle Türkiye’de aile içi sorunları ele alırken sadece aile içi şiddet, iletişim sorunları ve boşanma ele alınacaktır.

Aile içi sorunlar arasında sayılan en önemli sorunlardan biri de aile içi iletişim sorunlarıdır ve bağlantılı olarak, özellikle gençler merkeze alınıp düşünülürse bu durum kuşaklararası çatışma anlamına gelmektedir. Hatta Taylan’ın 2016 yılındaki gençler üzerinde yürüttüğü bir araştırmasında, gençlerin penceresinden en temel aile içi sorunlar sırasıyla, aile içi iletişimsizlik (%42,3); aldatma-sadakatsizlik (%30,5); boşanma (%10,4) ve şiddet (%9,1) olarak bulgulanmıştır. Bu araştırmada aile içi iletişimsizlik ilk sırada yer alması dikkate değerdir. Eşler arası uyum problemleri, eşler arası iletişim çatışmaları, geçimsizlik, kuşaklararası çatışma, ebeveyn-çocuk ilişkileri ve sorunları (Şener ve Terzioğlu, 2002; Nazlı, 2007; Velidedeoğlu-Kavuncu, 2011; Yıldırım vef Yıldırım, 2011; Genç, 2016) gibi aile içi iletişim sorunları önemli aile içi sorunlardandır. Aile içi iletişimin en önemli iki boyutu eşler arası ilişkiler ve kuşaklararası çatışmadır. Kuşaklararası çatışma, belli bir yaşam dilimindeki kuşak ile farklı bir zaman dilimindeki kuşağın “birbirlerini reddetmeleri, umursamazlık göstermeleri, ya da iletişimlerindeki bozukluk, anlaşmazlık

olarak tanımlanabilir” (Uluocak, 2015: 197). Son yıllarda gerek dünyada gerekse Türkiye’de kuşaklar arasındaki yıl farkının daha da azaldığı ifade edilmektedir. Özellikle günümüzde internet nesli ya da z kuşağı denilen kuşağın önceki kuşaklardan (x, y gibi) önemli ölçüde farklılaştığı yapılan çalışmalarda dile getirilmektedir (Twenge, 2013; Twenge, 2018; Twenge ve Campbell, 2010). Eşler arası uyum problemleri ve ilişkiler konusuyla ilgili elimizde en önemli veri de 2006, 2011 ve 2016 tarihlerinde geniş kapsamlı yürütülen Türkiye’de aile yapısı araştırmalarıdır. Türkiye Aile Yapısı Araştırması isimli TAYA 2006 ve TAYA 2011 tarihli iki araştırmada, evlilere eşiyile ilişkileri sorulmuş; 2006’da evlilerin %47’si eşiyile ilişkisini iyi, %46 çok iyi olarak değerlendirmiş; 2011’de ise evlilerin %33’ü eşiyile ilişkisini iyi, %62’si çok iyi olarak değerlendirmiştir. 2006, 2011 ve 2016 yıllarında yapılan aile yapısı araştırmasına göre, eşle yaşanan sorunlara bakıldığında, en çok sorun yaşanan konular sırasıyla; ev ile ilgili sorumluluklar, çocuklar ile ilgili sorumluluklar, harcamalar konusu ve gelirin yeterli olmamasıdır (ASPB, 2014; TAYA, 2016). Ayrıca 2016 yılındaki Türkiye Aile Yapısı Araştırması’nda (TAYA, 2016) ise 2006 ve 2011 araştırmalarının aksine çiftlerin eşleriyle ilişkilerinde en çok sorun yaşadığı konular arasında ailece birlikte vakit geçirememek de sıralamada yerini almıştır. Bu çalışmalarda, eşler arasında yaşanan en önemli sorunların sorumluluklarla ilgili olduğu görülmektedir. Yine 2006, 2011 ve 2016 tarihli üç araştırmaya göre de Türkiye’de eşler arasında sorun olduğunda sessiz kalma, küsme ve ses yükseltme en çok verilen tepkilerdir (TAYA, 2006; 2011; 2016). Kadınların eşleriyle bir anlaşmazlık esnasında erkeklere nazaran daha çok sessiz kaldıkları ve küstükleri; erkeklerinse kadınlara nispeten daha fazla oranda seslerini yükselttiği, azarladığı ya da mekânı terk ettiği tespit edilmiştir. Eşler arası anlaşmazlıkta cinsiyete göre geliştirilen farklı tepkide, toplumsal cinsiyet rollerinin rolü etkindir. Kadınlara küsmek, sessiz kalmak ve içine atmak öğretilirken,

erkeklerin sözel ya da fiziksel tepki vermesinin öğretilmesi konusundaki yaklaşımın geçerliliği söz konusu edilebilir (ASPB, 2014: 152). “İletişimin bittiği yerde şiddet başlar” özdeyişinde olduğu gibi aile içi şiddet genelde eşler arası iletişim problemlerinin ve/veya çatışmalarının ertesinde gelmektedir. Aile içi şiddet, “aile üyelerinden biri tarafından aynı ailedeki bir diğer üyenin yaşamını fiziki veya psikolojik bütünlüğünü veya bağımsızlığını tehlikeye soğan, kişiliğine veya kişilik gelişimine ciddi boyutlarda zarar veren eylem veya ihmal” olarak tanımlanabilir (Bayır, 2019: 41). Aile içi şiddet daha çok kadına yönelik şiddet biçiminde gerçekleşmekte; bazen de çocuğa ya da yaşlıya yönelik şiddet bahisleri de söz konusu olmaktadır. Kadına yönelik şiddetteyse öncelikle fiziksel, sonrasında sözlü, duygusal, ekonomik ve cinsel şiddet alt başlıklarıyla ele alınmaktadır. Türkiye’deki aile içi şiddet, aile çalışmalarının başından beri gözlenen bir olgudur. Gerek kabul edilen ulusal ve uluslararası mevzuatta gerek uygulanan sosyal politikalarda ve gerekse akademik çalışmalarda aile içi şiddet belirgin bir sosyal olgu ve problem olarak değerlendirilmiştir. Kadına yönelik şiddet aile içindeki en görünür şiddet türüdür. Küresel bir problem olarak da değerlendirilen kadına yönelik şiddet, Türkiye’nin de önemli sosyal problemlerinden biridir. Dünya Sağlık Örgütü’nün (DSÖ) 2013 yılındaki raporunda, dünya genelindeki yaklaşık her 3 kadından 1’i fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalmaktadır (HÜNEE, 2014). Türkiye’de kadına yönelik şiddet, 2008 tarihli Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması bulgularına göre 10 kadından 4’ünün fiziksel ve cinsel şiddete uğradığı ortaya çıkmıştır (KSGM, 2009). 2013-2014 yılındaki 78 ilde toplam 11.247 hane halkıyla görüşülen alan taramasında evli kadınların %36’sı fiziksel şiddete, %12’si cinsel şiddete maruz kaldığını bildirmiştir. Aynı araştırmanın bulgularına göre, Türkiye’de evlenmiş-kadınların %38’i yaşamlarının herhangi bir döneminde fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalmıştır. Araştırmada diğer şiddet türleriyle ilgili ilginç veriler de

vardır. Araştırmanın bulgularına göre, ülkemizde kadınların yaşamlarının herhangi bir döneminde maruz kaldıkları duygusal şiddet/istismar %44 ve ekonomik şiddet %30 olarak tespit edilmiştir. 2008'den 2014'e kadar geçen sürede kadına yönelik fiziksel ve cinsel şiddette az da olsa (%42'den %38'e) düşmüştür (HÜNEE, 2015). Kısaca endüstrileşme, şehirleşme, teknoloji dönemi, küreselleşme süreci, modern tüketim kültürü, dijital medyaların modern yaşamı kuşatması gibi sosyo-ekonomik ve yapısal etkenler; özne merkezli dünya tasarımlarının, bireyselleşmenin ve "ben nesli"nin hızlı yükselişi gibi etkenler; değer dönüşümü 21. yüzyıl ailesini derinden etkilemektedir (Taylan, 2016: 459). Aile kurumunun yapı, işlev ve ilişkilerindeki değişimden, gittikçe artan bireyselleşme tehdidinden, yeni nesillerin değişen aile algısı ve değer anlayışından etkilenmemesi mümkün değildir. Aile algısında ve değerlerindeki değişim, aile içi sorunlarda da değişmeye ve farklılaşmaya neden olmaktadır.

Türkiye'de son zamanlarda "aile sorunu" söz konusu edildiğinde öne çıkan bir konu evlenmelerin azalması ve boşanmaların artışıdır.

AİLE BİRLİĞİNİN DAĞILMASI BOŞANMA

Göstergeler

Ailedeki krizin en temel göstergelerinden biri de şüphesiz boşanma oranlarındaki artıştır. Ülkemizde 1990-2004 yılları arasında boşanma oranı %245 artış göstermiştir (Türkarşlan, 2013: 218). Başka bir araştırmaya göre, 1997 yılında kaba boşanma oranı binde 0,52 iken 2005 yılında binde 1,33; 2014 yılında binde 1,65 ve 2022 yılında ise binde 2,13 olarak gerçekleşmiştir. Her ne kadar Türkiye’de yıllar içerisinde boşanma hızı artsa da gerek OECD gerekse Avrupa ülkelerinin henüz gerisindedir. Buna rağmen Türkiye’de 2022 yılında 574 bin 358 evlenme gerçekleşmişken 180 bin 954 boşanma gerçekleşmiştir (ASPB, 2015; TÜİK, 2023). Boşanma sayısı, hızı ve oranları ailenin krizine ve gelecekte daha büyük risklerle karşı karşıya kaldığını göstermeye yeter de artar bile.

TÜİK (2023) tarafından açıklanan istatistiklere göre, boşanan çiftlerin sayısı 2001 yılında 91.994 iken 2022 yılında 180 bin 954 oldu. Bin nüfus başına düşen boşanma sayısını ifade eden kaba boşanma hızı 2001 yılında binde 1,41 iken 2022 yılında binde 2,13 olarak gerçekleşti. Boşanmalarda son yirmi yılda önceki yıllara benzer biçimde gittikçe artan bir eğilim vardır.

Türkiye’de doğurganlık oranlarında kayda değer azalış söz konusudur. Doğurganlık istatistiklerine göre (TÜİK, 2022a) toplam doğurganlık hızı, 2001 yılında 2,38 çocuk; 2011’de 2,05 çocuk; 2021 yılında 1,70 çocuk oldu. Doğan çocuk sayısında da artan nüfus oranına rağmen azalış gerçekleş-

miştir. 2001 yılında 1 milyon 323 bin 341 çocuk; 2011 yılında 1 milyon 252 bin 812 çocuk ve 2021’de de 1 milyon 79 bin 842 çocuk dünyaya geldi. Son yirmi yılda dünyaya gelen bebek sayısındaki azalış TÜİK doğurganlık istatistiklerinde de görölmektedir.

Nedenler

Boşanmalardaki hızlı artışın; modern toplum yapısındaki dönüşümler, küreselleşme, kitle iletişim araçlarının ve internet teknolojilerinin yaygınlaşması, sanayileşme ve kentleşme gibi yapısal değişimler; tüketim kültürü ve eşlik eden genel olarak değerlerdeki ve özeldeki aile değerlerinin değişmesi; aile yapısındaki (hanehalkı kompozisyonundaki) ve ilişkilerdeki değişimler; aile işlevlerindeki değişimler (aile kurumunun tarihsel olarak üstlendiği işlevleri modern kurumsal yapılara devrediyor olması); aile içindeki sorunlar (aile içi iletişim sorunları, aile içi şiddet, aldatma /sadakatsizliğin artışı, çocuğun değişen değeri) ve diğer sorunlar (kadının çalışma yaşamına girişi, ekonomik nedenler, sağlık ve bireysel nedenler) gibi sosyo-kültürel ve ekonomik nedenleri sayılabilir.

TÜİK Türk Aile Yapısı Araştırması'na (2022) göre en az bir kez boşanmış kişilerin boşanma nedenleri incelendiğinde sırasıyla, yüzde 32,2 ile sorumsuz ve ilgisiz davranma; yüzde 14,1 ile aldatma; yüzde 9,8 ile evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama ve yüzde 8,1 ile dayak/kötü muamele olarak tespit edilmiştir.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün 2008 tarihli "Boşanma Nedenleri Araştırması"nda boşanmayı etkileyen faktörler; evlilik yılı (Evliliğin ilk 2 ile 5 yılı arasında boşanma oranı daha fazladır yüzde 35,8); coğrafi bölge (Boşanma oranının en fazla olduğu bölge Ege Bölgesi'dir, sonra Marmara Bölgesi); eğitim (Eğitilmiş kesimde boşanma oranı daha fazladır (En yüksek lise ve dengi yüzde 39,9); yaş (Boşanma oranının en yüksek olduğu yaşlar, 26-35 yaşlarıdır -yüzde 42,9); ekonomik krizler (Ekonomik krizlerin olduğu yıllar boşanma oranları daha fazladır.); yerleşim yeri (Boşanma oranının en yüksek olduğu yerler, büyük şehirlerdir -yüzde 79); cinsiyet (Boşanan kadınların büyük çoğunluğu çalışan kadınlardır -yüzde 90,4 ve boşanma

kararını veren kadınların oranı -yüzde 58-, erkeklerin oranından -yüzde 32- yüksektir; aile biçimi (Boşananların büyük çoğunluğu “çekirdek aile”lerden oluşmaktadır -yüzde 81,3); evlilik biçimi (Tanışarak bir süre flört ederek evlenenlerin boşanma oranı daha yüksektir -yüzde 36,7) olarak tespit edilmiştir (TBNA

Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması’nda (2015) ise görüşülen kişilere göre boşanma nedenleri sırasıyla, yakın çevre (yüzde 40,0); duygusal ilişki (yüzde 37,6); aldatma (yüzde 34,9); ekonomik sorunlar (yüzde 34,2); şiddet (yüzde 34,2); alışkanlıklar (yüzde 30,7); ev içi görev ve sorumluluklar (yüzde 29,0); yaşam tarzı (yüzde 24,9); değerler/hayat görüşü (yüzde 20,0); cinsel hayat (yüzde 20,0); çocukla ilgili sorunlar (yüzde 17,8); çalışma hayatı (yüzde 15,1); evlilik öncesi eşini yeteri kadar tanımama (yüzde 15,1); hastalık (yüzde 13,7); evlenme yaşı (yüzde 8,8); çocuk sahibi olamamak / istememek (yüzde 6,1); eğitim düzeyi (yüzde 2,9); yaş farkı (yüzde 2,7); inanç / mezhep (yüzde 2,7); akraba evliliği (yüzde 2,2) olarak tespit edilmiştir.

4721 Sayılı Yeni Türk Medeni Kanunu’na göre boşanma nedenleri; zina; hayata kast (eşlerden biri tarafından diğerinin hayatına karşı yapılmış olan eşi öldürmeye teşebbüs, onu intihara teşvik etmek gibi davranışlar), pek kötü (eşe yapılan eziyetler, onun bedensel ve ruhsal sağlığını tehlikeye düşürecek eşini hapsetmek, aç bırakmak, şiddet uygulamak, anormal cinsel ilişkiye zorlamak gibi davranışlar) veya onur kırıcı davranış (ağır hakaretler, eşin şeref ve haysiyetini kıran, onlara saldırı niteliğinde olan eylem ve davranışlar); suç işleme (küçük düşürücü yani utanç verici ya da yüz kızartıcı nitelikteki hırsızlık, dolandırıcılık, ırza geçme, sahtekârlık, zimmet gibi suçlar) ve haysiyetsiz hayat sürme (toplumdaki genel ahlaka aykırı olarak namus, şeref ve haysiyet kavramlarıyla bağdaşmayacak -uyuşturucu madde ticareti yapmak, içki veya uyuşturucu düşkünlüğü, kumarbaz-

lık, anormal cinsel ilişki alışkanlığı gibi- bir yaşam sürmek); terk (eşlerden birinin evlilik birliğinden doğan yükümlülüklerini yerine getirmemek ve ortak hayata devam etmemek üzere ortak konuttan ayrılarak diğer eşi ve varsa çocuklarını bırakıp gitmesi); akıl hastalığı; evlilik birliğinin temelinden sarsılması; anlaşmalı boşanma; fiili ayrılık (ortak hayatın yeniden kurulamaması olarak belirtilmiştir.

Sonuçlar

Boşanmaların nedenlerinden daha da önemlisi boşanmanın yol açtığı sonuçlardır. Özellikle çocuklar üzerindeki etkisi ve toplumların tarihsel zaman dilimi, kültürü ve yapısına göre değişse de boşanmalar sonunda çocuklar kadar çok etkilenen kesim kadınlardır. Tabii ki genel olarak bakıldığında çiftler bazen farklı konularda da olsa birbirine yakın bir sonuçla karşılaşmaktadır.

Boşanma, çiftler için mutsuz ve sorunlu bir evlilik tecrübesinden çıkış olsa da ailenin yıkımı demektir. Çünkü ayrılmanın kaçınılmaz ve gerekli olduğu durumlarda bile boşanmayla sorunlar bitmemekte aile bireyleri ve hatta diğer aileler için yeni bir süreç başlamaktadır. Boşanma eşleri, çocukları, yakın çevreyi sosyo-ekonomik yönden sarsarak psiko-sosyal açıdan örselemektedir (Yörükoğlu, 2000). Boşanma süreci, sadece evlilere değil, başta onların çocukları olmak üzere, yakın akrabalarına, sosyal çevresine ve sonuçta tüm topluma “yıkıcı” etkiler yapmakta; toplum sağlığını bozmaktadır (Taylan ve Danış, 2016: 43).

2022 yılında kesinleşen boşanma davaları sonucunda 180 bin 954 çift boşanırken 180 bin 592 çocuk velayete verilmiştir. Boşanma davaları sonucu, çocukların velayetinin çoğunlukla anneye (yüzde 75,7’si anneye, yüzde 24,3’ü babaya) verildiği görülmüştür (TÜİK, 2023).

Boşanmaların ilk olarak boşanan eşlerin her ikisinin de farklı derecelerde de olsa ekonomik, sosyal, sağlık, psikolojik açıdan etkilendikleri bir süreç olmaktadır ve varsa çocuklar bu süreçten belki de en çok etkilenen kesimdir. Çocuklar gelişimsel, psikolojik, sosyal yönden etkilenmektedir. Sadece boşanan çiftler ve varsa çocukları değil, yakın aile ve akrabaları, hukuk sistemi, sosyal ve ekonomik sistem, aile kurumu, genel olarak da toplum boşanmadan dolayı veya dolaysız etkilenmektedir.

Emery'e göre (2019: 56); "boşanma çok büyük bir kayıptır. Boşanma, bir sevgilinin, eşin, partnerin kaybedilmesidir. Boşanma, kocalık ya da karılık rolünü kaybetmek demektir. Boşanmada ebeveynlerin çoğu çocuklarını kaybetmekten korkar; elbette ki bu, onlarla geçirilecek zamanın ve yaşanacak deneyimlerin kaybedilmesi demektir. Boşanmada çocukların çocukluğunu kaybedecekmiş gibi hissedilir, çocuklarının sevgi dolu, endişesiz ve zararsız bir ortamda yetiştirme hayalleri paramparça olur. Boşanma, geniş ailenin bir kısmını, çoğu arkadaşını, çevredeki diğer bağlantıları ve rolleri kaybetmek demektir. Boşanmada ev, değer verilen eşyalar, birikimler ve ekonomik planlar kaybedebilir. Boşanma, kontrolün, güvenin ve güvenliğin kaybedilmesine neden olabilir. Temelde boşanma, umutları ve hayalleri kaybetmektir. Bu bir yığın kayıp, boşanmanın hüznün zamanı olduğunu gösterir." Hüznün ise başlı başına yaşanan bir olumsuzluk olduğu gibi boşanmayla öfke, depresyon, hissizleşme, fiziksel hasar, çatışma, ebeveyn sorumluluklarına duyarsızlık gibi sonuçlara yol açabilir.

Boşanma sürecinden ve sonrasında daha çok çocuklar etkilenmektedir. Özellikle boşanma süreci, eşler açısından çekişmeli ve çatışmalı gerçekleştiğinden çocuklar anneleri ve babaları arasında 'kalmaktadır'. Çekişmeli boşanmalarda velayet, nafaka tartışmalarının arasında kalabilmekte; bazen velayeti verilen ebeveyn tarafından diğer ebeveyn gösterilmemekte, mahrum bırakılabilmekte; ebeveynler tarafından çocuk diğer ebeveyne karşı 'doldurulmakta'; bu süreçte çocuklar psikolojik olarak yıpranmakta, zarar görmekte; akademik başarıları olumsuz etkilenmekte; akran zorbalığına maruz kalabilmekte; sağlık sorunları yaşayabilmektedir.

Ayrıca tek ebeveynli ailelerden gelen çocukların sorunları başlı başına bir konudur. Tek ebeveynli ailelerden gelen çocuklarda genellikle öfke, stres, kaygı, özgüven, sosyal uyum,

akademik başarı problemleri yaşadıkları çeşitli araştırmacılarca dile getirilmiştir (ASGM, 2011).

Çekişmeli boşanmalar haricindeki boşanmalarda da genel olarak boşanmış yetişkinlerin sağlık, ekonomik ve sosyal alanlarda birçok uyum gücünü yaşadığı ve bu durumun çocuğun uyumunu da olumsuz yönde etkilediği saptanmaktadır. Ayrıca küçük yaşlardaki çocuklar, anne ve babaları arasındaki boşanmaların ya da problemlerin sorumlusunu kendileri olarak görebilmekte (Öngider, 2013: 151-153) ve yaşlarına oranla üstlenmesi zor bir yükümlülüğün ağırlığıyla zorluk yaşamaktadır.

Boşanmalardan en çok etkilenen kesimlerin başında - boşanan çiftlerden- kadınlar gelmektedir. Kadının çalışma hayatına girişi eski bir olguysa da kadın işsizliği ve yoksulluğu henüz tartışılan bir olgudur. Boşanan kadınların gelir getirici bir işte çalışmadığı takdirde tüm sosyal politika önlemlerine ve hukukun sağladığı mali imkanlara (nafaka vb.) rağmen hayatını geçindirecek bir mali yapıya kavuşma zorluğu, işsizliği ve sonuç olarak yoksulluğu sıkça rastlanılan bir durumdur. İkinci olarak, boşandığı eşiyile aynı yerde çalışma ya da yaşama durumunun getirdiği zorunluluktan kaçma isteğiyle yer değiştirme gereksiniminin doğması ve bazen alıştığı yeri terk etmenin getirdiği yükü üstlenmesi kadını zorlayan bir diğer olumsuz durumdur. Üçüncü olarak, sosyal yaşamda boşanan kadının 'dul' olarak etiketlenmesi ve ilişkilerde 'dikkatli' davranılması, kadının toplumsal yaşama katılımını olumsuz etkileyebilmektedir.

Boşanma sürecinde ve sonrasında erkekler de birçok açıdan olumsuzlukla karşılaşmaktadır. İlk akla gelen mali sorunlardır. "Boşanma sonrasında hemen herkes parasal sıkıntıya düşer ve birçok aile zengin olmadığı sürece, boşanma sonrasında yaşam standartları mutlaka düşer" (Emery, 2019: 151). Kazanılmış malların eşit paylaşımı, nafaka verme zorunluluğu, bazı durumlarda tazminat verme

yükümlülüğü mali bakımdan erkeği zorlayabilmektedir. Ayrıca çok sayıda yürütülen araştırmanın sonuçlarına göre ekonomik sıkıntının asıl yükünü genellikle anneler ile onlarla yaşayan çocukların çektiğini göstermektedir” (Emery, 2019: 151). İkinci olarak velayet sorunları ve tartışmaları, çocuk/larını görememe riski; üçüncü olarak statü kaybı yaşanabilmektedir. Son olarak gerek fiziksel gerekse psikolojik sağlık sorunları, sosyal ilişkilerden uzaklaşma riski, iş kaybı, mekân değişikliği ve buna benzer sosyal, ekonomik ve sağlık sorunları söz konusu olabilmektedir.

Aile kurumu da boşanmadan dolayı olarak etkilenebilmektedir. Aile değerlerinin aşınması, boşanmanın normalleşmesi, boşanma oranlarının bulaşıcılığı, oranların yükselmesi, ahlaki çözümler gibi sosyolojik sonuçlar aile kurumunu tehdit etmektedir.

Ülkemizde, aile içi şiddet, aldatma/sadakatsizlik, eşler arası iletişim ve uyum sorunları, geçimsizlik, çocuk ihmal ve istismarı, yaşlı ihmal ve istismarı gibi aile içi sorunların önlenmesi yanında aile birliği ve bütünlüğünün bozulmasının (boşanma) önünde geçilmesi ve dahası gerek aile içi sorunların gerekse boşanma sürecinin daha iyi yönetilebilmesi ve sonrasındaki rehabilitasyonu açısından aile üyelerinin zararlarını önlemek ya da telafi etmek bakımından sosyal devlet gereği uygulanan bir takım sosyal politikalar ve sosyal hizmet modelleri bulunmaktadır.

AİLEYE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR VE HİZMETLER

Aileye Yönelik Sosyal Politikalar

Kalkınma Planlarında Aileye Yönelik Sosyal Politikalar

a. Sekizinci Kalkınma Planı (2001-2005)

Güçlü bir sosyal güvenlik işlevine sahip olan aileye yönelik destek çalışmalarının kurumsal düzeyde yürütülmesinin önemi, toplumdaki hızlı değişme nedeniyle artmaktadır. Aile ile ilgili hedeflenen stratejiler aşağıdadır;

“Ailenin toplumsal ve ekonomik değişmeye uyum sağlamasına yardımcı olacak tedbirler alınacak, aile bireyleri arasında bağlılık ve dayanışmayı geliştirici ve özendirici politikalara ağırlık verilecektir.”

“Çocuk yetiştirme, yaşlı ve engelli üyelerin bakımı konularında aile eğitilerek desteklenecek, aile ile ilgili kuruluşlar arasında eşgüdüm sağlanacaktır.”

“Kadınların toplumsal konumlarının güçlendirilmesi, etkinlik alanlarının genişletilmesi ve eşit fırsat ve imkânlardan yararlanmalarının sağlanması için eğitim seviyesi yükseltilecek, kalkınma sürecine, iş hayatına ve karar alma mekanizmalarına daha fazla katılımları sağlanacaktır.”

“Kadınların okur-yazarlığının artırılması amacıyla projeler geliştirilecektir.”

“Kadınların eğitime etkin katılımının sağlanması, toplumun ön yargılardan arındırılması için örgün ve yaygın eğitim yanında yazılı ve görsel iletişim araçlarından yararlanılacaktır.”

b. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)

“Kadınlar, çocuklar, yaşlılar, özürlüler ve kente göç edenler başta olmak üzere, yoksulluk riskiyle karşı karşıya olanlara yönelik eğitim, kültür ve sağlık gibi hizmetlerin artırılması ihtiyacı devam etmektedir.”

“Yaşlı nüfusta gözlenen artış ve aile yapısının değişime uğraması gibi nedenler, yaşlı kesime götürülecek hizmetlerin önemini artırmaktadır.”

“Şiddet, bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de daha çok kadın ve çocukların maruz kaldığı bir sorundur. Kadınlara karşı şiddetin ve istismarın önlenmesi için toplumun bilinçlendirilmesine yönelik eğitim ve bilgilendirme çalışmaları devam etmektedir.”

Bu tespitlerden hareketle aile ve kadın bağlamındaki hedeflenen stratejiler ise şunlardır: “Kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımlarını artırmak için; bu kesime yönelik mesleki eğitim imkânları geliştirilerek istihdam edilebilirlikleri artırılabilecektir.”

“Kadına yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla, bu konudaki toplumsal bilinç artırılacaktır.”

“Çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi için ideal ortam olan aileye yönelik eğitici programlar yaygınlaştırılacaktır.”

“Yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının sosyal hizmet ve yardımlar alanındaki faaliyetleri desteklenecektir.”

“Yoğun göç ve çarpık kentleşme neticesinde ortaya çıkan sosyo-kültürel uyum sorunlarını azaltıcı önlemler alınacaktır.”

c. Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)

Ülkemizde geniş aileden çekirdek aileye doğru bir geçişin sürdüğü ve aile üyeleri arasındaki ilişki biçimlerinin de değiştiği görülmektedir. Boşanma sonucunda oluşan tek ebeveynli ailelerin sorunlarının çözümüne yönelik, izleme ve rehberlik ihtiyacı bulunmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında, kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamdaki rolünün güçlendirilmesi, aile kurumunun korunarak statüsünün geliştirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin kuvvetlendirilmesi temel amaçtır.

“Aile yardımlarının geliştirilmesi, aile danışmanlık ve eğitim hizmetlerinin kapsamlı, standart, etkin ve yaygın hale getirilmesi, evlilik öncesi eğitimin yaygınlaştırılması, sosyal yardım ve hizmetlerin aile temelli sunulması temin edilecektir.”

“Kadınların karar alma mekanizmalarında daha fazla yer almaları, istihdamının artırılması, eğitim ve beceri düzeylerinin yükseltilmesi sağlanacaktır.”

“Sosyal ve ekonomik politikalar, ailenin korunması ve güçlendirilmesine katkı yapacak şekilde birbirini tamamlayıcı ve destekleyici bir anlayışla tasarlanacaktır.”

“Görsel, işitsel ve sosyal medyanın ve internetin aile üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik tedbirler alınacak, aile içi iletişim ve etkileşim konularında eğitim programları yaygınlaştırılacaktır.”

“Boşanmaların azaltılması amacıyla aile danışmanlığı ve uzlaştırma mekanizmaları geliştirilecektir. Tek ebeveynli ailelerin karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik izleme ve rehberlik hizmetleri yaygınlaştırılacaktır.”

“Aile ve iş yaşamının uyumlaştırılmasına yönelik güvenceli esnek çalışma, kreş ve çocuk bakım hizmetlerinin yaygın-

laştırılması ve erişilebilir kılınması ile ebeveyn izni gibi alternatif modeller uygulanacaktır.”

“Kadına yönelik şiddetin ve ayrımcılığın ortadan kaldırılabilmesi amacıyla özellikle erken çocukluktan başlayarak örgün ve yaygın eğitim yoluyla toplumsal bilinç düzeyi yükseltilecektir.”

“Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda farkındalık oluşturulacak ve örnek uygulamalar geliştirilecektir.”

c. On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)

Toplumsal yapının ve kalkınmanın sağlıklı bir şekilde sürdürülebilirliği için aile kurumunun güçlendirilmesini temel amaç olarak benimsenen On Birinci Kalkınma Planında;

“Aileye yönelik verilen hizmetlerin kapsamlı, standart, etkin ve yaygın hale getirilmesi amacıyla araştırma, eğitim ve danışmanlık faaliyetlerine devam edilecektir.”

“Aile Eğitim Programı içerikleri ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden düzenlenecek, yeni modül ve eğitim setleri kullanılarak aile eğitimleri gerçekleştirilecek, formatör ve eğitici sayıları artırılacaktır.”

“Aile yapısını olumsuz etkileyen kötü alışkanlıkların ve bağımlılıkların etkilerinin azaltılması amacıyla farkındalık eğitimleri, araştırmalar ve projeler yapılacaktır.”

“Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımıza yönelik modüler aile eğitim programları uygulanacaktır.”

“Aile yapısındaki dönüşümleri anlamak için periyodik araştırma faaliyetleri yürütülecektir.”

“Aile Sosyal Destek Programının (ASDEP) kurumsal kapasitesi artırılacaktır.”

“Evliliklerin artmasını ve devamlılığını teşvik edici eğitimler ve danışmanlık hizmetleri yaygınlaştırılacaktır.”

“Göç, afet ve acil durumlarda birey, aile ve topluma yönelik psiko-sosyal destek hizmetleri koordineli ve etkin bir şekilde sunulacak ve hizmet sunum kapasitesi geliştirilecektir.”

“Dinamik ve genç nüfus yapısının korunmasına katkı sağlayacak programlar geliştirilecek, geniş ve büyük aile modelleri özendirilecek ve kuşaklararası dayanışma güçlendirilecektir.”

“Aile ve iş yaşamının uyumlaştırılmasına yönelik programlar geliştirilecek ve yürütülecektir.”

“Eğitimin tüm kademelerinde ev içi sorumlulukların adil paylaşımı konusunda sorumluluk bilincini yükseltici eğitim faaliyetleri düzenlenecektir.”

“Kaliteli, ekonomik ve kolay erişilebilir çocuk, engelli ve yaşlı bakım imkânlarının yaygınlaştırılması sağlanacaktır.”

“Milli ve manevi değerlerimiz ile sağlıklı nesillerin devamını ve aile kurumunu tehdit eden yönelimleri özendirecek tüm faaliyetlere karşı mücadele edilecek ve bu alanda toplumsal bilinç güçlendirilecektir.”

“Medyanın aile üzerindeki olumsuz etkileri azaltılacak, medya araçları aile içi bağları güçlendirecek şekilde kullanılacaktır.”

“Aile odaklı medya yönetiminin sağlanmasına, aile dostu ve aile bağlarını güçlendirici yayınların artmasına yönelik destekler verilecektir.”

“Görsel, işitsel ve sosyal medyanın aile üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için farkındalık eğitimleri verilecektir.”

“Görsel ve işitsel medya kullanılarak aile, evlilik, aile içi iletişim ve etkileşim konularında eğitim programları yaygınlaştırılacaktır.”

“Aile içi şiddetin, ihmal ve istismarın önlenmesine yönelik koruyucu, önleyici hizmetlerin etkinliği artırılabilecektir.”

“Aile içi şiddeti doğuran ve pekiştiren olumsuz tutum ve davranışların ortadan kaldırılması için toplumsal bilinç düzeyinin erken çocukluk döneminden başlayarak yükseltilmesine yönelik olarak örgün ve yaygın eğitim faaliyetleri düzenlenecektir.”

“Aile dostu çevre ve mekânların yaygınlaşması için çalışmalar yürütülecektir.”

“Aile bireylerinin birlikte güvenli zaman geçirebilecekleri ve paylaşımlarını artırebilecekleri ulaşılabilir mekânlar yaygınlaştırılacaktır.”

“Yerel yönetimlerin bu kapsamdaki faaliyetleri desteklenecektir.”

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile Politikaları

a. Stratejik Plan (2018-2022)

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın 2018-2022 yıllarını kapsayan Stratejik Planı'nda Bakanlığın misyonu "Bireyin, ailenin ve toplumsal değerlerimizin korunması, güçlendirilmesi ve geliştirilmesine yönelik sosyal politikalar belirlemek, uygulamak ve uygulanmasını sağlamak" olarak belirlenmiştir. Kadının güçlenmesi, bireysel hak ve menfaatlerine erişim sağlaması; aile ve toplumsal yapımızın güçlenmesi bakımından son derece önemlidir. 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun 1998 yılında yürürlüğe girmiştir. Avrupa Konseyi İstanbul Sözleşmesi'nin 2011 yılında imzalanmasını müteakip, söz konusu Sözleşme ile uyumlu olarak ASPB bünyesinde, ilgili tüm kurum ve kuruluşların da katkılarıyla 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun hazırlanmış ve 20 Mart 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanunun Uygulanmasına Dair Yönetmelik ise 18 Ocak 2013 tarihinde yayımlanmıştır. Bunun yanı sıra 4 Temmuz 2006 tarihinden bu yana, 2006/17 sayılı "Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleri ile Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi için Alınacak Tedbirler" konulu Başbakanlık Genelgesi yürürlüktedir. 2014-2018 yıllarını kapsayan 10 uncu Kalkınma Planı'nda kadın erkek eşitliğini amaçlayan politikalar "Aile ve Kadın" başlıklı bölümün altında yoğunlaşmıştır. "Eğitim", "Temel Hak ve Özgürlükler", "Çocuk ve Gençlik", "İstihdam ve Çalışma Hayatı", "Nüfus Dinamikleri", "Girişimcilik ve Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ)" başlıkları altında da cinsiyet eşitliğine ilişkin çeşitli amaç, hedef ve politikalar belirlenmiştir. Ayrıca Öncelikli Dönüşüm Programları çerçevesinde yer alan, "İşgücü Piyasasının Etkinleştirilmesi Programı" ve "Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı"nda toplumsal

cinsiyet eşitliğine ilişkin amaç, hedef ve göstergelere yer verilmiştir. 10'uncu Kalkınma Planı hazırlık çalışmaları kapsamında Kalkınma Bakanlığı tarafından 46 "Özel İhtisas Komisyonu" ve 20 "Çalışma Grubu" oluşturulmuştur. Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubunda, "eğitim, sağlık, şiddet, istihdam, karar alma ve siyasete katılım" olmak üzere beş temel alanda "alt gruplar" oluşturularak, Türkiye'deki mevcut durumu, sorun alanları ve çözüm önerilerini de kapsayan detaylı bir rapor hazırlanmıştır.

b. Stratejik Plan (2019-2023)

Bireyin, ailenin ve toplumsal yapının korunması ve güçlendirilmesi amacına yönelik "a. Aile ve topluma yönelik araştırma, eğitim ve danışmanlık hizmetlerini kapsamlı, standart, etkin ve yaygın şekilde sunmak; b. Aile yapısını olumsuz etkileyen kötü alışkanlıklar ve bağımlılıkların etkilerinin azaltılmasına katkı sağlamak; c. Göç, afet ve acil durumlarda birey, aile ve topluma yönelik psikososyal destek hizmetlerini koordineli ve etkin bir şekilde sunmak ve hizmet sunum kapasitesini geliştirmek; d. Kadına yönelik ayrımcılıkla mücadele etmek ve kadının toplumdaki konumunu güçlendirmek; e. Toplumsal kırılganlıkları azaltmaya yönelik sosyal yardım ve dayanışma hizmetleri yürütmek" hedefleri benimsenmiştir.

Koruyucu ve önleyici hizmetlerin niteliğinin geliştirilmesi, niceliğinin artırılması ve fırsat eşitliğinin sağlanması amacına yönelik; "a. Ailelerin sorunlarını arz odaklı olarak yerinde tespit etmek; b. Çocukların korunmaya ve bakıma muhtaç hale gelmeden aile ortamında yetiştirilmelerini sağlamak; c. Farkındalık çalışmaları ve eğitimler aracılığıyla çocukların risklerden korunmasına katkı sağlamak; d. Kadına yönelik şiddetle mücadelede önleyici ve koruyucu hizmetler sunmak; e. Bedensel, zihinsel, sosyal ya da ekonomik şartları sebebiyle özel ihtiyaçları olan kişilerin kamu hizmetlerine erişimini kolaylaştırıcı tedbirler almak" hedefleri belirtilmiştir.

Barınma, bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinin güçlendirilmesi amacıyla yönelik de a. Kadınlara, çocuklara, engellilere ve yaşlılara yönelik özellikli barınma ve bakım hizmetlerini geliştirmek ve yaygınlaştırmak ile b. Aile odaklı bakım hizmetlerini yaygınlaştırmak hedefleri kabul edilmiştir.

c. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2016-2020)

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2016-2020) ilgili kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerin kadın araştırmaları merkezlerinin katkı ve katılımları ile KSGM koordinasyonunda hazırlanmıştır. Hazırlık çalışmaları kapsamında İstanbul Sözleşmesi başta olmak üzere taraf olunan uluslararası sözleşmeler, ulusal mevzuat hükümleri, Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2012-2015) izleme ve değerlendirme raporları, Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması ve 6284 sayılı Kanun’un Uygulanmasına Yönelik Etki Analizi Araştırması sonuçları ile TBMM tarafından gerçekleştirilen “Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu” incelenmiş; son dönemde ortaya çıkan toplumsal ihtiyaç ve gelişmeler de göz önünde bulundurularak Eylem Planında yer alacak hedef ve faaliyetler belirlenmiştir. Buna göre eylem planındaki hedeflenen strateji ve uygulamalar şunlardır: “Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetle mücadele konularında mevzuatta düzenlemeler yapmak ve uygulamadaki aksaklıkları ortadan kaldırmak.” “Kadına yönelik şiddeti doğuran ve pekiştiren olumsuz tutum ve davranışların ortadan kaldırılması amacıyla, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet konularında toplumsal farkındalık, duyarlılık, bilinç kazandırmak ve zihniyet dönüşümünü sağlamak.”

“Şiddete uğrayan kadına, varsa çocuk/çocuklarına ve şiddet uygulayan ve uygulama ihtimali bulunanlara yönelik sağlık hizmetlerinin düzenlenmesi ve uygulanmasını sağlamak.”
“Şiddete uğrayan ve uğrama tehlikesi bulunan kadınlara, varsa çocuklarına yönelik ulaşılabilir koruyucu ve önleyici hizmetlerin daha etkili verilmesi ve yaygınlaştırılması ile bu kişilerin sosyoekonomik olarak güçlenmelerini sağlamak.”
“Kadına yönelik şiddetle mücadelede etkin hizmet sunumunun gerçekleştirilmesi amacıyla kurum/kuruluş ve ilgili sektörler arası işbirliği mekanizmasını güçlendirmek ve politika geliştirmek.”

d. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2021-2025)

“Şiddete Sıfır Tolerans İlkesi” ile Kadına Yönelik Her Türlü Şiddeti Önlemek” amacını gerçekleştirmeye yönelik olarak hazırlanan IV. Eylem Planı; a.Mevzuatın gözden geçirilerek etkin uygulanması ve mağdurların adalete erişiminin kolaylaştırılması; b.Şiddete sıfır tolerans anlayışının tüm plan, program ve politikalara yerleştirilmesi; c.Koruyucu ve önleyici hizmetlerin etkin sunulmasına yönelik kurumsal kapasitenin geliştirilmesi; d.Şiddetle topyekûn mücadele için toplumsal farkındalık ve duyarlılığın artırılması; e.Sistematik, güvenilir ve karşılaştırılabilir verilerin toplanması ve istatistiklerin üretilmesi gibi 5 temel hedefe ilişkin stratejiler ve her bir strateji kapsamında da belirlenen faaliyetlerden oluşmaktadır.

Özellikle kadına yönelik şiddette koruyucu ve önleyici hizmetleri Bakanlık adına yürüten Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü; kadına yönelik şiddetle mücadele alanında kadınlara yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütme ve koordine etme görevleri çerçevesinde faaliyet göstermektedir. Kadına yönelik şiddeti önlemek, soruşturmak, kovuşturmak, ortadan kaldırmak kısaca doğru

müdahalenin, ihtiyaca uygun yapılandırılmış kurumsal yapılar ve programlar ile sağlanabileceği bilinci ile faaliyetlerini sürdürmektedir.

Söz konusu ulusal eylem planında; koruyucu ve önleyici hizmetleri etkin yürütebilmek için sekiz (8) strateji benimsenmiştir: a.Şiddetin önlenmesi amacıyla, vakaların risk faktörlerinin önceden tespiti ve vakaya zamanında etkin müdahale edilmesi sağlanacaktır. b. Sosyal hizmet kuruluşlarında şiddet mağduruna yönelik destek hizmetleri uzmanlaşmış biçimde sunulacaktır. c. Şiddet mağdurunun sosyoekonomik olarak güçlenmesine yönelik vaka bazlı özel müdahale programları hayata geçirilecektir. d. Şiddetin önlenmesi ve şiddet mağdurunun korunmasında kolluk uygulamalarının etkinliği artırılacaktır. e. Kadına yönelik şiddetle mücadelede iletişim teknolojilerinden etkin şekilde yararlanılacaktır. f. Şiddet mağdurlarına yönelik sağlık hizmetlerinin sunum kapasitesi güçlendirilecektir. g. Şiddet uygulayan ya da uygulama ihtimali bulunanlara yönelik önleyici hizmet modelleri uygulanacaktır. h. Afet, acil durum ve salgın hastalık vb. olağanüstü dönemlerde hizmetlere erişim ve hizmet sunumunun aksaklığa uğramaması için gerekli tedbirler alınacaktır.

Aileye Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları

Aileye Yönelik Mevzuat

Özellikle aile birliği ve bütünlüğünün korunmasında ve boşanma sürecinde ve boşanma sonrasında uygulanan koruyucu, önleyici sosyal hizmet modelleri şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

Aileye yönelik sosyal politika ve sosyal hizmetlerin en başında doğal olarak mevzuat (kanun, yönetmelik, yönerge vs.) gelmektedir. Ülkemizde aileye ilişkin ilk düzenleme 1926 yılında yapılan medeni kanun ile olmuştur. Daha sonra 1982 anayasası ile ailenin korunması anayasal bir yükümlülük haline gelmiştir. Bu yükümlülüğü takiben 1998 yılından itibaren aile mevzuatı giderek gelişmiştir. 1998 - Ailenin Korunmasına Dair Kanun; 2001 - Yeni Medeni Yasa; 2003 - Aile Mahkemeleri ve 2012 - 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun aile birliğinin ve bütünlüğünün korunmasına yönelik önemli aile mevzuatlarındandır.

Aileye Yönelik Sosyal Hizmetler

Aileyle ilgili sosyal hizmet kurum ve kuruluşları, kamu sektöründe Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı; yerel yönetimlerde belediyeler ve SDYV'ler; sivil toplum kuruluşları ve özel girişime ait kuruluşlar oluşturmaktadır. Bu kurum ve kuruluşlarının koruyucu ve önleyici sosyal hizmet faaliyetleri eğitici faaliyetler, savunuculuk faaliyetleri ve danışmanlık faaliyetlerdir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, adından da anlaşılacağı üzere ailenin korunmasını merkeze almış bir bakanlıktır. Bakanlığın özellikle *Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü* ailenin korunması, refahı ve sorunlarının çözümünde birçok hizmeti yürütmektedir. Genel müdürlük, daire başkanlıklarına bölünerek aile birliğinin ve bütünlüğünün korunması özelinde koruyucu ve önleyici şu görevleri yürütmektedir: *Aile Eğitimi ve Danışmanlık Hizmetleri Daire Başkanlığı*; aile yapısını, değerlerini ve ailelerin refahını tehdit eden sorunların çözümüne yönelik aileye sosyal destek sağlamak; sorunlar ve önlemler konusunda duyarlılığı ve bilinci artırmak amaçlı eğitim, panel, seminer gibi ve medya yoluyla yaygınlaştırma çalışmaları yapmakta; aileyi tehdit eden sorunların çözümü konusunda diğer kurum ve kuruluşlar koordineli çalışmak; aile eğitim programıyla, evlilik öncesi eğitim hizmetleriyle aileyi güçlendirmekte; özel kuruluşların aile danışmanlığı hizmetlerini denetlemekte ve aile ve boşanma süreci danışmanlığı hizmetleri sunmaktadır (<https://www.aile.gov.tr/athgm/kurumsal/daire-baskanliklari/aile-egitimi-ve-danismanlik-hizmetleri/>).

Sosyal Araştırma ve Politika Geliştirme Daire Başkanlığı; aile yapısı ve değerlerini tehdit eden sorunların ve bu sorunlara yol açan faktörlerin tespiti, ailenin bütünlüğünün korunması, sosyal refahının ve sorun çözme kapasitesinin artırılması amacıyla, toplumun önceliklerini ve ilgili kurum ve kuruluşların görüşlerini de dikkate alarak sosyal araştırmalar

yapmakta ve araştırmalar doğrultusunda sosyal politikalar geliştirmekte; aile ile ilgili diğer alanlarda ulusal ve uluslararası düzeyde kurumlarla işbirliği içerisinde sosyal araştırmalar yapmakta ve sosyal politikalar geliştirmektedir (<https://www.aile.gov.tr/athgm/kurumsal/daire-baskanliklari/sosyal-arastirma-ve-politika-gelistirme/>).

Toplum Hizmetleri Daire Başkanlığı; aile ve topluma yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerinin yürütülmesini sağlamakta ve koordine etmekte; *Sosyal Hizmet Merkezleri* aracılığıyla aileyi korumak için sosyal ve ekonomik destek ile güçlendirmekte, aile üyelerinin sosyal işlevselliğini sağlamakta; *Aile Destek Merkezleri (ADEM)* ile kadınların psiko-sosyal, sosyo-kültürel, mesleki ve kişisel yönden gelişimleri ile toplumsal bütünleşmelerini sağlamaktadır (<https://www.aile.gov.tr/athgm/kurumsal/daire-baskanliklari/toplum-hizmetleri/>). *Sosyal Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı*; aile yapısı ve değerlerinin korunması, güçlendirilmesi ve ailenin sosyal refahının artırılması için belirlenen politika ve stratejileri uygulamakta; *Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP)* ile sahadan aile ile ilgili veriler toplamak ve sahadan toplanan verilerle aile ve topluma yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici öneriler belirlemekte; oluşturulan risk haritaları çerçevesinde ilgili birimlere ve kurumlara gerekli yönlendirme ve önerilerde bulunmaktadır (<https://www.aile.gov.tr/athgm/kurumsal/daire-baskanliklari/sosyal-destek-hizmetleri/>).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın genel müdürlüklerinden bir diğeri *Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü*'dr. İlgili genel müdürlük, boşanma sürecinde ve sonrasında kadının refahı, sorunlarının zm, istihdamı özellikle de şiddet mağduru olması durumunda ve diğer olumsuz durumlarda koruyuculuk, önleyicilik, savunuculuk faaliyetleri yürütmektedir. *şiddet Mağduru Kadınlara Yönelik*

Uygulamalar olarak kadına yönelik şiddeti önleme politikalarının geliştirilmesi, yasal önlemlerin alınması, koruyucu ve destek hizmetlerinin sağlanması gerektiği bilinci ile şiddete uğrayan veya bu riski taşıyan kadınlara yönelik hizmetlerini ağırlıklı olarak Kadın konukevleri ile vermektedir (<https://www.aile.gov.tr/ksgm>). Kadın konukevleri; fiziksel, cinsel, duygusal ve/veya ekonomik şiddete uğrayan ya da bu riski taşıyan kadınların, çocukları ile birlikte şiddetten uzak, kendilerini güven içinde hissedebilecekleri, gereksinim duydukları hizmetleri belirlenmiş bir zaman süresince alabilecekleri yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.

Boşanma sürecinde ve sonrasında en çok etkilenen kesim olan çocukların yüksek yararının gözetilmesi, korunması, desteklenmesi ve güçlendirilmesi için bakanlığın *Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü* bünyesinde Çocuk Destek Merkezleri; Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi (ÇEKOM); Kreş ve gündüz bakımevleri; Çocuk evleri sitesi; Çocuk gözlemevleri hizmet vermektedir. Ayrıca ilgili genel müdürlük aracılığıyla Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) yardımı sağlanmaktadır. Korunmaya muhtaç çocuk ve gençlerin koruma altına alınmasına esas oluşturacak nedenin ekonomik yoksunluk olması halinde, bu kişilere ve ailelerine kuruluş bakımı yerine, ekonomik yardım ve diğer destekleyici sosyal hizmet uygulamalarıyla ailenin parçalanmadan bir arada yaşamasına fırsat sağlamaktır (<https://www.aile.gov.tr/chgm/uygulamalar/sosyal-ve-ekonomik-destek-hizmeti/>).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı haricinde ailenin korunması ve boşanmalarının önlenmesi ya da sağlıklı bir şekilde sürecin yönetilmesi adına, mağdur tarafın lehine olacak şekilde sonlanması adına başka kamu ve yerel yönetimler ve onların uygulamaları ve hizmet modelleri söz konusudur. Bunlardan biri eşlerin mahkeme önünde boşanmalarının sağlandığı *Aile Mahkemeleri* gelmektedir.

Aile bireyleri arasındaki uyumsuzluklar günümüzde giderek karmaşık ve uzmanlık isteyen bir kapsama ulaşmıştır. Ailenin ve aile içinde bireyin korunması amacıyla kurulan aile mahkemelerinde; ailenin korunmasına yönelik koruyucu, önleyici ve eğitici bir görev tanımı yapılmıştır. Mahkemelerde görevlendirilecek olan meslek elemanları (sosyal çalışmacı, psikolog vb.) yargı kararından önce ailelerin sorunlarını gidermeye, evlilik birliğinden doğan yükümlülükleri konusunda eşleri uyararak gerektiğinde uzlaştırmaya, aile bireylerinin mali yükümlülüklerini yerine getirmeye ilişkin önlemleri almaya, çocukların mallarının yönetimi ve korunmasına ilişkin düzenlemeler yapmaya çalışmaktadır (Topçuoğlu, 2019).

Son olarak yerel yönetimler (belediyeler) de ailenin güçlendirilmesi, eğitimi, korunması için çeşitli sosyal hizmet modellerinden yararlanmaktadır. İlk akla gelen yoksul ailelere ekonomik destek sağlamak suretiyle aile güçlendirilmektedir. İkinci olarak birçok belediyede görülebilen ailelere yönelik aile içi iletişim, evlilik öncesi eğitim gibi aile eğitimlerinin verilmesi, ailenin korunmasına yönelik farkındalık oluşturan ve bilinçlendirici seminer, panel ve konferanslar söz konusudur. Gözlenebilen bir başka hizmet modeli de aile danışmanlığının verilmesidir. Böylelikle ailelerin sorunları hakkında rehberlik edici, kendi sorunlarının üstesinden gelebilecek danışmanlığın verilmesiyle aile güçlendirilmektedir.

Aile birliğinin korunması, ailelerin güçlendirilmesi, kadınların sorunlarına çözüm bulunması, çocuklara yönelik ihmal ve istismarın önlenmesi ve sosyal işlevselliklerinin sağlanması adına sivil toplum kuruluşlarının rolünü de ayrıca belirtmek gerekir.

Son olarak birçok ülkede uygulamada olan, ülkemizde henüz uygulamaya geçmemiş ama gerekli bir uygulamadan, Aile Arabuluculuğu'ndan söz etmek iyi olacaktır.

AİLE ARABULUCULUĞU'NUN GEREKLİLİĞİ

Yukarıda yer verildiği üzere boşanma oranlarındaki artış, aile birliğinin sona ermesi ve ayrılık durumlarında uzlaşma mekanizmalarına yönelik bir ihtiyaçtan ortaya çıkan ve bazı Avrupa ülkeleri, Avustralya ve Amerika'da 30 yıllık bir geçmişi olan Aile arabuluculuğu; ilk olarak boşanmakta olan çiftlere, özellikle de çocuklu çiftlere, çocuklar ve mali konular ya da mal paylaşımına ilişkin düzenlemeler dâhil olmak üzere, boşanmadan kaynaklanabilecek hususlarda anlaşmaya varmalarına yardımcı olmak üzere kullanılmaktadır. Fakat ülkemizde ne yazık ki bu sistem henüz uygulanmamaktadır. Buna karşın son yıllarda Aile arabuluculuğu çeşitli vesilelerle gündeme gelmektedir.

Arabululuk, genel olarak, tarafsız bir rolü olan üçüncü bir kişinin -arabulucunun- anlaşmazlığa düşmüş tarafların karşılıklı olarak kabul edilebilir anlaşmalara birlikte ulaşmalarını sağlamak için yardım ettiği ortak bir karar verme süreci olarak tanımlanmaktadır (Roberts, 2020: 2).

Aile arabuluculuğu (family mediation) ayrılık ya da boşanma aşamasında olan çiftlerin aralarındaki anlaşmazlıkları tarafsız bir arabulucu (mediator) yardımıyla çözümleyerek mahkeme süreci öncesinde ortak bir uzlaşmaya varabilmelerini sağlamaya yönelik bir uygulamadır (İl, 2009: 23).

Aile Arabuluculuğuna Geçişi Kolaylaştıran Temeller

Aile Arabuluculuğu'nun sosyolojik bir ihtiyaça tekabülünün vurgulanması kadar hukuki yönü, mesleki yönü ve uygulama boyutu de önem arz etmektedir. Sosyolojik yönden aile arabuluculuğunun temeli aile merkezli toplum yapısının rolünde ve toplumun dayanışmacı ve yardımlaşmacı karakterinde yer alan sosyal destek sisteminde bulunabildiği gibi İşlam temelli bir uygulama olan 'hakemlik' müessesinde bulunabilir.

Toplumumuzda (daha çok geleneksel ilişkilerin hüküm sürdüğu yapılarda) anlaşmazlıkları sebebiyle boşanma sürecindeki çiftler, aile yakınları, diğer akrabalar veya saygın tanıdık kişilerce anlaşmazlıkları çözümlenmeye çalışılır. Bahse konu girişimler, yeterince objektif, etkili ve başarılı olduğunda olumlu sonuçlar elde edilebilir. Böylesi bir destekten yoksun olma veya verilen destekle sonuç alınamaması durumlarında başka bir yol, hukuki süreç işletilerek çözümlenmektedir (İl, 2009: 24).

Aile Arabuluculuğu uygulamasına geçilebilmesini kolaylaştıran mevcut uygulamalar ve mevzuat temelleri aşağıdaki alt bölümlerde ele alınacaktır: *hukuki/mevzuat temeli* ve *sosyal hizmet uygulamaları temeli*. Ayrıca aile arabuluculuğunun gerekliliğine dair yürütölen bir yüksek lisans tezi kapsamında bilimsel bir araştırma ile elde edilen bulgular sunulacaktır.

Hukuki Yönü

Öncelikle söylenmelidir ki aile hukukunu ilgilendiren konular, aile arabuluculuğu kapsamına girebilmektedir. Bu konuların bazıları ebeveynlik sorumluluğu, mal rejimi, nafaka vb. arabuluculuğun konularını oluşturmaktadır. Aile arabuluculuğunun esas konusu ise velayet ve çocukla şahsi ilişkisinin belirlenmesi konularıdır (Koçyıldırım, 2010: 98). Dolayısıyla aile hukuku (aileyi içine alabilen mevzuat) ile aile arabuluculuğu (dünyada uygulanan haliyle, bkz. 3.bölüm) konuları iç içe geçmiştir.

Aile arabuluculuğunun hukuki temeli, arabuluculuk ve uzlaştırmacılık uygulamalarında bulunabilir. Türkiye’de uygulanan haliyle Arabuluculuk, uyuşmazlığın tarafsız, objektif üçüncü bir kişi yardımıyla çözümlenmeye çalışıldığı gönüllü bir yöntemdir. 07.06.2012 tarihli 6352 sayılı Hukuk Uyuşmazlıkları Arabuluculuk Kanunu’nun ikinci maddesine göre arabuluculuğu “sistemik teknikler uygulayarak, görüşmek ve müzakerelerde bulunmak amacıyla tarafları bir araya getiren, onların birbirlerini anlamalarını ve bu suretle çözümlerini kendilerinin üretmesini sağlamak için aralarında iletişim sürecinin kurulmasını gerçekleştiren, tarafların çözüm üretmediklerinin ortaya çıkması hâlinde çözüm önerisi de getirebilen, uzmanlık eğitimi almış olan tarafsız ve bağımsız bir üçüncü kişinin katılımıyla ve ihtiyarî olarak yürütülen uyuşmazlık çözüm yöntemi” olarak tanımlanmıştır (Özbay, 2004: 390).

Bireyler arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümünün ‘devletten’ beklenilmesi; mahkemelerin işlevselliğini kaybetmesine ve de geç tecelli eden bir adalete neden olmaktadır. Uyuşmazlıkların çözümünde, yargıya bir seçenek oluşturan, adalet sağlamayı artıran yollar oluşturulmasına çalışılmıştır. Mahkemelere göre daha esnek kurallara sahip olan uyuşmazlık çözüm yöntemi ise ‘alternatif uyuşmazlık çözümü’ diye adlandırılmaktadır (Soygüt, 2006: 32).

Alternatif uyuşmazlık çözümü, herhangi bir taraf olmayan, objektif ve tarafsız üçüncü bir kişinin, uyuşmazlıkları bulunan tarafları, birlikte çözüme kavuşmaları için bir araya getirilmesini sağlayarak, birlikte iletişim kurmalarını, var olan sorunların çözümüne ilişkin tarafların çözümü bulmasını sağlaması, taraflara somut bir olayın şartlarına ve özelliklere uygun olarak, anlaşmaya varabilecekleri en uygun çözüm önerileri sunarak, uyuşmazlık kapsamında destek verilmesini öngören, mahkemelere kıyasla seçim imkânı sunan, gönüllük esasına üzerine kurulmuş olan uyuşmazlık çözüm yollarının bütünüdür (Tanrıver, 2006: 51).

Alternatif uyuşmazlık çözümünün pek çok yararı mevcuttur. Bu yararlar; masraflardan tasarruf sağlaması, zamandan tasarruf sağlaması, uyuşmazlık ile ilgili konularda alanında uzman kişilerin inceleme yapma fırsatının sunulması, uyuşmazlık çözüm sürecinde tarafların doğrudan sürece katılımının sağlaması, esnek ve ılımlı çözüm sağlaması, gizliliğin sağlaması, menfaat üzerine yoğunlaşmayı sağlaması, her iki tarafın kazançlı çıkabileceği bir sonucun ortaya çıkmasını sağlaması ve ticari ilişkilerin korunmasını sağlaması gibi yararlardır (Özbek, 2004: 55-174).

Uzlaştırmacılık ise daha çok ceza hukuku alanında yer alan bir uygulamadır. Ceza hukuku uyuşmazlıklarında ilk kez 1 Haziran 2005'te uygulanan ve 2016'da gözden geçirilerek yeniden revize edilen uzlaştırma, 1 Ocak 2017'den itibaren Türkiye genelinde etkin ve yaygın bir şekilde uygulanan alternatif uyuşmazlık çözüm yolu olarak uygulanmaktadır (adalet.gov.tr).

Sosyal Hizmet Uygulamaları

Arabuluculuğun gerektirdiği mesleki rol ve işlevleri uhdesinde barındıran sosyal hizmetin (sosyal çalışma görevlilerinin), aile arabuluculuğu yapabilme yeterliliği kabul görmüş bir yaklaşımdır. Diğer yandan aile arabuluculuğunun bir aile danışmanlığı ya da aile terapisi olmadığı özellikle vurgulanmaktadır. O yüzden aile arabuluculuğu sürecinin sadece belirli 'yardım edici disiplinlerin' tekelinde bir uygulama olarak tanımlanmamalıdır (İl, 2009: 30). Daha çok disiplinlerarası ve çok disiplinli bir yaklaşım gerekmektedir.

Doğası gereği aile arabuluculuğu süreci salt hukuki bir süreç değildir. Aksine hukuki anlaşmazlıklara alternatif bir çözüm yöntemi olarak geliştirilmiştir. Bu nedenle arabuluculuğun en uygun biçimde avukatlar tarafından yapılabileceği görüşü desteklenmekle birlikte (İl, 2009: 30) yardım sağlayan ve insani ilişkiler konusunda eğitilmiş mesleklerin belirlenmiş bir hukuk nosyonu kazanmış olmalı tercih edilebilir ya da çiftlerin hukuki yardım alabilecekleri şekilde süreç işleyebilmelidir.

Zastrow, sosyal çalışmacının (sosyal hizmet uzmanının); birey, aile ve topluluklarla çalışırken destekleyici, savunucu, aracı, aktivist, eğitimci, görüşmeci, öncü, güçlendirici, koordinatör, araştırmacı, sözcü ve arabulucu gibi rollerinin olduğunu belirtmektedir. Arabuluculuk rolü ile uzman, tarafların çatışmalara neden olan tartışmalarında uzlaşmasını ve karşılıklı memnuniyeti sağlamaktadır. Arabuluculuğun uygulandığı kesimlerse, boşanma aşamasındaki eşler, çatışma içinde olan komşular, işçi-işveren çatışmasındaki taraflardır (Zastrow, 2014: 100-103). Aile arabuluculuğu özelinde bakıldığında sosyal yardım mesleklerindeki meslek elemanlarının hedefindeki kesimler, boşanma sürecindeki çiftler ve hatta -boşanma olmaksızın-anlaşmazlık bulunan çiftlerdir.

Boşanma sürecindeki ve boşanmış çiftler için psikolojik, sosyal ve ekonomik konularda anlaşabilmeleri için ortaya çıkmış bir uygulama olan aile arabuluculuğunda, profesyonel yardım edici meslek elamanları, gerekli eğitimleri (hukuk, iletişim vb.) aldıktan sonra gerekli rolü üstlenebilmektedir. Özellikle sosyal çalışma mesleği, arabulucu rolünü pek çok durumda uygulayabilmektedir. Arabuluculuk rolüyle sosyal çalışmacı, tarafların içinde bulunduğu durumu netliğe kavuşturarak iletişimsizliği çözerek tarafların kendilerini birbirlerine ifade edebilmelerine olanak sağlar (Özgür Bayır, 2016: 59).

Bilimsel Bir Araştırmadan Bulgular

Ülkemizde Aile Arabuluculuğu sistemi yok ama akademik yayınlarda ele alınıyor ve uzun zamandır uygulanması gerektiği öneriliyor. Akademik yazında ilk bilimsel yayınlardan biri Suna İl'in 2009'da yayınlanan Aile Arabuluculuğu makalesidir. İlk lisansüstü çalışmalar ise Başkent Üniversitesinde Özel Hukuk alanında Prof. Dr. Mustafa Serdar Öztürk danışmanlığında Nursen Karagözoğlu'nun Aile Uyuşmazlıklarında Arabuluculuğa Elverişlilik (2017) ve Sosyal Hizmet alanında Doç. Dr. Hasan Hüseyin Taylan'ın danışmanlığında Uğur Yaşa'nın sunduğu Aile Bütünlüğünün Korunmasında Aile Arabuluculuğunun Gerekliliği (2019) isimli yüksek lisans tezidir. Uğur Yasa'nın tezinin ardından 2020 yılından itibaren de aile arabuluculuğu adında 8 lisansüstü (2 doktora ve 6 yüksek lisans) tez literatüre kazandırılmıştır. 2013 yılında Prof. Dr. İbrahim Cılga'nın danışmanlığında ve Cemil Bülent Şen tarafından sunulan Boşanma Süreci ve Arabuluculuğu doktora tezini de literatüre yapılan önemli bir katkı olarak kaydetmek gerekir. Gerek akademik çalışma gerek araştırma ve geliştirme projesi ve mesleki proje gerekse mesleki uygulama ve pilot çalışma olarak üniversiteler ve Adalet Bakanlığı gibi paydaşlar tarafından aile arabuluculuğu modeli çalışılmalı ve geliştirilmelidir.

Doç. Dr. Hasan Hüseyin Taylan'ın danışmanlığında Uğur Yaşa'nın sunduğu Aile Bütünlüğünün Korunmasında Aile Arabuluculuğunun Gerekliliği (2019) isimli yüksek lisans tezinde; hâkim, avukat ve sosyal çalışma görevlileri ile aile arabuluculuğunun, aile bütünlüğünün korunmasında boşanma süreci öncesinde veya sonrasında böyle bir uygulamanın gerekliliği tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada aile arabuluculuğunun, aile bütünlüğünün korunmasındaki önemini anlayabilmek için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veriler elde etmek için 4 aile

mahkemesi hâkimi, 4 arabuluculuk yapan avukat, 4 sosyal çalışma görevlisi, 4 boşanmış birey ve 4 boşanma süreci içerisindeki bireyle yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Bu görüşmeler sonucunda, bu sistemin uygulanması durumunda boşanmaların oranının azaltılacağı, anne ve babaların 'aile, çocuk ve boşanma süreci' konularında bilinçlendirilebileceği; bu yüzden Aile Arabuluculuğu sisteminin aile bütünlüğünün korunmasında gerekli olduğu ifade edilmiştir.

Aile Arabuluculuğu Uygulanması

Aile arabuluculuğunda ayrılık ya da boşanma aşamasında olan çiftlerin aralarındaki anlaşmazlıkları bağımsız bir arabulucu yardımıyla çözümlenerek mahkeme süreci öncesinde ortak bir uzlaşmaya varabilmelerini sağlamaya yönelik bir uygulamadır (İl, 2009: 30). Bu çerçevede değerlendirildiğinde aile arabuluculuğunun temel hedefi; barışçıl bir ortamın kurulmasını sağlayarak, tarafların kendi kaderini belirleyecek hususlarda, objektif bir arabulucu eşliğinde, adil ve eşit şartları barındıracak bir anlaşma yapmak ve süreç sonrasında aile üyelerinin kaliteli yaşam sürdürebilmelerini sağlamaktır (Şen, 2013: 96).

Günümüzde boşanma oranlarının önceki yıllara göre hızla arttığı, evliliklerin bitme noktasına geldiği, anlaşmazlıkların yoğun görüldüğü için bir uzlaşma bulma mekanizmasına yönelik bir ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Mahkemede görülen davalar; yoğun iş yükü kadar, eşler, çocuklar ve toplum için sosyal ve duygusal maliyetleri beraberinde getirmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde bu soruna çözüm olarak 'boşanma arabuluculuğu' mekanizması kurulduğu ve bu isimle nitelendirildiği, Avrupa'da ise 'aile arabuluculuğu' olarak adlandırılan bir mekanizma kurulduğu görülmektedir. Aile arabuluculuğu hem eşlere hem de çocuklara yardımcı olmayı hedeflemektedir. Aile arabuluculuğu temel olarak boşanmakta olan çiftlere ve özellikle de çocuk sahibi olan çiftlere; çocuklar ve mali konularda edinilen mülklerde ilişkin düzenlemeler dâhil olmak üzere boşanmadan kaynaklanabilecek hususlarda anlaşmaya varmakta yardımcı olmak için kullanılmaktadır. Aile üyelerinin tamamı bu süreçte yer alabilmektedir (Parkinson, 2017: 20).

Aile arabuluculuğu uygulamaları, çocuk koruma, çocuk kaçırma, genç evsizler ve diğer aile sorunlarını da içermektedir. Aile arabuluculuğu, aile ile çiftler veya ailelerdeki çatışmalardan kaynaklı anlaşmazlıkları adil,

barışçıl ve objektif bir yöntem izleyerek çözümlenmelerine yardım etme sürecidir. Aile arabuluculuğu mahkemeye başvurmasında bir anlaşmazlıkların çözümünde alternatif bir yöntem konumdadır. Arabuluculuk çatışmaların sadece sonlandırılması değil çözümlenmesini de amaçlamaktadır (Nadir ve Nuhoğlu, 2017: 330).

Çeşitli sebeplerden aile birliği ve bütünlüğü bozulduğunda, çiftler ve diğer aile üyeleri için yeni bir yaşam planının kurulması gerekmektedir. Bu planlamalardan en önemlisi evrensel bir yasa olan, velayet durumlarında çocukların 'üstün menfaatlerine' göre yapılan planlamalardır. Burada çocukların ihtiyaçlarını en iyi karşılayan planlama, uzman kişilerden yardım alınarak yapılması önemli bir husustur. Aile arabuluculuğu sistemi, çocukların yüksek yararı ilkesini yürütmek için seçilmiş bir sistem olabilmektedir.

Ayrıca ailenin parçalanmasından kaynaklanan sorunlar için bireyler psiko-sosyal desteklere ihtiyaç duymaktadır. Boşanma durumundaki çeşitli anlaşmazlıklar ve psikolojik yıkımın önüne geçebilmek için mahkeme sürecinden önce tarafların kendi aralarındaki uyuşmazlıkları tarafsız bir arabulucu ile çözmeleri, ortak bir yarar doğrultusunda uzlaşmaları hedeflenmektedir (İl, 2009: 25). Dolayısıyla erken müdahale önemlidir. Aile arabuluculuğu, bireyler arasında çatışmaları azaltma ve anlaşmazlıkların çözümünde kullanılan popüler bir yaklaşımdır (Nadir ve Nuhoğlu, 2017: 30). Aile arabuluculuğu, çiftlerin mahkeme sürecinden önce veya boşanma sürecinde edinebilecekleri bir hizmet modelidir.

Geleneksel yasal müdahaleler ya da Alternatif Uzlaştırma Çözümü (Aile arabuluculuğu, Boşanma süreci danışmanlığı ya da Aile uzlaştırmacılığı) hakkındaki düşünceler ne olursa olsun, erkeğin, kadının ve çocukların boşanmaya ilişkin görüşlerinin ne kadar doğru olduğuna karar vermede yaşanan zorluklar bizleri üç temel gözleme

yönlendirmektedir. Birincisi, ayrılık ve boşanma sırasında yaşanan kişilerarası ve yasal anlamaklanın çoğu görüş ayrılıklarından kaynaklanır. Çocuklarını velayeti hakkındaki bazı resmi ve yasal çekişmeler dâhil uyuşmazlıkların büyük bir kısmı, evliliğin geleceğine ilişkin farklı isteklerin, farklı hüznün deneyimlerinin ve çocuklara karşı sergilenen farklı yansıtımaların yarattığı çatışmaları içermektedir. İkincisi, aile üyeleri, kısmen aile içinde ve ayrılık esnasında sergiledikleri farklı roller nedeniyle aile, ilişkiler ve boşanma konusunda çelişkili bakış açılarına sahiptir. Evliliği bitirmek isteyen partner ile devam etmesini isteyen partnerin, anneler ile babaların, ebeveynler ile çocukların çelişkili görüşlere sahip olması beklenen bir durumdur. Velayet uyuşmazlığında ebeveynlerden birini, çocukları ya da tüm aileyi temsil eden farklı uzmanlar arasında da böyle çelişkili girişlere rastlanabilmektedir. Üçüncü gözlem ise boşanma ve velayet uyuşmazlığı sürecine dâhil olan bütün yetişkinlerin çocuğun bakış açısını anlayarak bundan fayda sağlayabilmesidir. Aile, arkadaşlar ve her bir ebeveyni temsil eden avukatlar, genellikle ebeveynlerden birinin bakış açısını kabul eder. Çoğunlukla partnerlerden biri yaralanmış taraf olarak görülür. Taraflardan birinin velayeti kazanacağı beklenir. Çoğu zaman boşanmanın aile kavgalarını başlatacağı düşünülür. Çocuklara göre ise bu çatışmalar günlük yaşamlarını sekteye uğratmaktadır. Boşanmalar bir hayli yaygınlaştığı için, çocuklar açısından boşanmanın yasal, toplumsal ve psikolojik olarak daha az yıkıcı olmasını sağlamanın bir yolunu bulmamız gerekir (Emery, 2019: 30).

Aile arabuluculuğunun güvenilirliğini korumak ve süreci muhafaza etmek için ilkelere sahip olması gerekmektedir. Profesyonel bir arabulucu için yer, zaman ve kişisel güvenlik sınırları çerçevesinde hareket eden, toplantıları tarafsız bir yerde gerçekleştiren, yapılacak toplantı/oturum için ideal süreyi belirleyen bir özelliğe sahip olması beklenir. Aile arabuluculuğunun temel ilkeleri, gönüllülük esaslı bir süreç

olması, gizli bir süreç olması, arabulucunun tarafsız olması ve sonucu katılımcılar kontrol etmesidir (Parkinson, 2017: 27).

İngiltere’de ilk arabuluculuk hizmeti 1978 yılında Bristol’da bağımsız, toplum tabanlı bir hizmet olarak ayrılık ve boşanmanın her dönemindeki çiftler için başlatılmıştır. Bir pilot uygulama olan bu yöntem aile davalarıyla ilgilenen bir grup avukat tarafından hayata geçirilmiştir. En önemli hedefleri ise ebeveynler arasında ayrılık ve boşanma gibi son derece stresli geçiş dönemlerinde iletişimi kolaylaştırmıştır. Arabuluculuk rolünün üstlenen kişi, çiftlerin birbirlerini dinleyerek ve çocuklarının ihtiyaç ve duygularını göz önünde bulundurup ortak karar almalarını yardımcı olmaktadır. 1980 ve 1990’lı yıllarda hayır kuruluşları tarafından desteklendiği, yerel boşanma mahkemeleri tarafından yürütülen gönüllü aile arabuluculuğu hizmetleri İngiltere ve Galler’de hızla yayılmıştır. Arabulucular başlangıçta daha çok arabuluculuk eğitimi almış sosyal hizmet uzmanları veya danışmanlardan oluşmaktaydı. Yaptıkları arabuluculuk ise yerel hâkimler ve avukatlar tarafından desteklenmektedir (Parkinson, 2017: 21). Aile arabuluculuğu kapsamında İskoçya kendi yasal sistemine sahip bir ülkedir ve bir yerel hizmet idareleri birliği olan İskoçya İlişkiler Birliği ve Aile Arabuluculuğu Hizmetleri tarafından sağlanmaktadır (Parkinson, 2017: 21).

Ülkemizde ise uzlaştırmacılık uygulamada yer olsa da ve arabuluculuk hakkında kanun yer olsa da aile arabuluculuğu, henüz ne uygulamada ne de her ne kadar yasal statüde tanımlanmış bir modeldir.

Aile arabuluculuğu çeşitli disiplinleri bünyesinde barındıran bir faaliyet olarak kabul edilebilir. Bu nedenle, arabuluculuk eğitiminin ve arabuluculuk faaliyetinin disiplinler arası bir anlayışla gerçekleştirilmesinde büyük yarar vardır. Aile arabuluculuğunda, arabulucunun, faaliyet içindeki

görevlerinin ne olduğunun açık bir şekilde belirlenmesi gerekir (Mazlum, 2020: 2360).

Aile Arabuluculuğu hakkında Avrupa Konseyinin tavsiye kararına yukarıda değinilmiştir. Kararda dikkati çeken en önemli ilke, aile arabuluculuğu uygulamasının zorunlu olmamasıdır. Arabuluculuk hizmetinin kamu ya da özel sektör tarafından karşılanabileceği, bu konunun devletlerin kendi takdirine bırakıldığı belirtilmektedir. Kararın 3. maddesinde gösterilen arabuluculuk sürecinin genel ilkeleri şunlardır:

- i. Arabulucu her iki taraf karşısında bağımsız olmalıdır.
- ii. Arabulucu sürecin sonuçları konusunda tarafsız olmalıdır.
- iii. Arabulucu tarafların görüşlerine saygı göstermeli ve tarafların müzakere güçleri arasındaki eşitliği korumalıdır.
- iv. Arabulucunun taraflara bir çözüm dayatma yetkisi bulunmamaktadır.
- v. Aile arabuluculuğunun gerçekleştirildiği koşullar özel yaşamın gizliliğini sağlamalıdır.
- vi. Arabuluculuk görüşmeleri sırasındaki tartışmalar gizlidir ve tarafların rızası ya da iç hukukun emrettiği haller dışında kullanılamaz.
- vii. Arabulucu, uygun olduğu takdirde taraflara aile ve evlilik sorunlarını çözmeleri için aile danışmanlığı veya diğer danışmanlık tiplerine başvurabilecekleri konusunda bilgi vermelidir.
- viii. Arabulucu çocuğun mutluluğu ve üstün menfaati konusunda özellikle hassas olmalı, ebeveynleri çocuğun ihtiyaçlarına odaklanmak konusunda cesaretlendirmeli ve çocuklarını bilgilendirmeleri ve onlara danışmaları gerektiğini, en önemli sorumluluklarının çocuklarının mutluluğu olduğunu ebeveynlere hatırlatmalıdır.

ix. Arabulucu, geçmişte taraflar arasında bir şiddet olayı yaşanıp yaşanmadığına veya gelecekte yaşanma ihtimali olup olmadığına, varsa böyle bir ihtimalin tarafların müzakere gücüne nasıl etki edeceğine özel olarak dikkat etmeli ve mevcut koşullarda arabuluculuğun uygun olup olmadığı değerlendirilmelidir.

x. Arabulucu taraflara hukuki bilgi verebilir ama hukuki tavsiye veremez. Uygun durumlarda, taraflara bir avukata ya da ilgili bir diğer meslek elemanına danışabilecekleri konusunda bilgi vermelidir (ASPB, 2015: 39).

Aile arabuluculuğu, aile danışmanlığı ve aile terapistleri kendi içinde karmaşıklığa neden olabilecekleri uygulamalardır. Bu konunun netlik kazanması ve aradaki farkların daha iyi anlayabilmek adına Parkinson (2017: 23) aradaki bazı farkları kısaca özetlemiştir: Danışmanlar ve terapistler, eşlerden tek birine danışmanlık verebilirken; Aile arabulucuları daha baştan her iki eşi de dâhil eder. Danışmanlar ve terapistler, taraflar için barışma yolu arıyor olabilir ama Aile arabulucuları temel olarak ayrılmakta/boşanmakta olan çiftler için arabuluculuk yapar. Danışmanlar ve terapistlerin yasal süreçlerle ilintisi yoktur ama Aile arabulucularının yasal süreçle ilintisi vardır. Danışmanlar ve terapistlerin çalışmaları uzun vadeli olabilmekteyken Aile arabulucular genellikle kısa vadeli çalışır. Danışmanlar ve terapistler kişisel/ailesel geçmişi ve şimdiki zamanı düzeltebilecek deneyimleri araştırabilir ama Aile arabulucuları geçmiş yerine şimdiki zamana ve geleceğe odaklanır. Danışmanlar ve terapistler duygulara, algılara ve ilişkilere odaklanırken Aile arabulucuları mutabık kalınan kararlara ve ebeveyn düzenlemelerine odaklanır. Danışmanlar ve terapistler kişisel anlayışı arttırmayı hedeflerken Aile arabulucuları katılımcıların daha iyi iletişim kurmalarına yardımcı olmayı hedefler. Danışmanlar ve terapistler düşünüşü teşvik eder ama Aile arabulucuları tartışmaları yapılandırır, olasılıkları etkin şekilde araştırır.

Danışmanlar ve terapistlerin çalışmaları yazılı bir sözleşme ile sonuçlanmayabilirken Aile arabulucuları mutabakat zaptı taslağı oluşturur.

Aile arabuluculuğunun uygulanmasında karar vericilerin ve diğer paydaşların (hakimler, uyuşmazlıktaki taraflar, arabulucular) katkısı ve rolü önemlidir. “Hâkimler bizzat yönlendirmede bulunarak, daha da iyisi vakaların önce arabuluculuğa başvurmasına yardımcı olarak ebeveynlerin arabuluculuğu denemesini sağlayabilir. Örneğin, hâkim bir çiftin arabuluculuk seansına katılması için beklemeli bir karar çıkarabilir (dava açma işlemi sırasında veya duruşmadan önce) ya da hâkimler mahkemeye ve sosyal hizmet birimlerine, mahkeme kalemlerine, kamuya, kanun koyuculara, özellikle de baroya başka şekilde yardımcı olabilir. Arabuluculuğun yerel baro tarafından kabul edilmesi için hâkim desteği önemlidir. Duruşma avukatları, davalarına bakan hâkimlerle aynı fikirde olma eğilimindedir. Aile mahkemesi hâkimleri, birçok nedenden dolayı arabuluculuğa destek olmalıdır. Birincisi, arabulucular gibi hâkimler de velayet uyuşmazlığının ortasında kalırlar ve arabuluculuk ebeveyn çatışmasına dâhil olan çocukların içine düştüğü zor durumun anlaşılmasını sağlar. İkincisi, hâkimlerin karşılaştığı çoğu ailede velayet uyuşmazlığı yaşanan birçok problemden sadece biridir, bu problemler yasal sorunlardan ziyade psikolojik sorunlardan oluşmaktadır (örneğin madde bağımlılığı, yoksulluk gibi). Üçüncüsü, aynı aileler birbiriyle alaka olan birden fazla davaya dâhil olabilir, hâkimlerin bunlara ayrı ayrı muamele etmesi gerekir, ama arabuluculukta bunlar potansiyel olarak birlikte ele alınabilmektedir. Dördüncüsü, ebeveynlerin çoğu evli değildir ve bu sayı giderek artmaktadır, bu da hem birbirlerine hem de çocuklarına karşı olan yükümlülüklerini - yasalarda ve bireysel vaatlerde- daha da belirsizleştirmektedir. Beşinci ve son olarak, kendi adına temsil edilen davaların giderek artması her şeyi daha da

karmaşık bir hale sokmaktadır. Sürekli bu tür davalarla karşı karşıya kalan hâkimler, arabuluculuğun üstlendiği şeylerin yararlı olacağını ve aşını kalabalık olan duruşma listelerini azaltacağını düşünmeye başlamıştır.” (Emery, 2019: 162).

“Arabuluculuk ilkelerini şekillendirirken baro üyelerinin katılımını sağlamak da eşit derecede önemlidir. Çoğu ailenin avukatı uzlaşmacıdır, dava taraftarı değildir, onlar da muhalif prosedürlerin özellikle çocuklar için hâlihazırda zor olan bir durumu alevlendirebileceği konusunda endişe duymaktadır. Bu girişim sırasında ebeveynlere partner muamelesi yapıldığı sürece çoğu avukat, geleneksel yasal uygulama, uzlaşmacı yasalar ve avukat-arabulucular dahil bir dizi alternatif arasında arabuluculuğun değerli bir seçenek olduğunu desteklemektedir. Daimi bir işbirliği kurmanın etkili yollarından biri, boşanma uzmanlarından oluşan, bilgi edinmek üzere gayri resmi bir şekilde toplanarak mesleki roller ve sorumluluklar, yerel tercihler, yenilikçi fikirler ve yaklaşımlarla ilgili birbirine eğitim veren multidisipliner uygulama grupları oluşturmaktır.” (Emery, 2019: 164).

Hangi durumlarda arabuluculuk yapılmalı?

“Boşanma anlaşmasında görüşülmesi gereken konular başlıca iki başlığa düşürülebilir: Çocuklar ve para. Velayet arabuluculuğu çocuklarla ilgili konuların, özellikle yasal ve fiziksel velayetin, belki de çocuk yardımının görüşülmesiyle kısıtlıdır. Genel arabuluculuk, parasal konuları da kapsamaktadır. Uygulamada arabulucular, genellikle velayet konusunda görüşme yaparken, avukatlar parasal konuları ele alırlar (Ricci, 2004'den akt. Emery, 2019: 164). “Arabuluculuğun asıl hedefi çocuklara ve boşanan ailelere yardım etmek olduğu için velayet arabulucuları genelde ruh sağlığı ya da sosyal hizmet uzmanlarıdır, özellikle toplum destekli programlarda çalışanlardır. Avukatlar genellikle boşanmanın psikolojik boyutları üzerinde değil parasal

konularda uzmandır, dolayısıyla böyle bir görev paylaşımı çoğu zaman mantıklı olmaktadır” (Emery, 2019: 164).

İsteğe mi bağlı, takdir yetkisine mi bağlı zorunlu mu?

“Arabuluculuğa katılmak tamamen isteğe bağlı mi olmalı, hâkimin takdirine dayanarak vakaların arabuluculuğa başvurusu mı sağlanmalı yoksa duruşma yapılmadan önce arabuluculuğu denemek zorunlu mu tutulmalı tartışması devam etmektedir. Başkaları gibi (Edwards, 2007, McIssaac, 2010) benim tercihim de bir arabuluculuk denemesinin zorunlu tutulması, süreç hakkında bilgi edinmek için ebeveynlerin (ayrı ayrı da olabilir) en az bir seansa katılmak zorunda olması ama devam etme yükümlülüğünün bulunmamasıdır. Böyle bir tercihte bulunmamın nedenleri: 1) Çocukların korunması; 2) Arabuluculuğun kısa vadede ebeveynler için “duygusal açıdan olağandışı” bir seçenek, uzun vadede ise çoğu için bariz biçimde daha iyi bir alternatif olması (Emery vd., 2005b); ve 3) Zorunlu arabuluculuğun bir dizi uyuşmazlık çözüm alternatif arasında daha az çekişmeli bir yaklaşımı teşvik etme olasılığının bulunmasıdır. Açıkçası bu işlemin isteğe mi bağlı, takdir yetkisine mi bağlı yoksa zorunlu mu olması üzerinde arabulucular doğrudan bir kontrole sahip değildir, bu nedenle arabuluculuk hizmeti mahkemeye bağlantılı olmadığı sürece gönüllü danışanlarla çalışmamız gerekir (Bazı mahkemeler bizzat kendileri hizmet vermez, bunun yerine zorunlu arabuluculuk vakalarını özel arabuluculara yönlendirir). Yine de arabulucular söz konusu alternatiflerin içeriği hakkında danışanları ve toplumu eğitime konusunda önemli bir role sahiptir. Verilen eğitim sıkça rastlanan bir yanlış anlaşılmanın düzeltilmesine yardımcı olabilir: zorunlu arabuluculuk bir deneme değildir, bir şekilde anlaşmaya varılmasını gerektirir. İnsanların mahkemeye başvurusu engellenemez, genellikle tek bir eğitim seansına katılmayı gerektiren zorunlu programlarda bile kişiler arabuluculuğa devam etmeyi reddedebilir.” (Emery, 2019: 165).

Hangi vakalar hariç tutulmalıdır?

“Bazı vakaların arabuluculuğa dâhil edilmemesiyle ilgili endişeler genellikle ya katılımcıların kendilerini ifade edememelerine ya da son derece eşitsiz bir pazarlık gücüne sahip olmalarına dayanmaktadır. Ağır akıl hastalığı, zekâ özürlü ya da madde bağımlılığı bir ebeveynin kendisini ifade etmesine engel olabilir, bu tür nedenlerden dolayı vakaları bunun dışında tutmak genelde tartışmaya yer bırakmayan bir durumdur. Eşitsiz pazarlık gücünden, özellikle de aile içi şiddete yönelik kuşkulardan dolayı vakaların ne zaman edilmemesi gerektiği çok daha tartışmalı bir konudur. Arabuluculuk öncesi inceleme kriterleri olarak hem çocuk istismarının hem de partnerin uyguladığı şiddetin dikkatli bir şekilde gözden geçirilmesi gerekir. Velayet düzenlemelerine karar verme aşamasında çocuk istismarı şüphesiz çok önemli olmaktadır, çünkü çocuğun fiziksel güvenliğinden daha önemli bir şey yoktur. Vakaların neredeyse yarısının geçmişinde bir tür şiddet olayı yaşandığı için arabuluculuk sırasında ve sonrasında şiddet uygulayan kişinin eski partnerini sindirmesi aynı şekilde önemli bir meseledir (Holtzworth-Munroe, Beck, & Applegate, 2010’den akt. Emery, 2019: 166). İstismarı belirleme ve doğruluğunu ispat etme konusunda yaşanan güçlükler, inceleme kriterlerinin hazırlanmasını büyük ölçüde zorlaştırmaktadır, çünkü istismara yönelik haksız suçlamada bulunma olasılığı vardır. Arabulucuların aile içi şiddeti nasıl ele alması gerektiğine ilişkin görüşler farklılık gösterse de, üç prosedür üzerinde yaygın bir fikir birliği vardır. Birincisi, arabulucular görüşmeleri, yazılı değerlendirmeleri ya da her ikisini kullanarak partner istismarını rutin bir şekilde incelemelidir. İkincisi, arabulucular partner istismarı, tehdit ya da başka bir nedenden dolayı anlaşmadaki eşitsizliğin çok büyük olduğuna karar verirse arabuluculuğu sonlandırma hakkını kullanırlar. Üçüncüsü, muallakta olan çocuk ya da eş istismarı

suçlamaları arabuluculukta ele alınmaz.” (Emery, 2019: 166-167).

“Yaptığım araştırmada şu tür vakaları arabuluculuğa dâhil etmedik: 1) Eğer kadın, şiddete maruz kalmış kadınların kaldığı bir sığınma evinde yaşıyorsa, 2) Aile içi istismara yönelik karara bağlanmamış bir suçlama varsa ya da 3) arabulucular yaptıkları değerlendirmeye dayanarak madde bağımlılığı, akıl hastalığı, zekâ özürlü ya da eşitsiz pazarlık gücünün adaletsizliğe yol açtığını veya arabuluculuğu imkânsız hale getirdiğini düşünüyorsa. Geçmişte şiddet içeren davranışlara maruz kalan ya da mevcut istismara ilişkin resmi olmayan şikâyetlerde bulunan vakaları her zaman hariç tutmadık. Ama aşağıdakiler dâhil çeşitli emniyet tedbirleri aldık: 1) Eğer taraflardan biri ya da arabulucular daha az tehdit edici olduğunu düşünüyorsa ayrı arabuluculuk seansları (“iki seans arasında gidip gelmek”) yapılır; 2) Gerektiğinde başka yöntemlerle taraflar birbirinden ayrı tutulur; ebeveynlerden birine arabasına kadar eşlik etmek gibi; 3) Her iki tarafa herhangi bir nedenden dolayı (tehdit algıladığı durumlar dâhil) istedikleri zaman arabuluculuğa son verme (ya da başlamama) olanağı tanınır; 4) Eğer arabulucular anlaşmadaki eşitsizliklerden dolayı endişe duyuyorsa sürece son verilir ve 5) Yazılı olarak arabulucular ısrarla ebeveynlere bağımsız bir yasal inceleme olmadan anlaşmalara imza atmamalarını tavsiye eder.” (Emery, 2019: 167).

Arabulucular nasıl eğitilmeli?

A.B.D. örneğinde Aile arabuluculuğu eğitimi şu şekilde yürütülmektedir: “A.B.D.’de resmi lisans programı açan üniversiteler az sayıdadır, ama Aile Uyuşmazlıkları Çözümü (Aile Arabuluculuğu) dersleri hukuk fakültesi programlarında yaygınlaştırılmış, daha az oranda olsa da sosyal hizmet ve ruh sağlığı uzmanlarının eğitimlerinde yer almaya başlamıştır. Ama arabuluculuk eğitiminin büyük bir

bölümü özel olarak ya da Aile ve Sulh Mahkemeleri Birliği (Association of Family and Conciliation Courts -AFCC) gibi önde gelen kuruluşlar tarafından sunulan uygulamalı çalışmalarla verilmektedir. Artık bazı eyaletler arabuluculara sertifika vermektedir. Bunu yapan mükemmel örneklerden biri, çıtayı yüksek tutan Kaliforniya'dır. Mahkeme arabulucularının davranış bilimlerinde en az yüksek lisans derecesine ve 2 yıllık arabuluculuk deneyimine sahip olması, mahkeme sistemini, aile hukukunu ve kamusal olanakları bilmesi gerekmektedir" (Ricci, 2004'n akt. Emery, 2019: 172-173).

"Sıkı bir eğitim ve sertifikasyon sürecinin bir diğer örneği Kanada Aile Arabuluculuğu'dur" (Family Mediation Canada) (English & Neilson, 2004'den akt. Emery, 2019: 173). "Diğer eyaletler herhangi bir lisans derecesi talep etmemekte ve sertifikalı arabulucular minimal bir eğitime tabi tutulmaktadır (20 ila 40 saatlik bir eğitim programına katılmak gibi). Hatta bazı eyaletler "arabuluculuk" belgesini kontrol etmemektedir. AFCC ve Amerika Barolar Birliği (American Bar Association -ABA) gibi kuruluşlar tarafından geliştirilen uygulama standartlarında arabulucu eğitime değinilmemektedir. Dolayısıyla, arabulucuların özgeçmişinde ve eğitiminde büyük bir değişkenlik ortaya çıkmakta, şüphesiz bu durum uygulama alanının genel olarak benimsenmesini engellemektedir. Benim kişisel görüşüm, arabuluculuğuun yerleşik bir hukuk ya da ruh sağlığı uzmanlığı dâhilinde bir uygulama branşı olması yönündedir" (Emery, 2019: 173).

A.B.D. ve bazı Avrupa ülkelerinde uygulanan Aile Arabuluculuğu, bir sonraki bölümde, ülkelere göre ayrı ayrı ele alınarak örnekleriyle ele alınmıştır.

DÜNYA'DAKİ AİLE ARABULUCULUĞU UYGULAMALARI

Portekiz'de Aile Arabuluculuğu

Arabuluculuk - bir veya birkaç üçüncü bağımsız ve tarafsız kişinin, ihtilafli taraflar için uyuşmazlığın kabul edilebilir bir çözüme kavuşturulmasına yardımcı olduğu, mahkemeye alternatif, gönüllü ve gizli bir uyuşmazlık çözümü yöntemidir (Çiuladienė, Lasinskas, 2018). Aile uyuşmazlıklarında arabuluculuk "aile arabuluculuğu" olarak adlandırılır. Arabuluculuk mahkeme dışı bir prosedürdür, yani prosedür bir mahkemenin kapsamı dışında gerçekleşir ve bu nedenle daha kişisel, basit ve gayri resmidir (Riberio, 2018). Portekiz'de arabuluculuk, son mevzuat değişikliklerinde kanun tarafından yapılan vurguya rağmen, uyuşmazlık çözümünün genellikle mahkemeye odaklandığı bir sistemde kalıntı olmaya devam etmektedir. Portekiz'de arabuluculuk gönüllülük esasına dayanır ve taraflardan biri veya her ikisi de bu yönde bir istekte bulunur bulunmaz sona erer. Bazı Avrupa ülkelerinde, aile/ebeveyn uyuşmazlığı bağlamında arabuluculuk zorunludur ve yargı sürecinin bir ön aşamasıdır. Prosedürler gizlidir, bu nedenle yapılan görüşmelerin içeriği ne tarafların kendileri ne de arabulucu tarafından açıklanamaz. Arabulucu tarafsız ve yansızdır, sadece tarafların kendi aralarında varacakları uzlaşmayı "kolaylaştırır" (Riberio, 2018).

Portekiz'de aile arabuluculuğu, hukuk camiasının çoğunluğu tarafından yakın zamanda tanınıyor olsa da yeni bir olgu değildir. Yirmi yıldan bu yana farklı profesyoneller, aile arabuluculuğu uygulamasıyla ilgili görüşleri (çekingen bir şekilde de olsa) somutlaştırmakta ve aile arabuluculuğunun yasal olarak yapılandırılmasına olanak tanımaktadır (Cruz, 2015). Portekiz'de aile arabuluculuğuyla üç kavram tanımlanabilecektir. Bunlar; alternatif uyuşmazlık çözümü, sosyal düzenleme süreci ve sosyal müdahalede bir kavram ve eylem sürecidir. Özellikle alternatif uyuşmazlık çözümü modeli, çözüm bulma veya bir uyuşmazlığı sona erdirmeye yaklaşımı olarak mahkeme dışı bir süreç şeklinde kabul görmektedir (Almeida ve ark., 2014). Alternatif uyuşmazlık çözümü yönteminin gelişimi Avrupa'daki örneklerinden ayrıştırılabilir. Bu yönüyle Portekiz'deki aile arabuluculuğunun gelişimini özel olarak değerlendirmek makul olacaktır.

Tarihsel süreçte ele almak gerekirse Portekiz'de aile arabuluculuğuna ilişkin ilk yasal belge Adalet Bakanlığının 12 368/97 sayılı genelgesidir. Bu belge ile ülkede "Aile Arabuluculuk Ofisi"nin kurulmasına imkân sağlanmıştır. Böylelikle ilk defa bir kamu hizmeti olan aile arabuluculuğu kurumu oluşturulmuştur. Ancak, bu ofis - ve bunun temelini oluşturan genelge - sadece başlangıç niteliğinde bir girişim olarak nitelendirilebilir, çünkü sadece ebeveyn sorumluluklarının yerine getirilmesinden kaynaklanan uyuşmazlıklara yönelik ortaya atılmış ve Lizbon bölgesiyle sınırlı bir bölgesel yetkiyle sınırlandırılmıştır. Bu yasal belgenin sadece deneysel bir karaktere sahip olduğu ifade edilebilir. Söz konusu yasal belgenin yetersiz olarak gerekçelendirilmesi, aile arabuluculuğunun o aşamada, yasal aile çatışmalarında gerçek bir uygulanabilirliğe sahip, kararlı bir sosyal barış aracı olarak algılanamayacağı şeklinde tanımlanabilir. Ayrıca, ilgili belgede yer alan Madde 4.1'de "Aile çatışmasının müzakeresinde uzlaştırıcı ve kolaylaştırıcı

bir tutumu teşvik etmek" veya Madde 4.2'de "Ayrılık aşamasındaki çifte, kendi kaderlerini tayin etmelerine olanak tanıyan uygun bir müzakere bağlamı sunmak" gibi bazı kesin olmayan ifadeler kullanılması, belgeye dair eksikliklerin somut örneklerinden bazılarıdır (Cruz, 2015).

Bu genelge, yukarıda sayılanlarla sınırlı olmayan sınırlamalarıyla birlikte yürürlükte kalmaya devam etti ve formülü Portekiz'in diğer bölgelerine genişletildi. 2002 yılında, aile arabuluculuğu hizmetlerine olan talebin artması nedeniyle, Adalet Bakanlığı Aile Arabuluculuğu Ofisinin yetki alanını Lizbon yakınlarındaki ilçeleri de kapsayacak şekilde genişletmiştir (16 Ocak tarihli ve 1091/20027 sayılı Genelge ile). Birkaç yıl sonra, aile arabuluculuğu hizmetlerinin bu kez Coimbra yargı bölgesini de kapsayacak şekilde genişletilmesi amacıyla başka bir Genelge (Adalet Bakanlığı Kabinesinden 15 Mart tarihli ve 5524/20058 sayılı Genelge) çıkarılmıştır (Cruz, 2015).

Günümüzde Portekiz aile arabuluculuğuna ilişkin mevcut yasal düzenlemenin yasa numarası 18 778/2007'dir. Bununla birlikte, 2013 yılında, 'Arabuluculuk Kanunu' olarak adlandırılan 19 Nisan tarihli ve 29/2013 sayılı Kanun, Portekiz'de yürütülen arabuluculuk için geçerli genel ilkelerin yanı sıra medeni ve ticari arabuluculuk, arabulucular ve kamu arabuluculuğunun yasal rejimlerini de belirlemiştir. Dolayısıyla, her ne kadar sadece aile arabuluculuğu için geçerli olmasa da (ya da buna tam olarak uygulanabilir olmasa da), uzun zamandır beklenen bir değişikliği somutlaştırmıştır. Bu kanun, arabuluculuğa (aile arabuluculuğu olsun ya da olmasın) uygulanacak ilkeleri somutlaştırmış (aile olsun ya da olmasın), ayrıca anlaşmazlıklarda arabuluculuk yapanların statüsünü, haklarını görevler, engelleme ve mazeret gerekçeleri, aynı faaliyetin denetlenmesi vb. düzenlemiştir (Cruz, 2015). Güncel yasa Portekiz'de arabuluculuğun kapsam ve paydaşlarını "Bir uyuşmazlığın iki ya da daha fazla tarafının

bir arabulucunun yardımıyla gönüllü olarak anlaşmaya varmaya çalıştığı, kamu veya özel kuruluşlar tarafından üstlenilen alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi” şeklinde tanımlanmaktadır (Almeida ve ark., 2014). İlgili yasa ile arabuluculuğun kamudaki işleyişi Adalet Bakanlığı himayesinde olacak şekilde planlanmış olup;

- Aile Arabuluculuk Sistemi
- İş Arabuluculuğu Sistemi
- Ceza Arabuluculuk Sistemi şeklinde yapılandırılmıştır.

Portekiz Adalet Bakanlığı, aile arabuluculuğu sistemiyle ilgili yaptığı genel bilgilendirmelerde konuya ilişkin güncel uygulamaları detaylandırmaktadır (FMS, 2022). Buna göre sistem, nitelikli aile arabulucularının coğrafi olarak düzenlenmiş listelerinin yönetilmesine dayanmaktadır. Aile arabuluculuğu sistemi, ortaya çıkan her türlü anlaşmazlıkta arabuluculuk yapabilmektedir. Örneğin aile ilişkileri içinde, aşağıdaki hususlar:

- Düzenleme, değişiklik ve uygulama ebeveynlik sorumlulukları;
- Boşanma ve ayrılık;
- Ayrı yaşayan eşlerin uzlaşması;
- Çocuk nafakasının düzenlenmesi veya değiştirilmesi;
- Aile konutuna ilişkin kararlar.

Portekiz Aile Arabuluculuğu Sistemine başvuru aşamaları aşağıdaki gibidir;

- Aile arabuluculuğu hizmetine taraflardan en az birinin talep etmesi çevrimiçi form aracılığıyla veya sabit telefon numarası (808 26 2000) üzerinden başvurulabilmektedir.

- Talep sonrasında taraflarla iletişime geçilmekte ve atanan arabulucu ile bir bilgilendirme oturumu planlanmaktadır.
- Arabuluculuk öncesi bilgilendirme oturumu, özel odalarda veya uygun görülen herhangi bir yerde ya da çevrimiçi olarak gerçekleştirilebilmektedir.
- Arabuluculuk öncesi oturumda taraflar, arabuluculuk kuralları ile her bir görev ve hak konusunda bilgilendirilmektedir.
- Aydınlanan taraflar arabuluculuk protokolüne abone olduktan ve ücreti ödedikten sonra arabuluculuk oturumları gerçekleşmekte ve bunlar bir anlaşma ile sonuçlanabilmektedir (FMS, 2022).

Aile arabuluculuğu hizmeti maksimum 3 aylık süre içinde sonuçlandırılmaktadır. Ancak, vakaya bağlı olarak arabulucu ile mutabık kalınarak taraflar, Mahkeme'nin süreyi uzatmasını talep edebilmektedir. Ortalama olarak arabuluculuk prosedürler 2 ay sürmektedir. Taraflar ve arabulucu arabuluculuğu istediği zaman sonlandırabilmektedir. Anlaşmanın içeriği taraflarca serbestçe hazırlanmaktadır. Ailevi konularda, kural olarak, anlaşmaların bir hâkim veya nüfus memuru tarafından onaylanması gerekmektedir. Ancak boşanma ve ebeveyn sorumluluklarının düzenlenmesi durumlarında arabuluculuk anlaşması nüfus müdürlüğü veya mahkemenin onayına sunulabilmektedir. Taraflardan her biri, bir avukattan tavsiye alabilir ve arabuluculuk oturumları sırasında avukat onlara eşlik edebilmektedir. Aile arabuluculuğu sisteminden yaralanma sürecinde, arabuluculuk oturumlarının sayısına bakılmaksızın, her bir taraf için 50 Avro tutarında bir maliyet oluşmaktadır. Bazı durumlarda, taraflar bu maliyetten muaf tutulabilir (FMS, 2022).

Aile arabuluculuğunun temel özellikleri aşağıdaki gibi tanımlanabilir. Aile arabuluculuğu;

- Bürokratik olmayan informal bir prosedürdür;
- Hızlıdır;
- Taraflar fiziksel veya sanal olarak oturumlara katılabilmektedir;
- Arabulucu, mesleki faaliyetinin sunumunda tarafsızlık, bağımsızlık, gizlilik ve gerekli özeni gösterme görevlerine tabidir;
- Oturumların içeriği açıklanamaz veya bir mahkemede delil olarak kullanılamamaktadır.

Aile Arabuluculuğunun avantajlarına gelinecek olursa bunlar;

Güvenlik, çünkü bu faaliyet Adalet Bakanlığı tarafından desteklenen bir kamu hizmetidir;

Gizlilik, çünkü arabuluculuk oturumlarının içeriği ifşa edilememektedir;

İnformellik, arabulucu ile taraflar arasında yakın ve informal bir temas bulunmaktadır;

Verimlilik, çünkü arabuluculuk süreciyle elde edilen anlaşmaların başarı yüzdesi yüksektir;

Hızlılık, çünkü arabuluculuk prosedürü ortalama 3 ay içinde sonuçlanmaktadır;

Kolay erişim, çünkü her bir taraf 50 € ücret ödemektedir (ödemeden muaf oldukları durumlar hariç) (FMS, 2022).

Portekiz'de arabuluculuk hizmeti vermek isteyen kişiler için belirlenmiş birtakım kriterler söz konusudur. İlgili kriterlerin karşılanması durumunda talep eden kişinin aile arabuluculuğu yapması önünde yasal bir engel bulunmamaktadır. Bu kriterler;

- Medeni ve siyasi haklar konusunda herhangi bir kısıtı bulunmamak,
- Arabuluculuk eğitimi kursuna katılarak onay almış olmak
- İyi derecede Portekizce bilmek,
- Üniversite diplomasına sahip olmak
- Adalet Bakanlığı tarafından onaylanmış bir aile arabuluculuğu eğitim kursuna katılarak başarılı bir şekilde tamamlamış olmak,
- Saygın bir kişi olmak,
- Kamuda istihdam edilmek için geride kalan son üç yıl içerisinde aile arabuluculuğu konusunda kanıtlanmış mesleki deneyime sahip olmak şeklinde sıralanmıştır (FMS, 2022).

Yukarıda belirtilen koşulları sağlayan arabulucuların yetki ve sorumlulukları 31 Ağustos tarih ve 105/2001 sayılı yasanın 2. Maddesi kapsamında ortaya koyulmuştur. Arabulucuların yetki sorumlulukları aşağıdaki gibi sıralanmıştır;

1. Arabulucu, saygıyı, kültürel çeşitliliği ve sosyal kapsayıcılığı daha iyi anlamayı teşvik etmek yoluyla kültürlerarası diyalogu destekler.
2. Bu kapsamda arabulucunun yetki ve görevleri diğerlerinin yanı sıra:
 - Uyuşmazlıkların önlenmesi ve çözümünde işbirliği yapmak ve sosyo-kültürel ve sosyal müdahale stratejileri belirlemek,
 - Tüm paydaşların müdahale süreçleri ve sosyal eğitiminde aktif olarak işbirliği yapmak
 - Profesyoneller ve farklı kültürel geçmişe sahip kullanıcılar arasındaki iletişimi kolaylaştırmak,

- Kullanıcılara mesleki, kamu ve özel hizmetlerle ilgili olarak yardımcı olmak,
- Farklı sosyal ve kültürel geçmişe sahip insanların eşit koşullara dayalı olarak entegre edilmelerini sağlamak,
- Faaliyetleri kapsamındaki aileler ve kitlelerle ilgili bilgilerin gizlilik şartını sağlamasına saygı göstermek (Almeida ve ark. 2014).

Aile arabuluculuğunda, hizmet sağlayan profesyonellerin aile içi uyumsuzluklar karşısında aşağıdaki konu başlıkları başta olmak üzere birçok alanda görev yapmaktadır:

- Ebeveyn sorumluluğu uygulama rejiminin belirlenmesi, değiştirilmesi ve kaldırılması,
- Boşanma ve kişilerin mallarının ayrılması,
- Hukuki ayrılığın boşanmaya dönüştürülmesi,
- Ayrılan eşlerin uzlaşması,
- Geçici veya kesin nafakanın tayin edilmesi veya revize edilmesi,
- Diğer eşin soyadını kullanma hakkından yoksun bırakılması,
- Eski eşin soyadı veya aile ev adresinin kullanma yetkisi (Almeida ve ark. 2014).

Görüldüğü üzere aile arabuluculuğu, aileyle ilişkili pek çok alanda faaliyet gösteren bir hizmet alanıdır. Fakat aile arabuluculuğu hizmetinin kapsamı ne olursa olsun, arabuluculuk süreci belirli aşamalara bağlı kalarak gerçekleştirilmektedir. Arabuluculuk süreci,

1. Arabulucunun, arabuluculuğun işleyişine ilişkin kuralları ortaya koyduğu, bilgilendirici bir ön seans ve ilk teması içermektedir.

2. Tarafların arabuluculuk prosedürüne devam etme noktasında anlaşmaları, arabuluculuk protokolünün imzalanması ile ilan edilmektedir.
3. Arabuluculuk protokolü taraflar ve arabulucu arasında imzalanarak belirli hususları içermektedir. Bunlar;
 - Tarafların kimlikleri,
 - Profesyonel arabulucunun ve varsa sistem arabuluculuğu uygulayıcısının kimliği ve adresi,
 - Tarafların rıza beyanı,
 - Tarafların ve arabulucunun gizliliğe saygı gösterdiğine dair ifadesi,
 - Uyuşmazlığın kısaca açıklanması,
 - Taraflar ve arabulucu arasında anlaşmaya varılan arabuluculuk süreci kuralları,
 - Arabuluculuk prosedürünün zamanlaması ve gelecekte değiştirilebilir olsa bile azami süresinin belirlenmesi,
 - Kamu arabuluculuğu sistemlerinde sabit olan tutar dışında, özel arabuluculuklardaki ücretlerin yasaya uygun şekilde belirlenmesi,
 - Tarih (Almeida ve ark. 2014).

Arabuluculuk süreciyle ilgili yükümlülükler dikkate alındığında aile arabulucusunun mesleğini icra ederken tarafsızlık, bağımsızlık, gizlilik ve gerekli özeni gösterme yükümlülüklerine tabi olan tarafsız, özel nitelikli üçüncü bir taraf olduğu belirtilmelidir. Yukarıda belirtilen süreç kapsamında aile arabulucusu, taraflar adına karar vermeyecek veya onları bir anlaşmaya veya içeriğine doğru zorlamayacaktır. Arabulucu, tarafları bir araya getirecek ve bir anlaşmaya varmaları için aralarındaki iletişimi

kolaylaştıracaktır. Belirtilen koşullara göre belirtilen arabuluculuk süreçleriyle ilgili cretlendirmeler Adalet Bakanlığı tarafından desteklenmektedir ve aşağıdaki gibidir (arabuluculuk oturumlarında harcanan süre, oturum sayısı ve gerçekleşen ortak arabuluculuktan bağımsız olarak):

- 210, arabuluculuk yoluyla bir anlaşma olduğunda;
- 180, arabuluculuk yoluyla bir anlaşmaya varılamadığında;
- 70, n görüşme gerçekleştirildiğinde (FMS, 2022).

İtalya'da Aile Arabuluculuğu

İtalya'da arabuluculuk farklı boyutlarıyla (aile, medeni hukuk, ticari, kurumsal, çevresel, sosyal vb.) uzun yıllardır biliniyor olsa da, İtalya modern şekliyle arabuluculuğun son birkaç on yıldır ortaya çıktığı ülkelerden biri olarak kabul edilebilir ve günümüzde, neredeyse tüm arabuluculuk biçimleri için mesleki disiplin ve etiğe sahip genel ve ortak bir kültür olduğu söylenebilecektir. Ancak bazı durumlarda arabuluculuğun kullanılmasının önünde hâlâ engeller bulunmakta ve özellikle avukatlar "arabuluculuktan yana olanlar" ile buna "kesinlikle karşı olanlar" arasında bölünmektedir (Bruni, 2010). Fakat şu bir gerçektir ki, İtalya'da aile arabuluculuğu sistemi kamu üzerinden ciddi bir yükü almaktadır. Nitekim 2014 yılında İtalya'da ortalama dava süresi 3,5 yıl iken (dava temyize giderse bu süre 9 yıla çıkabilir) ortalama arabuluculuk süresi 66 gün buna karşın ortalama dava maliyeti 22.400 dolar iken ortalama arabuluculuk maliyeti sadece 4.300 dolar civarındaydı (Rafti ve Shkemi, 2016).

2010 yılı öncesinde İtalya'da yargı sistemi 5,4 milyon davalık birikmiş iş yükü altında ezilmekteydi ve bu durum İtalya Arabuluculuk Direktifi'nin kamuoyu tarafından bilinir ve kullanılabilir hale getirme konusunda önemli bir soruna işaret etmekteydi (De Palo ve Keller, 2012). Söz konusu yük ile ortaya çıkan gereklilikten hareketle İtalyan Arabuluculuk Direktifi 2010 yılında 28/2010 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (Kararname) ile kabul edilmiş ve arabuluculuk hakkında güncel bir metin olarak uygulamaya koyulmuştur. Kararname hem sınır ötesi hem de yerel uyuşmazlıkları kapsamakta ve hukuki ve ticari talepler için gönüllü arabuluculuğun genel olarak kullanılabilirliğini kabul etmektedir. Buna ek olarak ve en önemlisi, Kararname belirli kategorilerdeki "tarafarca serbestçe tasarruf edilebilen

medeni veya ticari talep ve haklar" için zorunlu arabuluculuk getirmektedir (Rafti ve Shkembi, 2016).

İtalya'da arabuluculuğa ilişkin yürürlüğe koyulan 4 Mart 2010 tarihli ve 28 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kabul edilmeden önce, arabuluculuk (mediazione) geleneksel olarak komisyonculuğa ve/veya aile hukukuna daha yakın başka bir anlama sahip olduğundan, arabuluculuk prosedürü daha yaygın olarak "conciliazione" olarak bilinmekteydi. Yeni kanunun yanı sıra, "mediazione" (tercüme: arabuluculuk) kelimesi İtalyan işletmeciler arasında yaygınlık kazanmış ve bu kelime medeni ve ticari konulara ilişkin 2008/52 sayılı AB Direktifinin İtalyan resmi metninde resmi olarak kabul edilmiştir. Yeni İtalyan kanunu çok aşamalı bir prosedür getirmiştir: arabuluculuk, profesyonel bir arabulucunun taraflara anlaşmazlıklarını çözmeleri için yardımcı olduğu süreç iken, uzlaştırma (conciliazione) arabuluculuk sürecinin sonucudur (olumlu veya olumsuz) Şu anda "mediazione" kelimesi medeni, ticari, kurumsal, finansal, bankacılık, sigorta, aile, çevresel, cezai ve sosyal uyuşmazlıklarda uygulanmaktadır. "Conciliazione" kelimesi ise halen iş ve tüketici uyuşmazlıklarında kullanılmaktadır (Bruni, 2010).

2010 tarihli yasadan söz ederken, bu yasanın zeminini oluşturan 580/1993 sayılı Kanun öncesinde ve sonrasında arabuluculuk usullerinin yaygınlaşmasında İtalyan Ticaret Odalarının ve önde gelen birkaç özel alternatif uyuşmazlık çözümü kuruluşunun oynadığı rol göz ardı edilemez. Pek çok sektörde arabuluculuk bir davayı arabuluculuk yoluyla çözmeye çalışma imkânı tanınmış ve bazı durumlarda arabuluculuk prosedürünün sonucu, olumlu olması halinde, taraflar üzerinde bağlayıcı etkilere sahip olmaya başlamıştır. Hizmetin sağlayıcılarının ve kullanıcılarının temsilcilerinden oluşan ortak komiteler önünde müzakereler buna örnek olarak verilebilir. Nitekim İtalya'da 1990'lardan bu yana telefon ve sigorta hizmetleri gibi alanlarda gönüllülük esasına

dayalı olarak ortaya çıkmış ve gelişimini sürdürmüştür (Vaccà 2011; Minelli 2011).

Genel olarak, hâkimlerin davaları arabuluculuğa havale etmelerine kanunen izin verilmemektedir. Yalnızca süreç sırasında taraflara önlerindeki davada arabuluculuk yapmalarını "tavsiye" edebilirler. Sadece bazı durumlarda, 274/2000 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede (İtalyan Sulh Ceza Hâkimlerinin cezai yetkilerine ilişkin) belirtildiği üzere, Sulh Ceza Hâkimi arabuluculuğu teşvik eder veya tarafları kamusal veya özel bir Arabuluculuk Merkezine yönlendirir (Bruni, 2010). Diğer durumlarda hâkimler, hâkimin arabulucuyu ve/veya arabuluculuk sağlayıcısını seçmesine izin vermeksizin (4 Mart 2010 tarihli ve 28 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede olduğu gibi) taraflara yalnızca arabuluculuğu denemelerini tavsiye edebilir. İtalya'da arabuluculuğa başvurmak 28/2010 sayılı İtalyan yasası tarafından tüm uyuşmazlıklar için "ihtiyari" olarak kabul edilmekle birlikte aşağıdaki hususlar için zorunlu kabul edilmektedir;

- Kat mülkiyeti,
- Mülkiyet hakları,
- Taksim,
- Miras,
- Aile anlaşmaları,
- Kiralama.
- Kredi,
- Şirketlerin kiralanması,
- Tıbbi sorumluluk ve basın yoluyla veya diğer aleniyet araçlarıyla hakarete ilişkin zararlar,
- Araç ve tekne kullanımından kaynaklanan zararlar,

- Sigorta,
- Bankacılık ve finansal anlaşmalarla ilgili uyuşmazlıklar.

Söz konusu davalarda taraflar, İtalyan Yargı Sistemine başvurmadan önce uyuşmazlıklarını arabuluculuk yoluyla çözmeye çalışmalıdır. Taraflardan birinin arabuluculuğa başvurmadan mahkeme önünde dava açması halinde, hâkim davayı askıya alır ve taraflara öncelikle arabuluculuk yapmalarını emreder. Bu tür bir arabuluculuk İtalyan Adalet Bakanlığı tarafından akredite edilmiş alternatif uyuşmazlık çözümü sağlayıcılarından biri tarafından yürütülmelidir (Bruni, 2010).

İtalyan sisteminin ayırt edici özelliklerinden biri, yönetilen arabuluculuğun benimsenmesidir; yani arabulucuların bireysel olarak değil, yalnızca Adalet Bakanlığı'na kayıtlı arabuluculuk merkezleri çerçevesinde hareket etmeleri beklenmektedir. Eğer bir arabuluculuk kayıtlı olmayan bir kuruluş veya özel bir arabulucu nezdinde gerçekleşirse, usulün zorunlu mahkeme dışı arabuluculuğa ilişkin kanun hükmünde kararnamenin 5. maddesinin 1. paragrafındaki koşulu yerine getirdiği kabul edilmez. Ayrıca, tarafların bir anlaşmaya varması halinde, bu anlaşma ortak bir özel anlaşma olarak değerlendirilecek ve bu nedenle kanun tarafından arabuluculuk çözümleri için sağlanan avantajlardan yararlanamayacaktır (Queirolo ve ark., 2012).

Kanun hükmünde kararnamenin 16. maddesini uygulayan 180/2010 sayılı Bakanlık kararnamesi, (profesyonellik ve verimliliği garanti altına almayı amaçlayan) gereklilikleri ve arabuluculuk merkezlerinin tesciline ilişkin usulü belirlemektedir (Queirolo ve ark., 2012). Bu merkezler herhangi bir kamu ya da özel otorite tarafından kurulabilir, ancak İtalyan yasa koyucu her tribunale'de (genel yargı ilk derece mahkemeleri) yerel barolar tarafından kurulanları ve diğer meslek örgütleri ve ticaret odaları tarafından

kurulanları tercih etmiş görünmektedir. İlk durumda, yasamanın amacı açıkça baroyu sürece dâhil etmek ve reformun başarısı için haklı olarak temel olarak görülen arabuluculuğa desteğini kazanmaktır. İkinci durumda, ayrıcalıklı konum esasen bu profesyoneller (örneğin noterler ve muhasebeciler) ve kurumlar tarafından geliştirilen uzmanlıktan yararlanma arzusundan kaynaklanmaktadır (De Luca, 2015).

İtalya'da kimlerin arabulucu olarak görev yapabileceğini belirleyen kurallar, 6 Temmuz 2011 tarihli ve 145 sayılı Bakanlık kararnamesi ile değiştirilen 18 Ekim 2010 tarihli ve 180 sayılı Bakanlık kararnamesinin 4. maddesinin 3. paragrafında düzenlenmiştir. Gereklilikler şunlardır:

- En az 3 yıllık üniversite diploması (ancak hukuk diploması olması gerekmez) veya Bir meslek birliğine kayıtlı olmak;
- Sadece kayıtlı kurumlar tarafından düzenlenen kurslara katılarak edinilebilecek özel bir eğitim. Kararnamenin 18. maddesi, en az 50 saatlik bir başlangıç eğitim kursu ve iki yılda bir en az 18 saatlik tazeleme kursları öngörmektedir. Kursların içeriği hem teorik (arabuluculuk mevzuatının, tekniklerinin ve metodolojilerinin incelenmesi) hem de uygulamalıdır. Arabulucuların ilk 2 yıl içinde, kayıtlı merkezler nezdinde gerçekleştirilen en az 20 arabuluculukta deneyimli bir arabulucuya yardımcı olmaları da gerekmektedir.
- İyi hal, yani arabulucunun bir suçtan hüküm giymemiş veya tutuklama tedbirlerine tabi tutulmamış, kamu görevinden menedilmemiş, güvenlik veya ihtiyati tedbirlere tabi tutulmamış veya uyarıdan daha ciddi bir disiplin cezası almamış olması.

Aile arabulucusunun yukarıdaki nitelikleri karşıladığını doğrulama görevi arabuluculuk merkezlerine verilmiştir ve bu merkezler arabulucuların kaydolması için ve özellikle eğitim söz konusu olduğunda daha yüksek nitelikler talep edebilir (De Luca, 2015).

İtalya'da aile arabuluculuğu sürecinin temel ilkeleri ilgili kanun kapsamında gizlilik, tarafsızlık ve kayıt dışılık şeklinde tanımlanmıştır. Bunlar;

1. Gizlilik her zaman arabuluculuğun temel bir özelliği olarak kabul edilmiştir. Buna göre, arabuluculuk merkezinin tüm personeli ve arabuluculuk sürecinin yönetiminde yer alan tüm kişiler genel bir gizlilik yükümlülüğüne sahiptir. Ayrıca, arabulucu taraflarla ayrı ayrı görüştüğünde, ilgili taraf bu hakından feragat etmedikçe, bu ayrı oturumlar sırasında yapılan açıklamalar ve ortaya çıkan bilgiler hakkında diğer taraflara karşı gizlilik yükümlülüğü altındadır (Danovi 2011). Bu yükümlülüğün sonuçları, tarafların ifadelerinin ve arabuluculuk sürecinde edinilen bilgilerin, ifadeyi veren veya bilgiyi alan taraf kabul etmedikçe mahkemede kullanılmayacağı 10. madde ile düzenlenmiştir. Bu beyanlar ve bilgiler hakkında sözlü delil ve karar yemini (yani, davanın sonucunu belirleyecek olan, bir tarafın karşı tarafın itirazı üzerine lehte bir olgunun doğruluğu üzerine yemin etmesi) hariç tutulmuştur. Ayrıca, arabulucular arabuluculuk sürecinde öğrendikleri şeyler hakkında tanık olarak çağrılmazlar, tabi bu bilgilerin gizli tutulması kanuna aykırı olduğu durumlarda.
2. Tarafsızlık arabulucularla ilgilidir ve arabulucunun herhangi bir tarafın yanında olmadığını ve yönlendirici olmadığını ifade eder.
3. Kayıt dışılık ise daha ziyade eylemlere ve aynı zamanda usule atıfta bulunur ve başlangıç ve son

aşamalarına ilişkin belirli miktarda yasal düzenleme olmasına rağmen, usulün gelişiminin çok az düzenlendiği ve en hızlı ve basit şekilde ilerlemesi gerektiği anlamına gelir (De Luca, 2015).

Yukarıda belirlenmiş olan ilkeler çerçevesinde yürütülen aile arabuluculuğu süreci dört aya kadar sürebilir ve bu sürenin sonunda arabuluculuk girişiminin tamamlandığı kabul edilebilir. Bu davadaki tüm süreç aşağıdaki şekilde tanımlanabilir (Bruni, 2010):

1. Taraflar (veya taraflardan biri) "bağımsız nitelikli profesyonel- Adalet Bakanlığı tarafından akredite edilmiş bir alternatif uyuşmazlık çözümü sağlayıcısına" yazılı bir arabuluculuk talebinde bulunur;
2. Seçilen alternatif uyuşmazlık çözümü sağlayıcısı bağımsız bir arabulucu belirler (alternatif uyuşmazlık çözümü sağlayıcısı tarafından akredite edilmiş arabulucular arasından seçilir) ve taraflar arasında ilk toplantıyı düzenler;
3. Tarih, yer ve seçilen arabulucunun adı, alternatif uyuşmazlık çözümü sağlayıcısı ve arabuluculuğu başlatan taraf tarafından, diğer tarafların iletişimi aldığından emin olmak istiyorsa, diğer taraflara iletir.
4. Bu noktada, arabuluculuğa dâhil olan taraflara açık olan seçeneklere bağlı olarak iki farklı senaryo mümkündür. (I) Taraflar bir anlaşmaya varabilirse, arabulucu tüm taraflarca imzalanması gereken bir toplantı tutanağı hazırlar. Seçilen ADR Sağlayıcısının merkezinin bulunduğu bölgenin mahkeme başkanı tarafından onaylandıktan sonra, imzalı tutanaklar taraflar için bağlayıcı olacak ve anlaşma uygulanabilir olacaktır. (II) Taraflarca bir anlaşmaya varılamaması ve arabulucunun taraflarca talep edilmesi halinde,

arabulucu uyuşmazlığın çözümü hakkında tarafların kabul veya reddetmeyi seçebilecekleri bağlayıcı olmayan bir öneri sunmakla yükümlüdür.

5. Taraflar (veya taraflardan biri) arabulucunun teklifini reddederse, arabuluculuk başarısız olmuş sayılır ve bu arabuluculuğun her bir tarafı dava açabilir, ancak bu durumda, yargı kararının önceki arabulucunun teklifiyle aynı olması halinde, bu karar yargılama giderlerinin paylaşılmasını etkileyebilir, çünkü mahkeme, taraf daha önce arabulucunun teklifini reddetmişse, tüm masraf ve giderleri kazanan tarafa vermeyi reddedecektir. Bu gibi durumlarda mahkeme, kazanan tarafın kaybeden tarafın masraflarını ve mahkeme harçlarını ödemesine hükmedecektir.

Paris'te "Ayrılık ve Boşanma için Aile Arabuluculuğu Eğitimi Avrupa Şartı"nın kabul edilmesinden sonra İtalya'da ilk aile arabulucuları dernekleri ortaya çıkmaya başlamıştır (Impagnatello, 2009). Buna karşın İtalyan aile hukukundaki en büyük reform 2006 yılında 54/2006 sayılı kanunla gerçekleşmiş ve bu kanun Medeni Kanun'a ilk kez müşterek velayeti getirmenin yanı sıra müşterek velayet bağlamında aile arabuluculuğunu da öngörmüştür. Yeni hüküm, hâkimin tarafları önceden rızalarını alarak ve özellikle çocukların maddi ve manevi menfaatlerinin korunmasını göz önünde bulundurarak arabuluculuğa göndermesine izin vermektedir (Guaglione, 2007).

Bu hüküm de çeşitli nedenlerle eleştiri konusu olmuştur:

- Bu hüküm yalnızca hâkimin ayrılık kararını bekleyen arabuluculuğa atıfta bulunmakta ve tarafların bir mahkeme süreci başlatmadan önce üstlenebilecekleri sözde önleyici arabuluculuğu dikkate almamaktadır. Bu durum kanunda gri bir alan olarak kalmaktadır.

- Aile arabuluculuğu ile uzlaşma arasında karışıklık yaratmaktadır. Uzlaşma istihdam ve iş konularında iyi bilinmektedir ancak aile hukuku konularında kullanılmamaktadır. Uzlaşma sürecinde üçüncü taraf diğer taraflardan üstündür ve tarafların benimseyebileceği ya da reddedebileceği çözümler önerebilir.

- Kanun koyucu aslında aile arabuluculuğunu bir tür 'nitelikli uzlaşmaya' indirgemıştır

- Kanun koyucunun amacı, alternatif uyuşmazlık çözümünün yeni ve gelişmiş bir şekli olarak aile arabuluculuğunu teşvik etmekten ziyade hâkimin yetkilerini artırmaktır.

- İtalyan Anayasa Mahkemesi 155. maddeyi "aslında herhangi bir iç kanunda tanımlanmamış veya düzenlenmemiş olan aile arabuluculuğu kurumuna atıfta bulunduğu ve bu kurumu yaratmadığı" şeklinde yorumlamıştır.

- Kanun herhangi bir gizlilik şartı konusunda sessizdir ve bu da aile arabuluculuğunun kullanılmasının önünde çok büyük bir engel teşkil etmektedir.

- Arabuluculuk anlaşması otomatik olarak icra edilebilir değildir, ancak velayet ve nafaka davalarında çocuğun yüksek yararına ilişkin olarak hâkimin onayına tabidir (Guaglione, 2007).

Almanya'da Aile Arabuluculuğu

Bir uyuşmazlık çözüm süreci olarak, 2008/52/EC sayılı AB Direktifine göre, arabuluculuk artık resmi olarak kolaylaştırıcı, menfaat temelli bir süreç olarak tanımlanmıştır. Arabulucular, tarafları uyuşmazlık konularını ve sorunlarını belirlemede destekleyen ve tarafların temel çıkarlarına dayalı olarak müzakereyi, işbirliğini ve nihayetinde uzlaşmaya dayalı karar vermeyi teşvik eden tarafsız kolaylaştırıcılardır. Arabulucuların uyuşmazlığın esaslı konularını değerlendirmesi veya karara bağlaması beklenmez. Odak noktası, ilgili tarafların özerk bir şekilde uzlaşmaya varmasıdır (Trenczek ve Loode, 2012).

Avrupalıların kolaylaştırıcı arabuluculuk olarak adlandırdıkları şeye, bazı örf ve adet hukuku arabulucuları muhtemelen dönüştürücü arabuluculuk diyecektir. Tarafları güçlendirmeye ve yaratıcı çözümlere "ebelik" etmeye güçlü bir vurgu vardır. Almanya özelinde ifade etmek gerekirse geleneksel uyuşmazlık çözüm süreçleri doğası gereği dönüştürücü iken, getirilen modern sistemler daha kolaylaştırıcıdır ilkesinin benimsendiği görülebilecektir. Dolayısıyla, Almanya'da arabuluculuğun değerlendirici olması veya hızlı bir çözüme odaklanması beklenmemektedir. Aynı zamanda eğitici (genellikle eğiticidir) veya tedavi edici de değildir. Taraflar hedeflerini belirler ve arabuluculuğun içeriğinin yanı sıra çatışmanın çözümünden de sorumludur. Çünkü Arabuluculuk gizlidir ve sürecin kalitesinin (ve arabuluculukla varılan anlaşmaların) incelenmesi zordur; meşruiyet iddiasında bulunabilmek için kolaylaştırıcı olması gerekir (Trenczek ve Loode, 2012).

Arabuluculuğun bir toplumda kabul görmesinin temelinde, yapısının, sürecinin ve fırsatlarının halk ve ceza infaz kurumları, özellikle de hâkimler ve mahkemeler tarafından iyi anlaşılması yatmaktadır. Johnstone ve Van Ness (2013) bu bağlamda şunları belirtmektedir: "Profesyonel ve

akademik çevrelerde artan aşinalığına rağmen, 'onarıcı adalet' teriminin anlamı birçok kişi tarafından hala sadece belirsiz bir şekilde anlaşılmaktadır." 1980'lerden itibaren Alman profesyoneller, ABD'den gelen ve bu yaklaşımın başarılı, zaman kazandırıcı, maliyet etkin ve aynı zamanda barış sağlayıcı uygulamalarına ilişkin raporların arka planında arabuluculuğu giderek daha fazla tartışmaya başlamıştır (Kury ve Kuhlmann, 2016). Nitekim arabuluculuğun avantajları zaman ve para tasarrufunun ötesine geçmektedir. Arabuluculuk, hukuki pozisyonlara değil tarafların menfaatlerine odaklanır ve mahkeme kararına bir alternatif sunar. Arabuluculuk, insanların çatışma halinde birbirlerine karşı düşünme ve hareket etme biçimlerini dönüştürme potansiyeline sahiptir.

Almanya'da arabuluculuğun tarihsel gelişimi değerlendirildiğinde, arabuluculuğun farklı disiplin alanlarında teşvik edilen isteksiz başlangıçlardan mahkemeye ilgili arabuluculukta hâkimler tarafından benimsenmesine kadar uzun ve genellikle zorlu bir yol izlediği görülebilecektir. Arabuluculuk bir avuç sosyal hizmet uzmanı, psikolog, sosyolog, kriminolog, hâkim ve avukatın girişimi olarak başlamıştır. İlginç bir şekilde, ceza davalarında onarıcı adalet arabuluculuğuna erken bir dönemde odaklanılmıştır. 1990'ların sonundan bu yana, sivil arabuluculuk, bugün Alman arabuluculuk uygulamasını karakterize eden genişleyen bir mozaik içinde ortaya çıkan siyasi bir konu haline gelmiştir (Trenczek ve Loode, 2012).

Tablo 1. Almanya'da Arabuluculuğun (Hukuk) Gelişimi

1980'lerin ortalarına kadar	Neredeyse tamamen akademik tartışma.
1985	Aile arabuluculuğu ve mağdur-fail arabuluculuğunda ilk arabuluculuk projeleri.
	Arabuluculuk ve arabuluculuk politikası sunan dernek ve kuruluşların sayısının hızla artması ancak çok az uygulama olması.
1990'ların ortaları	Arabuluculuğun artan pratik kullanımını (özellikle mağdur-fail arabuluculuğu ve aile arabuluculuğu).
	Çok sayıda konferans ve eğitimin yanı sıra yayınlar.
1991, 1994, 1999	Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu'nda mağdur-fail uyuşmazlık çözümü/arabuluculuğuna atıfta bulunan değişiklikler.
2000 ve 2002	Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda hukuk davalarında alternatif uyuşmazlık çözümüne atıfta bulunan değişiklik.
14 Şubat 2007	Federal Anayasa Mahkemesi kararı 1351/01: "Bir hukuk devletinde, başlangıçta dava konusu olan bir meselenin, çekişmeli bir süreç ve yargı kararı yerine karşılıklı uzlaşmayla çözülmesi tercih edilir."
25 Nisan 2007	Aşağı Saksonya'da arabuluculuk kanunu taslağı (eyalet seçimlerinden sonra hükümetin değişmesi nedeniyle yasalaşmamıştır).

2008	Hukuk Hizmetlerini Düzenleme Kanunu, 1 Temmuz 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir: "arabuluculuk yasal bir hizmet değildir".
2008	AB Konseyi ve AB Parlamentosu: Sınır ötesi uyuşmazlıklar ile ilgili olarak Medeni ve Ticari Konularda Arabuluculuğun Belirli Yönlerine ilişkin 21 Mayıs 2008 tarihli ve 2008/52/EC sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi.
12 Ocak 2011	Arabuluculuğu Teşvik Eden Federal Yasa Taslağı
15 Aralık 2011	Alman Parlamentosu'nun alt kanadı (Bundestag) Arabuluculuğu Teşvik Kanunu tasarısını kabul etti.

Kaynak: Trenchek, T., ve Loode, S. (2012). Mediation "made in Germany"-a quality product. Australasian Dispute Resolution Journal, 23(1), 61-70.

Tablo 1'de görüldüğü üzere Almanya'da arabuluculuğun izlediği yol aşamalı ve uzun soluklu olmuştur. Geldiğimiz noktada ise Almanya'da arabuluculuğun, komşu hukukundan (komşular arasında gürültü, evcil hayvanlar, ağaçlar ve benzeri konulardaki anlaşmazlıklar), aile hukukuna, iş hukukuna, inşaat hukukuna, sigorta hukukuna, fikri mülkiyet hukukuna, iflas hukukuna, çevre hukuku da dâhil olmak üzere idare hukukuna, sağlık hukukuna, yerel yönetime vb. kadar hukukun hemen hemen tüm alanlarında kullanılabildiği görülmektedir. Sosyal güvenlik hukuku ve mali hukukta daha az kullanıldığı görülmektedir. Vergi konularında arabuluculuk da dâhil olmak üzere idari arabuluculukta, idari organlar hukukun üstünlüğünün temel ilkelerine tabidir (Hess ve Pelzer, 2015).

Her ne kadar arabuluculuğun uygulama alanları geniş olsa da Almanya'daki genel durum dikkate alındığında, mahkemeye

erişim nispeten kolayken, arabuluculuğa erişimde bir sorun olduğu söylenebilecektir. Burada öne çıkan husus arabuluculuğun devlet tarafından desteklenmemesidir. Öyle ki, sadece birkaç toplum temelli arabuluculuk programı vardır. Çoğu arabulucu hizmetlerini serbest olarak sunmaktadır, bu da tarafların arabuluculuk için ödeme yapması gerektiği anlamına gelmektedir ve herkesin buna gücü yetmemektedir. (Trenczek ve Loode, 2012). Öte yandan almanya'da arabuluculuk yapabilme hususunda ilkesel olarak; herkes arabulucu olarak hareket edebilir. Ancak, arabuluculuk genellikle hukuki meselelere değindiği için bu her zaman net değildi. Hukuk Hizmetleri Kanunu'nun 2(3)(4) maddesi artık arabuluculuk ve benzer alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin, arabulucu yasal düzenlemeler için öneriler sunarak çatışan tarafların tartışmalarına müdahale etmediği sürece, hukuk eğitimi almış kişilerle sınırlı olmadığını açıkça belirtmektedir (Hess ve Pelzer, 2015). Alman arabulucuların çoğu psikolog, sosyal hizmet uzmanı, ekonomist veya avukat gibi profesyonel geçmişlere sahiptir ve bazıları devlet ve devlet dışı kurumlar veya şirketler tarafından istihdam edilse de çoğu özel muayenehanede çalışmaktadır. Buna ek olarak, bazı eyaletlerde hukuk mahkemelerinin yanı sıra idari ve sosyal (sosyal yardım ve güvenlik) mahkemelerde hâkimler tarafından arabuluculuk sağlanmaktadır (Trenczek ve Loode, 2012). Özellikle son yıllarda sivil toplum kuruluşları ve adalet sistemiyle bağlantılı sosyal hizmet kurumlarının sayısında önemli bir artış olmuş ve alternatif uyuşmazlık çözümü için giderek artan sayıda tarafsız kurum kurulmuştur. Bu kurumlar, ceza yargılaması başlamadan önce savcı tarafından ya da yargılama sırasında mahkemeler tarafından eski hale iadeyi teşvik etmek için görev almaktadır. Eski hale iadeyi kolaylaştıran uzmanlar genellikle sosyal hizmet uzmanlarıdır ve çoğunlukla arabulucu olarak ilgili ek eğitime sahiptirler (De Lattre, 2010).

Almanya’da arabuluculuk hizmetlerinin kimler tarafından verilebileceğinin standardize edilmesiyle ilgili bir dizi düzenleme yapılmıştır. Bu kapsamda arabuluculuğun kalitesini sağlamak amacıyla “Sertifikalı arabulucu” unvanı geliştirilmiştir. Arabuluculuk Kanunu'nun ilk taslağında, tüketicilerin şeffaf bir arabuluculuk piyasasındaki menfaatleri ile kanunla düzenlenmemiş arabuluculuğun iletilmesi ihtiyacı arasında bir çatışma olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle başlangıçta ortak asgari standartların belirlenmesinin yeterli olacağı düşünülmüştür. Ancak Kanunun son hali Federal Adalet Bakanlığı'na eğitim gerekliliklerine ilişkin oldukça ayrıntılı ana hatlar oluşturma yetkisi vermektedir. Taslak yönetmelik, diğerlerinin yanı sıra, en az 120 saatlik bir eğitim zorunluluğu artı yılda 20 saatlik ilave eğitim, öngörmektedir. Sertifikalı bir arabulucu unvanını korumak için ayrıca 2 yıl içinde en az dört arabuluculuk yapmakla yükümlüdür (Hess ve Pelzer, 2015). Aile arabuluculuğu uygulamalarında dikkate alınan temel ilkeler, arabulucunun tarafsızlığı, bağımsızlığı ve yansızlığı, tarafların gizliliği, gönüllülüğü ve özerkliği ile arabuluculuk sürecinin yapılandırılmış niteliği şeklinde özetlenebilecektir.

Arabuluculukla ilgili yapılan düzenlemeler arabuluculuk uygulama alanlarının da belirginleşmesine zemin oluşturmuştur. Bu kapsamda;

- İşyeri arabuluculuğunu da kapsayacak şekilde örgütsel çatışma yönetimi,
- Aile arabuluculuğu,
- Mağdur-Fail arabuluculuğu,
- Akran-Okul arabuluculuğu,
- Topluluk arabuluculuğu alanları öne çıkmaktadır (Almeide ve ark., 2014).

Aile arabuluculuğu uygulamaları dikkate alındığında, eldeki kanıtlar, boşanma davalarının yalnızca %10'unda

arabuluculuk yapıldığı tahmin edilmesine rağmen, aile arabuluculuğunun şu ana kadar en yaygın uygulanan medeni arabuluculuk şekli olduğunu göstermektedir. Bu da her yıl yaklaşık 20.000 arabuluculuk davası anlamına gelmektedir. Arabuluculuğu teşvik eden, 1998 tarihli Çocuklarla İlgili Hukuk Reformu olarak adlandırılan ve çocukları ilgilendiren uyuşmazlıklarda birlikte karar vermeyi teşvik eden ve ebeveynler tarafından ortak velayet ve diğer arabuluculuk çözümlerinin artmasına katkıda bulunmuştur (Trenczek ve Loode, 2012). Eylül 2009'da yürürlüğe giren Aile Usul Kanunu, ebeveynlerin rızaya dayalı karar alma süreçlerini daha da güçlendirmiştir, ancak mahkemeler hala ebeveynlerin arabuluculuğa katılmalarını emredememekte, sadece arabuluculuk hakkında bilgi sahibi olmalarını istemektedir. Ebeveynlik düzenlemeleriyle ilgili olarak, yerel yönetimlerin bir parçası olan Gençlik Dairelerinin arabulucu bir rol üstlenmesi beklenmektedir. Çoğunlukla sadece danışmanlık hizmeti vermektedirler çünkü birçoğu yeterli eğitim almış arabulucular istihdam etmemektedir. Yakın tarihli içtihatlar, çocuk velayeti uyuşmazlıklarında uyuşmazlık sahiplerinin ancak Gençlik Daireleri tarafından danışmanlık veya arabuluculuk hizmeti almaya hazır olmaları halinde Adli Yardım almaya hak kazanabileceklerini teyit etmiştir (Trenczek ve Loode, 2012).

Aile arabuluculuğu süreci bir dizi aşama dikkate alınarak yürütülmektedir. Böylelikle aile arabuluculuğu uygulamalarının standardize bir sunuma bürünmesi amaçlanmaktadır. Bu aşamalar aşağıdaki gibi tanımlanabilecektir:

1. Açıklama; Tarafların arabuluculuk süreci hakkında bilgilendirilmesi, uygun şartlar altında bir arabuluculuk anlaşması yapılması ve devam konusunun birlikte kararlaştırılması,

2. Konuların toparlanması; taraflar anlaşmazlık olan hususları ifade ederek uyuşmazlık alanları ve konularının ilerleyen süreçte yapılandırılması için bilgi sağlarlar,
3. Pozisyonların netleştirilmesi; problem çözme süreci, ele alınacak ilk soruna karar verilmesiyle başlamaktadır. Bu aşamada önemli nokta tarafların temel çıkarlarının açıklığa kavuşturulmasıdır,
4. Çözüm seçeneklerinin değerlendirilmesi; Soruna ilişkin çözüm seçenekleri beyin fırtınası yoluyla toplanır. Olası çözümler taraflarca değerlendirilir ve gerekli durumda müzakere edilir,
5. Sürecin sona ermesi; Son olarak, sonuçlar genellikle yazılı olarak kesinleştirilir ve arabuluculuk süreci tamamlanır (Almeida ve ark., 2014).

Fransa'da Aile Arabuluculuğu

Uyuşmazlıkla başa çıkmanın alternatif bir yöntemi olarak aile arabuluculuğu, müzakereyi sadece ailede değil birçok alanda uyuşmazlıkların ele alınmasında tercih edilen araç haline getirmeyi amaçlayan daha geniş bir hareketin parçasıdır. Dolayısıyla arabuluculuk, boşanan çiftlerin hem desteklendiği hem de kısıtlandığı, böylece sürece dâhil oldukları ve karşılaştıkları zorluklara bir çözüm bulmak için işbirliği yapabildikleri bir müdahale olan 'yumuşak adalet' olarak görülebilir. Aile arabuluculuğunun başarısı şu şekilde analiz edilebilir: çiftlerin özel alana herhangi bir kamu müdahalesini kabul etmekte isteksiz oldukları bir zamanda arabuluculuk, sosyal hizmet uzmanlarının aile davranışlarını düzenleme ve yönetme olasılığını korumaktadır (Bastard, 2010). Aile politikasına ilişkin olarak, aile arabuluculuğunun başarısı, ilişkilerin de müzakere yoluyla yönetildiği ve çiftlerin istikrarsızlığı göz önünde bulundurulduğunda ebeveyn-çocuk ilişkilerinin korunmasına ve ebeveynler arasında çocukların menfaatleri doğrultusunda işbirliğine güçlü bir öncelik verilen belirli bir çift ve aile modeline yönelik mevcut tercihin bir sonucu olarak görülebilir. Bu model, aile arabuluculuğu projesinin özünde yer almaktadır, ancak aynı zamanda aile meselelerine sosyo-hukuki yaklaşımın tamamında hâkim olan modeldir - örneğin aile mahkemelerinin uygulamalarında görülebileceği gibi (Cardia-Vone`che ve Bastard 2007).

Arabuluculuk uygulamalarının ortaya çıkışı bu gerekçenin soyuttan somuta evrilmesiyle eş zamanlıdır. Fransa'da yakın tarih incelendiğinde, örneğin 1990'ların başında, aile hukuku konularıyla ilgilenen mahkemelerde ciddi yığılmalar yaşanıyordu ve davalarla ilgili hem sosyal hem de mali maliyetler hızla artmaktaydı. Buna ek olarak, aile alanındaki profesyonellere göre mahkemeler, boşanma ve ilgili meselelerin taraflara veya çocuklarına yardımcı olacak

şekilde ele alınmasında her zaman çok etkili görünmüyordu. Arabuluculuk olası bir çözüm sunuyor gibi görünüyordu (Dumoulin, 2003). Bu kapsamda uyuşmazlıkların çözümünde bir araç olarak arabuluculuk, 1980'lerin ortalarından sonlarına doğru Kuzey Amerika'dan Fransa'ya getirilmiştir. Neticede Fransa'da arabuluculuk hizmetlerinin, istihdam, ticaret, komşuluk, tüketici ve aile uyuşmazlıkları ile ilgili çeşitli alanlarda küçük ama önemli bir şekilde oldukça hızlı bir şekilde kendini kabul ettirdiği görülmüştür. Spesifik olarak ise aile arabuluculuğundan ilk olarak Cenevre ve Versailles'da düzenlenen iki konferansta, Quebec'te hâlihazırda kullanılmakta olan ve boşanan çiftler arasındaki çatışmayı ele almak için uygun bir yol olduğu düşünülen yeni bir araç olarak bahsedilmiştir (MacFarlane, 2004; Bastard, 2010).

Arabuluculuğun Fransa'ya aktarılması sürecinde Kanada'ya ayrı bir parantez açmak gerekecektir. Öyle ki, Quebecli arabulucular, Anglo-Sakson ülkeleri, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada ile Fransa arasında bir geçiş sunmuştur. Bu noktada şüphesiz dil faktörünün etkisi göz ardı edilemez olmuştur. Nitekim Quebec'li arabulucular tarafından yazılan Fransızca makaleler Fransızlar tarafından kolayca erişilebilirken, Amerikan makalelerinin çoğu erişilebilir değildi. Buna ek olarak, ailenin parçalanması alanında çalışan bazı Fransız profesyoneller (psikologlar, danışmanlar, sosyal hizmet uzmanları, avukatlar, hâkimler, noterler) uluslararası aile konferanslarına katılarak Quebecli arabuluculardan yeni uygulamaya konulan tekniğin faydalarını ilk elden dinlemişlerdir (Dumoulin, 2003). Hatta bazı Fransız profesyoneller Quebec'te arabuluculuk kurslarına katılarak Fransa'nın ilk nitelikli aile arabulucuları oldular. Bu arabulucular Nisan 1988'de bir dizi Avrupa ülkesinden aile hukukuyla ilgilenen bir grup profesyonel APMF - Aile Arabuluculuğunu Destekleme Derneği'ni kurdu (Théry, 1997). O zamanlar o kadar az profesyonel vardı ki,

temel amacı Fransa ve Avrupa'da aile arabuluculuğuna değer verilmesini sağlamak için bir tanıtımdı. Yeni kuruluşun amaçları şunlardı (ve hala da öyledir):

- Kamuoyunu, kurumları, kamu güçlerini ve medyayı aile meselelerinde arabuluculuğun faydaları konusunda bilinçlendirmek;
- Uygulama kurallarında belirtildiği gibi aile arabuluculuğunun uygulanması için gerekli etik temeli, eğitimi ve mesleki koşulları garanti altına almak;
- Aile arabuluculuğu ve bunun profesyonelleştirilmesi (bununla Fransa'da aile arabuluculuğu uygulamak için diploma gibi belirli niteliklerin oluşturulması kastedilmektedir) konusunda araştırma yapmak için her türlü eylem yolunu ve her türlü fırsatı takip etmek (MacFarlane, 2004).

Yeni uygulamaların hem ailelerin hem de sistemin sorunlarını çözeceğine olan inançla Fransa'da arabulucular, avukatlar ve yargıçlarınkine kıyasla "alternatif" olabilecek bir müdahale sunduklarını iddia ederken, yine de en başından beri hukuk profesyonellerinin desteğini aramışlardır. Örneğin, 1990 yılında hukuk davalarında arabuluculuğu kuran ve arabulucuyu profesyonel olmayan biri olarak tanımlayan (yani ücretli profesyonellerden oluşan bir grup yaratma fırsatını dışlayan) ilk yasa kabul edildiğinde, arabulucular güçlü bir tepki göstermiştir. Arabulucular, bu hükümleri oylamaları beklenen Parlamento üyelerine başvurarak aile arabuluculuğunun özel bir müdahale olduğunu ve çok zor aile bağlamlarında çalıştıklarını, profesyonel nitelikte özel beceriler gerektiren bir faaliyet yürüttüklerini savunmuşlardır (Bastard, 2010).

Süregelen tartışmaların bürokrasi ve düzenlemelerde karşılık görmesi gecikmemiştir. Dönemin Aile ve Engelliler Bakanı

tarafından görevlendirilen ve başkanlığını güçlü Ulusal Aile Dernekleri Birliği (UNAF) yöneticisi Monique Sassier'in yaptığı bir çalışma grubu, ulusal bir diploma oluşturulmasını savunmuştur (Sassier 2001). Bu tavsiyeler hayata geçirilmiştir: Monique Sassier başkanlığında aile arabuluculuğu için bir Ulusal Danışma Konseyi oluşturulmuştur. Bu arada, 2002 yılında, paylaşılan ebeveynlik kavramına dayandığı için mesleğe daha da gcl bir temel kazandıran ebeveynlik yetkisine ilişkin Kanun kabul edilmiştir. Bu yasaya göre, aile hâkimleri tarafları bir arabulucuya yönlendirebilir. Hatta arabuluculuk konusunda bir bilgilendirme oturumuna katılmalarını da isteyebilirler (Bastard, 2010).

Sürecin devamında yeni aile arabulucularının eğitimi ve akreditasyonu gelişmiştir: 2004 yılı itibariyle 20 eğitim merkezi ulusal bir prosedürle akreditasyonlarını almışlardır. Bunların çoğu sosyal hizmet okullarıdır ve hâlihazırda sundukları sosyal hizmet programlarına aile arabulucusu müfredatını eklemişlerdir. 2005 yılının başından beri, akreditasyon prosedürü, prosedürlerde daha fazla çeşitlilikle birlikte bölgesel makamlara devredilmiştir. Arabulucuların belgelendirilmesi artık sosyal işler bölge müdürlüklerinin himayesinde devam etmektedir. Buna ek olarak, aile arabuluculuğunun finansmanına ilişkin alınan kararlar, devlet yardımları ve aile ödeneklerinin dağıtımından sorumlu sosyal yardım kurumları olan Aile Yardım Fonları'na merkezi bir rol verilmesine yol açmıştır. Bu kurumlardan arabuluculuk hizmetleri için finansman sağlayan kurumların temsil edildiği yerel komiteler kurmaları beklenmiştir. Aslında, bazı AYP'lar çalışanları tarafından yrtlen kendi hizmetlerini oluşturarak aile arabuluculuğu alanına zaten yatırım yapmışlardı. Bu nedenle onlar da kaynaklarının bir kısmını aile arabuluculuğunun gelişimini desteklemeye ayırmayı kabul etmişlerdir (Bastard, 2010).

Yasal düzenlemelerin devamında 9 Aralık 2003 tarihli ve 284 sayılı Kararnamenin 1. Maddesinde, Devlet Konseyi (Sosyal Bölüm) aile arabuluculuğu alanında bir devlet diploması oluşturulmasını kararlaştırılmıştır; şu anda faaliyete geçmiş olan diploma, "insani, sosyal, hukuk veya tıp bilimlerindeki tüm profesyonellere" açıktır (Sassier, 2003) ve iki yıla yayılmış toplam seksen günlük (560 saat) bir çalışmayı kapsamaktadır. Teori öğretimi 42 gün (294 saat) sürmektedir ve bu sürenin sonunda kursiyerler hukuki bilgi ve aile arabuluculuğu bilgisinin yanı sıra diğer teorik bileşenleri de göstermeli; bir araştırma makalesini tamamlamalı; 10 gün gözlemci olarak ve 5 gün de bir arabuluculuk hizmetinde kişisel gözetim altında çalışarak geçirmelidir. Diploma adayları için bir seçim süreci yürütülmekte ve belirli gerekliliklerin karşılanması koşuluyla mevcut aile arabulucularının statüleri korunmaktadır (Sassier, 2003; Macfarlane, 2004).

Ek olarak, anlaşmazlık yaşayan tüm ailelere aile arabuluculuğu hakkında ücretsiz bir bilgilendirme oturumu sunulacak ve arabuluculuk ilkeleri bu oturumda taraflara açıklanacaktır. Arabuluculuk sürecine katılım gönüllü, gizli ve özgür iradeyle olacaktır. Sürecin amaçları şu şekilde belirtilmiştir:

1. İletişimi yeniden tesis etmek;
2. Aile üyeleri arasındaki bağları korumak ve yeniden inşa etmek ve aile grubunun nihai olarak dağılmasının sonuçlarını önlemek;
3. Kişilere (kendi hak ve yükümlülüklerine saygı göstererek) aralarındaki sorunlara, hukuki meselelerle ilgili olsun ya da olmasın, çözüm bulmaları için araçlar sağlamak (Sassier 2003).

Ayrıca aşağıdaki düzenlemeler de üzerinde uzlaşma sağlanan hususlar olmuştur:

1. Arabuluculuğun aile içi uyuşmazlıklarda mümkün olduğunca erken bir aşamada gerçekleştirilmesi, böylece uyuşmazlığın yozlaşmaması ve adli tartışmalarda sabit hale gelmemesi;
2. Ebeveynlerin ayrı olduğu durumlarda arabuluculuğun, ebeveynlerin bir çift olarak geçmişleri ne olursa olsun, ebeveyn otoritesinin ortaklaşa kullanılmasını ve (çocuklar için) kalıcı bir sorumluluğun teyit edilmesini desteklemesi;
3. Arabuluculuğun belirtilen amacının, taraflarca karşılıklı olarak kararlaştırılan somut çözümler ve anlaşmalar aramak olması (Sassier, 2003; Macfarlane, 2004).

Üzerinde uzlaşma sağlanmış olan diğer konu başlıkları aşağıdaki gibidir,

- Aile arabulucuları listesinin hazırlanması,
- Diplomanın hazırlanması; önümüzdeki beş yıl boyunca yılda 200 yeni öğrenciye arabuluculuğu kimin öğreteceği (Sassier, 2003),
- FENAMEF ve APMF (halen aile arabuluculuğunun iki temel ulusal örgütü) tarafından yönetilecek bir internet sitesinin kurulması,
- Arabuluculukla ilgili bir kitapçık hazırlanması,
- Ailelere maliyetin ayrıntıları (adli yardım alanlar hariç tüm aileler normalde 3 saat sürecek yedi oturumun gerçek maliyetinin altıda biri kadar katkıda bulunacak),
- Maddi bütçenin ilgili çeşitli kurumlara dağıtılması (MacFarlane, 2004).

Aile arabuluculuğu belirli bir sürece göre ilerlemektedir. Arabuluculuk sürecinde ilk olarak arabulucular kendilerine

sunulan talebin kabul edilebilirliğine karar verir- bu durumda arabulucu ilgili kişiyi davasını bir arabulucuya havale etmeden önceki usul adımları hakkında bilgilendirir (havale etmeden önce, çoğu durumda, talep sahibinin bireysel bir karara ilişkin endişesini ilgili kamu makamına iletmiş olması gerekir, örneğin bir sosyal yardımın miktarına itiraz edebilir), hatta arabulucu davayı ilgili makama havale edebilir ('bir kez söyle' kuralına göre). İkinci olarak, arabuluculuk talebi kabul edilebilir nitelikte ise, arabulucu tarafların aralarından seçim yapabileceği tavsiyeler veya çözümler formüle eder. Bunlar sadece yol göstericidir: en uygun olduğunu düşündükleri çözüme ulaşmak taraflara bağlıdır (Gilberg, 2020). Arabuluculuk süreci genellikle üç farklı aşamada organize edilmektedir:

- Tarafların nerede buluşacaklarını kararlaştıracakları bir *hazırlık aşaması*;
- Arabulucunun tarafların argümanlarını "dinleyeceği" bir *analiz ve görüş alışverişi aşaması*: arabulucu gündemi, arabuluculuk sürecinin zaman çizelgesini tanımlar ve arabuluculuğun nasıl organize edileceğini, süreçteki rolünü açıklar ve arabuluculuk ilkelerini hatırlatır (sürecin gizliliği, konuşma süresinin tahsisi...). Arabulucu daha sonra idari uyuşmazlığın altında yatan nedenleri belirler (hassas konular için arabulucu taraflarla, özellikle de ilgili bireyle ayrı görüşmeler yapabilir), bir tarafın ortaya çıkardığı her unsuru diğerine açıklamak zorunda değildir.
- *Arabuluculuğun aktif aşaması*: Arabulucu, uyuşmazlığa ilişkin anlayışını her iki tarafla paylaşır ve olası çözümleri formüle eder (Gilberg, 2020).

Arabuluculuk sürecinde oluşabilecek bir takım olumsuz şartlar söz konusu olabilmektedir. Bu kapsamda yasal zorunluluk gereği arabulucu tarafları olası bir çıkar çatışması riski veya bağımsızlığını zedeleyebilecek durumlar hakkında

bilgilendirmelidir. Böyle bir durumda, arabulucu davadan çekilmelidir. Söz konusu durumlar aşağıdaki gibi tanımlanabilecektir (Gilberg, 2020);

- Davanın havale edilmesi, ilgili kamu makamının iznine veya iyi niyetine bağlı değildir.
- Arabulucu, devam eden bir arabuluculuk prosedürünün ilerleyişi hakkında herhangi bir kamu makamına rapor vermez (prosedür gizlidir).
- Bazı akademisyenler, arabulucuların uzlaştırıcılardan daha fazla uzman olarak hareket edebilecekleri için yalnızca söz konusu alanda uzman olmamaları gerektiğini öne sürmektedir; bu nedenle, arabulucuların kapsamlı bir eğitim almış olmalarını öngörmektedir.
- Arabuluculuk tarafların özerkliği tarafından yönlendirilir, arabulucunun böyle bir gücü yoktur, sadece arabuluculuk sürecini kolaylaştırır.
- Arabulucu bürokratik düzeyde ve kamu idaresi içinde görev yapıyorsa, özerkliklerini sağlamak için kurumsal arabulucular idari hiyerarşinin tepesinde yer alırlar (örneğin bakanlık arabulucuları için Bakanın hemen altında) ancak hiç kimseden (Bakan dâhil) talimat almazlar.
- Uygun araç ve kaynaklardan yararlanmalıdırlar.

İngiltere'de Aile Arabuluculuğu

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere'de boşanma sayısında istikrarlı bir artış yaşanmış, bu artış diğer birçok Batı ülkesinde de görülmüştür. Avrupa genelinde boşanma seviyelerinde de büyük farklılıklar vardı; İngiltere de dâhil olmak üzere Kuzey Avrupa ülkelerinde daha yüksek oranlar gözlemlenirken, İtalya (boşanmanın ancak 1971'de yasal hale geldiği) gibi Güney Avrupa ülkelerinde çok daha düşük seviyeler görülmüyordu. İngiltere ve Galler'de boşanmalar, çiftlerin ayrıldıklarında boşanmalarını kolaylaştıran 1969 tarihli Boşanma Yasası Reform Yasasının 1971 yılında yürürlüğe girmesinin ardından hızla artarken, boşanma sayısı 1993 ve 1994 yılları arasında 165.000'den 158.000'e düşerek 1989 yılından bu yana ilk kez azalmıştır. Aynı dönemde evlilik oranı da yüzde 50 gibi önemli bir oranda düşmüştür. Zaman içerisinde boşanmalardaki artış eğilimi belirli aralıklarla düşse de devam etmiştir (Roberts, 2014).

Boşanmalardaki artış, sosyal eğilim niteliği kazanmak suretiyle aile hayatını etkileyen diğer birçok değişiklik bağlamında görülmelidir. Bu değişiklikler sadece İngiltere'de değil, Doğu ve Güney Avrupa da dâhil olmak üzere diğer gelişmiş ülkelerde de meydana gelmektedir (Munby, 2005). Tarihsel olarak, iki hükümet komitesi raporu, aile çöküşünün görülmesi gereken yeni bir ruhu benimseyerek boşanma ve ayrılmanın sosyal etkisine ilişkin erken dönem endişelerini örneklendirmiştir. 1974 yılında hazırlanmış olan Finer Raporu, evlilik başarısızlığının 'sona erdirilmesinin' çiftlerin kendilerinin ve çocuklarının geleceği için en rasyonel ve verimli düzenlemeleri yapmasıyla gerçekleştirilmesini tavsiye ederek çöküşün sonuçlarının 'medenileştirilmesi' ihtiyacını teyit etmiştir. Rapor, aile anlaşmazlıklarında uzlaşma fikrinin ilk kez kamuoyu tarafından tanınmasını sağlamıştır (Roberts, 2014).

1930'lardan 1971 "e kadar İngiliz aile hukukunda " uzlaşma " ve "uzlaştırma" terimleri birbirlerinin yerine kullanılmış ve bozulan ilişkilerin onarılmasını ifade etmiştir. Daha sonra, 1971 yılında Aile Dairesi Başkanı tarafından yayınlanan Evlilik Uzlaşmasına İlişkin Uygulama Yönergesinde, uzlaşma ilk kez hem uzlaşmadan hem de mahkeme için refah raporlarının hazırlanmasından ayırt edilmiştir (Dingwall ve Eekelaar, 1988; Parkinson, 1983).

Devam eden süreçte hem boşanmanın mevcut yaygınlığı hem de boşanma sürecinin çiftler ve çocukları için işleri daha da kötüleştirdiği yönündeki endişelerin devam etmesi, 1988 yılında Hukuk Komisyonu tarafından 'Gelecekle Yüzleşmek - Boşanma Zeminine İlişkin Bir Tartışma Belgesi'nin yayınlanmasıyla sonuçlanmıştır. Hukuk Komisyonu'nun bulguları, mevcut yasanın kafa karıştırıcı ve adaletsiz olduğunu ve başlangıçtaki amaçlarından hiçbirini yerine getirmediğini göstermiştir; yani, hayatta kalma şansı olan evliliklerin desteklenmesi ve ikinci olarak, ölmüş olan evliliklerin en az acı, utanç ve aşağılanma ile düzgün bir şekilde gömülmesi. Meslek grupları ve kamuoyunu temsil eden kesimlerle yapılan kapsamlı istişareler ve ilave araştırmalar, 170 sayılı Kanun Komisyonu'nun bulgularını desteklemiştir (Roberts, 2014). Dile getirilen eksiklikler 2 temel hususu öne çıkarmıştır:

1. -Çiftlerin evleri, mali durumları ve çocuklarıyla ilgili pratik sorunların mümkün olduğunca dostane bir şekilde çözülmesini ve birbirlerine ve çocuklarına karşı sorumluluklarını uygun bir şekilde yerine getirmelerini teşvik etmek.
2. -Çocukların hem o anda hem de gelecekte maruz kalabilecekleri zararı en aza indirmek ve onlar için ebeveyn sorumluluğunun paylaşılmaya devam etmesini mümkün olduğunca teşvik etmek.

Ortaya koyulan tartışmalar aile arabuluculuğu için meşru zemin oluşturmakla birlikte aile arabuluculuğu kavramına dair iki temel yaklaşımın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu iki temel yaklaşım. Aile uyuşmazlıklarında ve medeni adalet sisteminde arabuluculuğa yönelik yasal istekliliği farklı yönleriyle ortaya koymaktadır. Birinci yaklaşım arabuluculuğu potansiyel olarak üstün bir uyuşmazlık çözüm yöntemi olarak kutlamakta ve ' tarafları karşılıklı anlaşmaya getirecek bir uzlaştırma süreci ile çekişmeli çatışmanın yerini alma dürtüsüne' atıfta bulunmaktadır. İkinci yaklaşım ise evlilik uyuşmazlıklarının medeni hukuk yardım harcamalarının üçte ikisini oluşturduğu ve medeni hukuk adalet sisteminin kendi en kıdemli hâkimi tarafından çok pahalı, çok yavaş, çok karmaşık ve çok eşitsiz olarak suçlandığı bir dönemde idari verimliliği ve maliyet tasarrufunu (örneğin, mahkeme duruşmalarının, sosyal yardım raporlarının ve adli yardımın azaltılması) vurgulamaktadır (Woolf, 1995).

Ortaya çıkan bu iki yaklaşımın da etkisiyle, aile arabuluculuğunun faydaları giderek daha fazla kabul görmeye ve daha yaygın olarak anlaşılmaya başlamıştır. Bu duruma istinaden bir dizi kanun, aile arabuluculuğunun kullanımını ve uygunluğunu artırmaya çalışmıştır (Munby, 2018):

- 1996 tarihli Aile Hukuku Yasası;
- 1999 tarihli Adalete Erişim Yasası;
- Çocuklar ve Evlat Edinme Yasası 2006;
- Adli Yardım Suçluların Cezalandırılması ve Cezalandırılması Yasası 2012;
- Çocuklar ve Aileler Yasası 2014.

Arabuluculuğa yönelik resmi ilgi, medeni hukuk ve aile adaleti sistemlerini dönüştürmüştür. Bu süreçte avukatlar, uyuşmazlık çözümünde uzman olarak geleneksel kontrol

tekellerine yönelik artan meydan okumaları bir tehdit olarak algılayıp yüzlerce arabulucu olarak eğitim almaya koyulmuştur. Öte yandan yapılan araştırmalar ve yeni yasal düzenlemelerin etkisiyle aile arabuluculuğu alanı, farklı meslek elemanlarının (sosyal hizmet, psikoloji ve danışmanlık vb.) profesyonel çalışma sahasına dönüşmesiyle birlikte zenginleşmiştir. İlk mahkeme dışı arabuluculuk hizmetlerinde görev alan arabulucular, öncelikle çocuk refahı ve çocuk koruma çalışmalarına odaklanan sosyal hizmet, danışmanlık ve terapi alanlarındaki profesyonel geçmişlerden geldikleri için, sürece adapte olmaları biraz zaman alsa da hala varlıklarını sürdürmektedirler (Roberts, 2014).

Günümüzde aile arabuluculuğu ile ilgili faaliyetlerin Adalet Bakanlığı koordinatörlüğünde Aile Arabuluculuk Konseyi (FMC) üyesi olan beş üye kuruluş tarafından düzenlenir ve yönetilir. FMC, aile arabulucuları için Uygulama Kuralları sağlar ve aile arabuluculuğunun uygulama gereklilikleri için asgari standartları belirler. FMC, aile arabulucularının akreditasyonundan sorumludur. Anlaşmalara aracılık ederken aile arabulucularının çocuğun refahını göz önünde bulundurmaları ve çocuğun isteklerinin nasıl dikkate alınabileceğini değerlendirmeleri gerekmektedir (Munby, 2018). Bu doğrultuda aile arabulucusu olmak için gerekli bazı koşullar bulunmaktadır. Bunlardan ilki, bir lisans veya daha üst diplomaya sahip olmaktır. Aile arabulucusu olarak eğitim alan adayların çoğu aile hukuku, sosyal hizmet, sosyal bilimler veya terapi/danışmanlık mesleklerinin nitelikli üyeleridir. Lisans düzeyinde veya eşdeğeri bir eğitim almış, tanınmış bir yeterliliğe sahip, aile hukuku, sosyal hizmet, sosyal bilim veya terapi/danışmanlık mesleklerinin üyeleri olarak en az üç yıldır kalifiye olan ve iş yüklerinin %50 veya daha fazlası aile hukuku veya aileler ve/veya çiftlerle çalışmak olan adaylar eğitim almaya uygundur (FMA, 2023).

Aynı şekilde, FMA çok disiplinli bir topluluk olduğundan ve diğer mesleklerden gelen başvuruları olumlu karşıladığından, bu kriterleri uygulamaya uygun olmayan adaylar da, kendi özel mesleki deneyimlerinin aile arabuluculuğu eğitimini üstlenmeye yukarıda listelenen profesyoneller kadar uygun oldukları anlamına geldiğini gösterebilen kişileri arayan 'isteğe bağlı rotamız' aracılığıyla uygun olabilirler. Eğitim paneli tüm isteğe bağlı başvuruları değerlendirmektedir. Panel, profesyonel aile arabulucularından oluşmakta ve (a) karmaşık hukuki bilgileri işleyebilecek ve sunabilecek, (b) ayrılık ve boşanma sürecinden geçen ailelerin karşılaşılabileceği çeşitli durumlara hassas bir şekilde yanıt verebilecek ve (c) ailelere yapılandırılmış yardım sağlayabilecek adaylar aramaktadır (FMA, 2023). Arabulucular ya Family Mediation Council (FMC) tarafından akredite edilmiş olmalı (yani FMCA statüsüne sahip olmalı) ya da FMC tarafından onaylanmış bir temel eğitim programını tamamlamış ve FMC'ye FMCA için çalışıyor olarak kayıtlı olmalıdır. Ayrıca arabulucular, FMC'nin akredite ve tescilli Arabulucular için mevcut gerekliliklerine uymak zorundadır; bu gereklilikler arasında bir FMC üyesi derneğin mevcut üyesi olmak ve gerekli uygulama düzeylerini, mesleki uygulama danışmanlığını ve sürekli mesleki gelişimi sürdürmek yer almaktadır (FMC, 2018).

Gerekli yeterliliklere sahip profesyoneller aile arabulucusu olarak hizmet sağlayabilir. Bu noktada aile arabulucularının sağladığı hizmeti tanımlamak gerekmektedir. Bu noktada FMC'nin aile arabulucuları için hazırladığı uygulama standartları belirleyici olmaktadır. FMC'ye göre (2018) Arabuluculuk aşağıdaki konuların herhangi birini veya tamamını kapsayabilir:

- Yetişkin Katılımcılar arasındaki evlilik veya diğer ilişkilerin sürdürülmesi veya sona erdirilmesine yönelik seçenekler ve bunun sonuçları;

- Bakmakla yükümlü olunan çocuklar için düzenlemeler: ebeveynler ve/veya kariyerler ve uygun olduğu ölçüde geniş aile arasındaki ebeveynlik düzenlemeleri; ebeveyn sorumluluğunun okul, tatil veya dini eğitim gibi, ancak bunlarla sınırlı olmayan diğer yönleri;
- Aile evinin ve yetişkin Katılımcılara ait emekli maaşları da dahil olmak üzere diğer mülk veya varlıkların geleceği; nafaka ve eş nafakası konuları; borçlarla ilgili konular;
- Gelecekte bu düzenlemelerde yapılacak ayarlamalara nasıl karar verileceği.

Katılımcılar ve Arabulucu, Arabuluculuğun, Katılımcılar arasındaki ilişkinin bozulmasıyla bağlantılı olarak çözülmesinin yararlı olacağı ve Arabulucunun Arabuluculuk için uygun olduğunu düşündüğü diğer konuları da kapsayacağı konusunda anlaşabilirler (FMC, 2018).

Yukarıda tanımlanan aile arabuluculuğu faaliyetleri, dört temel ilkeyi merkeze alarak gerçekleştirilmektedir. Bunlar;

- Arabuluculuk **gönüllülük** esasına dayanır, her iki taraf ve arabulucu arabuluculuğun düzenlenebilir olduğunu kabul etmelidir;
- Arabuluculuk, bir çocuğa veya savunmasız bir yetişkine zarar verme riskinin söz konusu olduğu durumlar dışında **gizlidir**;
- Arabulucu **tarafsızdır**, müzakereyi kolaylaştırır ve sonuçta hiçbir çıkarı yoktur;
- **Karar verme** yetkisi arabuluculuğa katılanlara aittir (Munby, 2018).

Aile arabuluculuğunun faydaları bu konudaki bir diğer önemli husustur. Aile arabuluculuğu süreci müracaatçılar için önemli bir dizi fayda sağlamakta, böylelikle sağlıklı bir

etkileşim süreci gerçekleştirilmektedir. FMC (2023) yararlanıcılar açısından bu faydaları aşağıdaki gibi ifade etmektedir;

- Size ne olacağı konusunda daha fazla söz hakkı verir. Mahkemede kararları bir yargıç verecektir. Arabuluculukta ise kararları siz ve diğer taraf verir.
- Daha az streslidir, siz ve eşiniz arasında daha az çatışma olur. Çocuklarınız varsa onlar için daha az üzücüdür. İlgili herkesin gelecekte daha iyi geçinmesi için yollar bulunmasına yardımcı olabilir.
- İletişimi geliştirir ve geleceğinizi çözüme yardımcı olur.
- Her ikiniz de kabul ederseniz anlaşmalar gözden geçirilebilir ve değiştirilebilir - örneğin durumunuz değişirse ve çocuklarınız büyüyüp farklı ihtiyaçlara sahip olurlarsa.
- Ebeveynler işbirliği yaptığında çocuklarınız için daha kolaydır ve önemli aile ilişkilerini sürdürmelerine yardımcı olur.
- Arabuluculuk daha hızlı, daha ucuzdur ve anlaşmazlıkları çözmek için uzun süren mahkeme savaşlarından daha iyi bir yol sağlar - hayatınızın geri kalanına mümkün olduğunca çabuk devam etmenize yardımcı olur.

Finlandiya'da Aile Arabuluculuğu

Finlandiya, mahkeme davalarına alternatif olarak tahkimi kullanma konusunda güçlü bir geleneğe sahiptir. Finlandiya'daki yasal çerçeve ve mahkemeler genellikle tahkimi desteklemektedir ve Finlandiya Ticaret Odası Tahkim Enstitüsü kurulduğu 1911 yılından bu yana tahkimleri yönetmektedir, bu da onu dünyanın en eski işleyen tahkim enstitülerinden biri haline getirmektedir. Finlandiya'da tahkim uzun zamandır ticari uyuşmazlıklar için standart uyuşmazlık çözüm mekanizmasıdır. Finlandiya 1962 yılında 1958 tarihli New York Sözleşmesi'ni onaylamıştır ve 1992 tarihli mevcut Finlandiya Tahkim Kanunu genel olarak UNCITRAL Uluslararası Ticari Tahkim Model Kanunu'nun ana ilkelerini yansıtmaktadır (Taivalkoski ve Pynna, 2015).

Finlandiya'da arabuluculuğun gelişimine geldiğinde, arabuluculuk yörüngesinin diğer Avrupa ülkelerinden, örneğin kıta Avrupa'sından biraz farklı olduğunu belirtmek gerekir. Diğer bazı ülkelerin aksine, Finlandiya'da genel medeni ve ticari meseleler için bir alternatif olarak arabuluculuğun geliştirilmesinde ön planda olan Barolar Birliği'dir. Barolar Birliği 1998 gibi erken bir tarihte Arabuluculuk Kurallarını uygulamaya koymuş ve dava ve tahkim gibi geleneksel kazan-kaybet uyuşmazlık çözüm yöntemlerine alternatiflerin kamuoyunda tartışılmasını başlatmıştır. Finlandiya Barolar Birliği, büyük olasılıkla dünyada arabuluculuğu programına dâhil eden ilk barolardan biridir (Taivalkoski ve Pynna, 2015). Bununla birlikte Finlandiya, arabuluculuğu hukukun belirli alanlarında ve toplu iş uyuşmazlıkları gibi belirli dava türlerinde kullanma konusunda daha uzun bir geleneğe sahiptir. Ayrıca bazı cezai meseleler ve küçük hukuki meseleler için özel bir arabuluculuk programı bulunmaktadır; bu kapsamda belediyeler, bir suçun sonuçlarının telafisi konusunda bir anlaşmaya varılması amacıyla mağdur ve fail arasında bir

toplantı yapılmasını kolaylaştırmak için tarafsız bir arabulucunun hizmetlerini sunmaktadır (Taivalkoski ve Pynna, 2015).

2006 yılından önce arabuluculuk Finlandiya mahkemelerinde mevcut bir alternatif değildi ve ihtilafli davalar sadece mahkeme duruşmalarında ele alınıyordu. Ancak 1993 reformundan sonra mahkeme uygulamaları değişmiş, daha gayriresmi ve aktif bir şekilde kontrol edilir hale gelmiş ve tarafların davalarını oluşturmadaki katkıları ve özellikle de genişletici girişimlerinin yanı sıra bir karar vermek yerine bir uzlaşmaya varma girişimleri ön plana çıkarılmıştır. Yeni arabuluculuk uygulamaları ilk yıllarda uygulamada oldukça yavaş bir şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır. Başlangıçta, İskandinav, İngiliz ve Kuzey Amerika modellerinden ve eğitmenlerinden esinlenen arabuluculuk eğitimine yapılan birçok yatırıma rağmen arabuluculuk çok popüler değildi (Linnanmaki, 2021). Yeni arabuluculuk uygulamalarının uzman destekli özel bir uygulamasının seçilen mahkemelerde çocuk velayeti ve temas uyuşmazlıklarında pilot olarak uygulandığı 2011 yılında, profesyoneller ve genel medya için geniş çaplı bir eğitim ve tanıtımın eşlik ettiği yeni bir aşama başlamıştır. Pilot projede, dört bölge mahkemesi, çocuk velayeti ve temas uyuşmazlıklarında, bir uzmanın (sosyal hizmet uzmanı veya psikolog) hâkim arabulucuya yardımcı olduğu arabuluculuk hizmeti sunmuştur. Bu model 2014 yılında ülke çapında uygulanmaya başlanmış ve mevzuatta kalıcı hale getirilmiştir. 2011-2014 yıllarındaki pilot proje sırasında mahkemelerdeki arabuluculuk dava sayılarında önemli bir artış meydana gelmiştir. Eş zamanlı olarak, aile sosyal hizmetlerinde kolaylaştırıcı arabuluculuğa ilişkin bir geliştirme ve araştırma projesi yürütülmekteydi. Dolayısıyla 2010'larda Finlandiya'da aile arabuluculuğu hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik güçlü bir ilgi vardı (Linnanmaki, 2021).

Ancak belirtmek gerekir ki, uzun yıllar boyunca Finlandiya'da aile arabuluculuğu alanı bulanık ve süreksizdi. Belediyelerin arabuluculuk hizmetlerini nasıl düzenleyeceklerine dair yeknesak bir yönergeleri yoktu ve çoğu zaman bu hizmet mevcut değildi, neredeyse ölü bir mektup gibiydi. Kaç belediyenin aile arabuluculuğu hizmeti sunduğuna dair hiçbir resmi istatistik mevcut değildi (Haavisto, 2018). Aynı zamanda boşanmış ailelere yönelik hizmet sistemi de ciddi zorluklarla karşılaşmıştır. Çok sayıda çözülmemiş ebeveyn anlaşmazlığı, ebeveynlerin mevcut tüm hizmetlerden yardım istemesine ve velayet anlaşmazlıklarının yüksek kamu maliyetlerine yol açmasına neden olmuştur (Hämäläinen 2011). Ebeveynlerin anlaşmazlıkları, yetkililere gönderilen çok sayıda çocuk refahı bildirimine neden olmuştur. Birbirinden farklı birçok hizmet üreticisi birbirinden kopuk bir alan oluşturmuş, bu da en kötü ihtimalle ebeveyn çatışmalarının çözümüne yardımcı olmak yerine çatışmaları alevlendirmiştir (Mattila-Aalto ve ark. 2012). Bu gibi sorunlar çerçevesinde devam eden aile arabuluculuğu çalışmalarının verimliliği ve kapsamını değerlendirmek adına, 2009 yılında, toplumun farklı alanlarında arabuluculuğu teşvik eden bir sivil toplum kuruluşu olan Finlandiya Arabuluculuk Forumu, Finlandiya'da aile arabuluculuğunu incelemek ve geliştirmek için çok disiplinli bir proje başlattı. Bu proje ile aile arabuluculuğu faaliyetlerinin incelenmesi ve iyileştirilmesine dönük bir komisyon kurularak 2009-2014 yılları arasında incelemeler yapılmış ve düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Bu kapsamda Helsinki bölgesinden altı belediyeden sosyal hizmet uzmanları, çocuk refahı uzmanları, süpervizörler, aile çalışanları, psikologlar, aile terapistleri aile danışmanları, avukatlar ve hâkimler, aile arabuluculuğu uygulamaları üzerinde çalışarak yeni modeller geliştirmeyi amaçlamışlardır (Haavisto, 2018).

Ortaya çıkan yeni modeller ve gelişmeler ışığında Finlandiya'da Aile arabuluculuğu, diğer arabuluculuk

türleriyle birlikte kendine önemli bir yer edinmiştir. Finlandiya'da üç farklı aile arabuluculuğu usulü bulunmaktadır: 1) mahkeme dışı arabuluculuk, 2) bağımsız bir usul olarak mahkeme arabuluculuğu ve 3) bir çocuğun velayetine veya erişim haklarına ilişkin bir kararın uygulanmasının bir parçası olarak arabuluculuk (E-Justice, 2023).

Mahkeme dışı arabuluculuk: Finlandiya Evlilik Yasası (1929) uyarınca, bir aile içinde ortaya çıkan anlaşmazlıklar ve hukuki meseleler öncelikle aile üyeleri arasındaki görüşmelerle çözülmeli ve anlaşmayla karara bağlanmalıdır. Eğer aile üyeleri anlaşmazlıkların çözümünde dışarıdan yardıma ihtiyaç duyarlarsa, belediyelerin sosyal yardım kurulları tarafından sağlanan aile arabulucularından yardım isteyebilirler. Çoğu durumda, bu göreve atanan aile arabulucuları gelişim ve aile danışmanlığı hizmetleri ve diğer sosyal hizmetlerin çalışanlarıdır. Aile arabuluculuğu, taraflar arasındaki anlaşmazlıklara karşılıklı tartışma ve müzakere yoluyla çözüm bulmayı amaçlayan diğer sosyal ve aile danışmanlığı hizmetlerinden ayrı bir prosedürdür. Arabuluculuk hizmetleri belediyelere ek olarak Kilise'nin aile danışma merkezleri ve arabuluculuk yapmaya yetkili diğer kuruluşlar ve bireyler tarafından da verilmektedir. Arabulucunun özel görevi, boşanma davalarında çocukların haklarını korumaktır (E-Justice, 2023). Arabulucu, ebeveynlerin çocuklarla ilgili sorunları dostane bir şekilde çözmelerine yardımcı olur. Bu, diğer şeylerin yanı sıra, çocukların her iki ebeveynin ortak velayetinde kalıp kalmayacağı, çocukların kiminle yaşayacağı ve diğer ebeveynle nasıl tanışacakları ve ebeveynlerin çocuklarına bakma sorumluluğunu nasıl paylaşacakları konusunda anlaşmalar anlamına gelir. Ebeveynler anlaşmaya varırsa, arabulucu bir sözleşme hazırlamalarına yardımcı olur. Anlaşmanın uygulanabilir olması için arabulucu ebeveynlerden bir çocuk refahı görevlisi tarafından

onaylanmasını ister. Onaylanmış bir anlaşma mahkeme kararına eşdeğerdir. Aile arabuluculuğu gönüllülük esasına dayanır, gizlidir ve ücretsizdir. Tüm aile ya da eşler birlikte ya da ayrı ayrı aile arabuluculuk hizmetlerine başvurabilir (E-Justice, 2023).

Mahkeme arabuluculuğu: Mahkemeler çocuklarla ilgili velayet, barınma, erişim hakları ve mali destek konularında arabuluculuk yapabilmektedir (394/2011 sayılı Hukuk İşlerinde Arabuluculuk ve Genel Mahkemelerde Uzlaşmanın Onaylanması Hakkında Kanun'un 10. maddesi). Arabuluculuk, yasal işlemlerden ayrı bir prosedürdür. Gönüllüdür, ancak her iki ebeveynin de rızasını gerektirir. Mahkeme işlemlerinden daha hızlı ve daha ucuzdur. Arabuluculuk, tarafların bir mahkemeden arabuluculuk talep etmesiyle başlatılır. Hâlihazırda başlamış olan mahkeme işlemlerinden bir davanın arabuluculuğa havale edilmesi de mümkündür. Arabuluculuk herhangi bir aşamada sonlandırılabilir (E-Justice, 2023). Arabulucu, genellikle bir psikolog veya sosyal hizmet uzmanı olan bir uzmanın yardım ettiği bir hâkimdir. Arabuluculuğa katılan taraflara kendi seçtikleri bir avukat veya başka bir yardımcı yardımcı olabilir. Mahkeme arabuluculuğu için, yardımcının ücretini karşılamak üzere Devlet fonlarından adli yardım talebinde bulunmak mümkündür. Mahkeme arabuluculuğunda çocukların yüksek yararı gözetilmelidir. Bir anlaşmanın teyit edilip edilemeyeceğine karar verirken mahkeme, Çocuk Velayeti ve Erişim Hakkı Kanunu (361/1983) ile Çocuk Nafaka Kanunu'nu (704/1975) dikkate almalıdır. Onaylanmış bir anlaşma mahkeme kararına eşdeğerdir. Bir anlaşmaya varılamazsa, mahkeme davayı kapatır. Dava mahkeme yargılamasından arabuluculuğa havale edilmişse, arabuluculuğun başarısız olması halinde dava mahkeme yargılamasına geri döner (E-Justice, 2023).

Uygulama sürecinin bir parçası olarak arabuluculuk: Bu tür arabuluculuk sadece ebeveynlerden biri bölge

mahkemesinde bir uygulama süreci başlattığında kullanılabilir. Bu durumda, bir mahkeme kararı zaten mevcuttur, ancak diğer ebeveyn tarafından bu karara uyulmamıştır. Çocuğun velayeti ve erişim hakkına ilişkin kararların uygulanmasına dair Kanun (619/1996) uyarınca, velayet veya erişim hakkına ilişkin bir kararın uygulanmasının mahkemeden talep edildiği durumlarda arabulucuyu esas olarak mahkeme belirler. Arabulucu genellikle çocuk psikolojisi konusunda uzman bir psikolog, çocuk koruma konusunda uzman bir sosyal hizmet uzmanı veya bir çocuk refahı görevlisidir. Arabuluculuğun amacı, çocukların refahını sağlamak amacıyla çocukların ebeveynlerinin veya diğer ilgili tarafların işbirliğini kolaylaştırmaktır. Arabulucu, ebeveynler arasında bir toplantı düzenler ve çocuğun (veya çocukların) yaşı ve gelişim düzeyi dikkate alındığında mümkünse, isteklerini ve görüşlerini öğrenmek için çocukla (veya çocuklarla) özel olarak görüşür. Arabulucu, mahkeme için arabuluculuk hakkında bir rapor hazırlar. Arabuluculuk ebeveynler arasında bir anlaşmaya yol açmazsa, mahkeme diğer şeylerin yanı sıra arabulucunun raporuna dayanarak davada bir karar verir (E-Justice, 2023).

Buraya kadar detaylandırıldığı üzere, arabuluculuğun aileler arasındaki uyuşmazlıkların çözümündeki rolleri ortaya çıkmaktadır. Finlandiya'daki belediyeler 1987 Evlilik Yasası uyarınca anlaşmazlık yaşayan aileler için gönüllü bir hizmet olarak aile arabuluculuğu sağlamakla yükümlüdür. Bu hizmet ücretsizdir. Aile arabuluculuğunun amacı, tartışmalar ve müzakereler yoluyla aile üyeleri arasındaki anlaşmazlıklara bir çözüm bulmaktır. Aile arabulucuları genellikle aile danışmanlığı, çocuk koruma veya diğer sosyal yardım hizmetleri çalışanlarıdır ve bu görev belediye sosyal yardım kurulları tarafından verilir. Aile arabuluculuğu, aile arabuluculuğu hizmetleri sunma yetkisine sahip diğer kuruluşlarda da mevcuttur; bu kuruluşlar çoğunlukla

Finlandiya Evanjelik Lutheran Kilisesi tarafından işletilen aile danışma merkezlerinden oluşmaktadır. Evlilik Yasası'na odaklanıldığında, aile arabuluculuğunun tüm vatandaşlar için mevcut olan yerleşik bir hizmet olduğu varsayılabilir (Haavisto, 2018).

Geldiğimiz noktada Finlandiya hukukuna göre, tarafların arabuluculuğa katılması için herhangi bir zorunluluk bulunmamaktadır. Arabuluculuk gönüllülük esasına dayandığından, mahkeme içinde veya dışında yürütülmesine bakılmaksızın, tarafların arabuluculuk konusunda her zaman mutabık kalmaları gerekmektedir. Arabuluculuk için bir ön koşul, meselenin arabuluculuğa elverişli olması ve tarafların iddiaları göz önünde bulundurulduğunda bir uzlaşmanın uygun olmasıdır. Bu, arabuluculuğun, genel bir kural olarak, ilgili medeni hakların tarafların üzerinde anlaşmakta serbest olduğu haklar olduğu tüm davalarda mevcut olduğu anlamına gelmektedir. Arabuluculuğa ve uzlaşmaya elverişli olmayan medeni haklara örnek olarak, tarafların sonucu üzerinde anlaşmaya varmakta özgür olmadıkları babalığın tespiti verilebilir. Bir çocuğun statüsü ve haklarına ilişkin konularda mahkeme bağlantılı arabuluculuk mümkündür ancak Arabuluculuk Kanunu çocuğun menfaatlerinin korunmasını ve maddi hukuktaki belirli hükümlerin dikkate alınmasını gerektirmektedir (Taivalkoski ve Pynna, 2015).

Aile arabuluculuğu uygulamaları, Finlandiya Evlilik Yasası (1929)'nın 2001 yılına kadar süren değişiklikler neticesinde şekillenmiştir. Dolayısıyla ilgili yasanın belirli hükümlerine ayrıca yer vermek önemli olacaktır. Bu kapsamda Finlandiya Evlilik Yasası (1929) aile arabuluculuğuyla ilgili genel durumu aşağıdaki gibi ifade etmektedir;

1. Aile içinde ortaya çıkan uyuşmazlıklar ve hukuki meseleler öncelikle aile bireyleri arasında müzakere yoluyla çözülmeli ve anlaşma yoluyla karara bağlanmalıdır.

2. Bir ailede uyuşmazlık çıktığında, talep üzerine yardım ve destek sağlayan aile arabulucuları vardır.
3. Arabulucular, bir mahkeme kararına veya çocuğun velayeti ve erişim hakkına ilişkin bir anlaşmaya uyulması konusunda uyuşmazlık çıkması halinde de talep üzerine yardım ve destek sağlayabilir.

Aynı yasa kapsamında aile arabulucusunun görevleri aşağıdaki gibi tanımlanmıştır (Finlandiya Aile Yasası, 1929);

1. Arabulucu, aile üyeleri arasında gizli ve açık bir görüşme yapılmasını amaçlar. Arabulucu, aile içindeki uyuşmazlıkların ilgili tüm kişiler için mümkün olan en iyi şekilde nasıl çözülebileceği konusunda bir uzlaşma sağlamayı amaçlar.
2. Arabulucu, reşit olmayan çocukların aile içindeki konumlarının güvence altına alınmasına özel önem verir.
3. Arabulucu, anlaşmaların yapılmasında ve uyuşmazlıkların çözümü için gerekli diğer tedbirlerin alınmasında ilgili kişilere yardımcı olur.

Finlandiya Evlilik Yasası (1929), aile arabuluculuğunun yönetme sorumluluğunu da yasa kapsamında tanımlamakta ve belirli kamu ve yerel yönetimlere çeşitli görevler vermektedir. Bu kapsamda;

1. Aile arabuluculuğunun genel planlaması, izlenmesi ve kontrolü Sosyal İşler ve Sağlık Bakanlığı'nın gözetimi altında Eyalet İl Müdürlüklerinin görevidir.
2. Bir belediyede aile arabuluculuğunun düzenlenmesinden Belediye Sosyal Yardım Kurulu sorumludur. Arabuluculuk, cemiyetler, dernekler ve vakıflar ile Eyalet İl Ofisi tarafından yetkilendirilmiş bireyler tarafından da yapılabilir.

3. Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığı aile arabuluculuğuna ilişkin daha ayrıntılı talimatlar ve kılavuzlar yayımlayacaktır.

Aynı yasa kimlerin aile arabulucusu olabileceğine dair sınırlılıkları da belirlemektedir. Finlandiya Evlilik Yasası (1929)'na göre aile arabulucusu olmak için gerekli koşullar;

- Aile arabuluculuğu yapma yetkisi, başvuru üzerine, bunu yetkin bir şekilde yapabileceği düşünülen bir dernek, birlik veya vakfa verilebilir. Başvuru üzerine, çocuk refahı veya aile rehberliği çalışmalarına veya aile hukukuna aşina olan ve önceki deneyimleri ve kişisel özellikleri nedeniyle arabulucu olarak çalışmak için yeterli yeterliliğe sahip olan bir kişiye de yetki verilebilir.
- Yetki, her seferinde beş yılı geçmemek üzere belirli bir süre için verilir. Yetki, haklı bir nedenin bulunması halinde iptal edilebilir.
- Yetki verilirken, Eyalet İl Ofisi, bölge ve görevlerle ilgili daha ayrıntılı talimatların yanı sıra, Ofise arabuluculuğun izlenmesi için gerekli bilgileri sağlama yükümlülüğü de getirebilir.

A.B.D’de Aile Arabuluculuğu

Amerika’da aile ve boşanma arabuluculuğu alanı, aile ilişkilerinin gidişatının giderek özel bir karar meselesi haline gelmesiyle birlikte hukuk, danışmanlık ve sosyal hizmetin kesiştiği noktadan gelişmiştir. Tarihsel süreçte ele almak gerekirse Amerikan toplumunda boşanmaların artış göstermesi, ailevi sorunların çözümünde yeni ihtiyaçların ortaya çıkması, bu alanda yeni yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesini tetiklemiştir. Bu süreçte Amerika’daki boşanmaların ve velayetle ilgili hususların “kazanan her şeyi alır” mantığıyla gerçekleştirildiği bir avukatlık tutumu, “çekişmesiz hukuki hizmetler” adı altında yeni bir uygulamaya yerini bırakmaya başlamıştır. Bu hareket içerisinde avukatlar tarafların her ikisiyle görüşerek çözüm sürecini kolaylaştırmayı amaçlamıştır (Milne ve ark., 2004).

Eş zamanlı olarak, ruh sağlığı uzmanları boşanan aile üyeleri için yeni seçenekler sunmaya başlamıştır. Tarihsel olarak boşanma, ruh sağlığı uzmanları tarafından psikoterapi alanının dışında görülüyordu. Bireyin bilinçdışı çatışmalarına ve intrapsişik patolojisine odaklanan psikodinamik model, çatışma halindeki çiftlerin klinik bir ortamda birlikte tedavi edilmesine izin vermiyordu. Fakat ortaya çıkan yeni gelişmeler ruh sağlığı uzmanlarını, boşanma ve yasal süreçlere yansımış aile içi uyuşmazlıklarını hukuki çizginin dışında duygusal ve sosyal sorunlar meydana getiren bir alan olarak görmeye itmiştir. Hatta bazı ruh sağlığı uzmanları, boşanan aileye hem evliliğin psikolojik olarak çözülmesinde hem de ebeveynlik sorumlulukları, mal paylaşımı ve mali konularda sözleşmeye dayalı bir anlaşma yapılmasında yardımcı olmanın bir yolu olarak arabuluculuk önermeye başlamıştır (Milne ve ark., 2004).

Kaliforniya ilk olarak 1939 yılında mahkeme bağlantılı uzlaştırma hizmetlerini kurmuştur. Bu hizmetlerin ilk odak noktası uzlaşmayı amaçlayan evlilik danışmanlığı

sağlamaktır. Uzlaştırmanın odak noktası uzlaşmadan boşanma danışmanlığı ve velayet arabuluculuğuna kaydıkça, uzlaştırma mahkemesi personeli muhtemelen arabuluculuk hizmetleri sunan ilk kişiler olmuştur. 1980 yılında Kaliforniya, velayet veya ziyaret anlaşmazlığı olan tüm ebeveynlerin mahkeme duruşmasından önce aile arabuluculuğuna katılmasını zorunlu kılan ilk eyalet olmuştur. İhtilaf sahipleri mahkeme temelli ya da özel arabulucuları kullanmayı seçebilmekteydi. Günümüzde çoğu eyalette aile arabuluculuğunu düzenleyen kanunlar ve mahkeme politikaları bulunmaktadır (Tondo ve ark., 2001; Milne ve ark., 2004).

Bununla birlikte, boşanma arabuluculuğu uygulaması devam etti ve hem dosyalarındaki davaların azalmasını hem de çocukların yüksek menfaatleri konusunda zor kararlar vermekten kurtulmayı memnuniyetle karşılayan hâkimler tarafından teşvik edildi. Mahkeme yöneticileri, arabuluculuğun mahkeme duruşmalarından daha az masraflı olduğuna ve boşanma sonrası daha az dava ve icra sorunuyla sonuçlandığına dair kanıtlar arttıkça, aile arabuluculuğunu zorunlu kılan mevzuatı destekledi. Boşanan nüfus, bir dizi taban örgütü aracılığıyla reform talep etmeye başladı. Birlikte ebeveynliği, ortak velayeti ve paylaşılan ebeveynliği destekleyen mevzuat değişiklikleri boşanma arabuluculuğunun kurumsallaşmasına zemin hazırlamıştır (Milne ve ark., 2004). Ortaya çıkan bu yeni alan elbette bir yetkinlik tartışmasını gündeme taşımıştır. 1974 yılında ilk özel sektör aile arabuluculuk merkezinin kurulması, sosyal bilimler alanındaki diğer disiplinlerin sürece dâhil edilmesini benimseyen yapılandırılmış arabuluculuk kavramının ortaya atılması, disiplinlerarası bir organizasyon olan Aile Arabulucuları Derneği'nin (FMA) kurulması gibi gelişmeler özellikle barolardan ciddi tepki almıştır. Dahası barolar, aile arabuluculuğu hizmetlerinin avukat olmayanlar tarafından yapılmasını yetkisiz avukatlık uygulaması ilan ederek bu

sürece dâhil olan avukatları etik yaptırımlarla tehdit etmiştir (Silberman, 1988).

Ardından 1982 yılında Aile Arabulucuları Akademisi (AFM) kurulmuştur. AFM, aile ve boşanma arabulucuları için meslek birliği haline geldi. Kuruluş arabuluculuk eğitim programlarına sponsor oldu, kamu politikası konularını (çeşitlilik, uygulama standartları ve denetim nitelikleri dahil) ele aldı ve üyeleri için bir bülten ve dergi yayınladı. 2001 yılında AFM, Uyuşmazlık Çözümünde Profesyoneller Derneği (SPIDR) ve Uyuşmazlık Çözümü Eğitim Ağı (CREnet) ile birleşerek "uyuşmazlık çözümünün uygulanmasını ve kamuoyu tarafından anlaşılmasını geliştirmeye" adanmış bir üyelik kuruluşu olan Uyuşmazlık Çözümü Derneği'ni (ACR) kurmuştur. Aile ve Uzlaştırma Mahkemeleri Derneği, Amerikan Tahkim Derneği ve Amerikan Barolar Birliği de dahil olmak üzere diğer ulusal kuruluşlar boşanma ve çocuk velayeti arabuluculuğunu teşvik etmeye başlamış ve konferanslarına, haber bültenlerine ve dergilerine arabuluculuk konularını ve programlarını eklemişlerdir (Milne ve ark., 2004).

Günümüzde aile arabulucusu olmanın ilk adımı, ilgili bir alanda lisans derecesi almaktır. Birçok aile arabulucusu psikoloji, hukuk veya sosyal hizmet alanlarında lisans derecesine sahiptir. Danışmanlık, psikoterapi, sosyoloji ve eğitim alanlarında dersler alabilirsiniz. Lisans derecesi almak size çatışma çözümü ve aile arabuluculuğu konusunda beceri ve temel bilgi sağlayabilir. Bazı aile arabulucuları eğitimlerine yüksek lisans derecesi alarak veya hukuk fakültesine giderek devam ederler. Öğrenciler genellikle yüksek lisans derecelerini iki yılda tamamlarken, hukuk fakültesi genellikle üç yıllık tam zamanlı çalışma gerektirir. Yüksek lisans yapmayı tercih eden aile arabulucuları genellikle arabuluculuk ve uygulamalı çatışma öğrencileri veya müzakere ve uyuşmazlık çözümü alanlarında uzmanlaşırlar. İleri dereceye sahip bir profesyonel, aile arabulucusu olarak

çalışırken daha fazla istihdam fırsatıyla karşılaşabilir. Birçok aile arabulucusu pozisyonu, başvuru sahiplerinin arabuluculuk eğitiminde özel bir programı tamamlamalarını gerektirir. Bu programlar genellikle 40 saatlik ders içerir ve öğrencileri çatışma çözümü teknikleri konusunda eğitir. Bu eğitim, mezunları standart bir arabuluculuk sürecinin aşamalarını takip etmeye ve bu süreç sırasında ortaya çıkan yaygın sorunları belirlemeye hazırlar. Öğrencileri aile hukuku, ebeveynlik planları, çocuk gelişimi ve kaynakların tahsisi konularında bilgilendirir (Indeed, 2023).

İlk araştırmalar (1970-80'li yıllar), sosyal hizmet uzmanları, evlilik ve aile terapistleri, psikologlar ve psikiyatristler dâhil olmak üzere ruh sağlığı profesyonellerinin özel sektördeki aile arabulucularının %78'ini, kamu sektöründekilerin ise %90'ını oluşturduğunu göstermiştir. Avukatlar, özel sektör aile arabulucularının %15'ini ve kamu sektöründe hizmet verenlerin sadece %1'ini oluşturuyordu. Mevcut olmamakla birlikte, kamu sektörü mahkemeye bağlı arabuluculuk programları, öncelikle ruh sağlığı uzmanlarını istihdam etmeye devam ettiklerini bildirmektedir (Milne ve Salem, 2000). Günümüzde ise genel bir istatistik bulunmamakla birlikte yapılan özel araştırmalar, sertifikalı aile arabulucularının eğitimlerinde meslek çeşitliliğinin arttığını, hukuk, psikoloji, işletme, siyaset ve sosyal hizmet gibi alanların hala varlıklarını sürdürdüklerini göstermektedir (Zippia, 2023).

Amerika'da aile arabuluculuğu kendine özgü bir akademik gelenek geliştirmedeğinden ve çoğu uygulayıcı bu alana önceki mesleki yöneliminden yaklaştığından, aile arabuluculuğunun tekil bir resmini sunmak zordur. Aile arabuluculuğu hizmetleri tipik olarak dört ortamdan birinde sunulmaktadır: (1) mahkeme bağlantılı mekânlar, (2) özel muayenehaneler, (3) ajanslar ve klinikler ve (4) toplum arabuluculuk merkezleri (Milne ve ark., 2004).

Bu koşullar altında aile arabulucusu gizlilik ilkesini gözeterek, her bir tarafın kendisi için neyin önemli olduğunu iletmesine ve diğer taraf için neyin önemli olduğunu duymasına yardımcı olur. Arabulucunun yardımıyla taraflar (APFM, 2023);

- Çözülmesi gereken sorunları belirlerler;
- Sorunları önceliklendirir ve her seferinde birine odaklanır;
- Olası çözümleri tartışır;
- Ebeveynlik planları ve/veya mali ya da diğer konular hakkında anlaşmaya varır;
- Ortaya çıkan anlaşmanın bir taslağını hazırlar
- Gözden geçirir, revize eder ve sözleşmeyi imzalanmak üzere hazırlar.

Yararlanıcılar açısından ifade etmek gerekirse aile arabuluculuğunun avantajları bir diğer husustur. Özellikle karar verme sürecinin, çocukları ve aileyi en iyi tanıyan aile bireylerine bırakılması, ailenin geleceği ile ilgili kararın yine ailenin söz hakkıyla çözülmesi başta olmak üzere bir dizi fayda söz konusudur. Bunlar;

- Arabuluculuk mahkemede mücadele etmekten çok daha ucuzdur.
- Arabuluculuk mahkemede kavga etmekten psikolojik ve duygusal anlamda çok daha az yıpratıcıdır.
- Arabuluculuk, davanın birçok karmaşık adımında yolunuzu bulmaya çalışmaktan çok daha hızlıdır (APFM, 2023).

SONUÇ

Aile birliğinin bozulması anlamına da gelebilecek boşanma, gerek dünyada gerekse ölkemizde son elli yılda yaşanan sosyolojik dönüşümlerle bağlantılı biçimde artmaktadır. Aile değerleri, yapısı, işlevleri ve ilişkilerindeki değişimler, boşanma oranlarındaki artışı tetiklemektedir. Boşanmalar, sadece evlilik birliği sonlanan eşleri değil, aynı zamanda varsa çocuklar, ailenin diğer üyeleri ve genel olarak toplumsal sistemi etkilemekte ve bu etki genelde psiko-sosyal ve kültürel olarak olumsuz biçimde gelişmektedir.

Türkiye’de ailenin korunması, aile birliğinin korunması, boşanmaların gerek önlenmesi gerekse boşanma sürecinin sağlıklı yürütölmesi adına Anayasa, kanun ve yönetmeliklerle mevzuat yönünden; Kalkınma Planları ve Ulusal stratejiler aracılığıyla benimsenen aile politikalar yönünden ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı aracılığıyla yürütölen sosyal hizmetler yönünden kamu kurum ve kuruluşları işlerliğini devam ettirmektedir. Ayrıca yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve toplumun diğer aktörleri, boşanmaların zararlarını azaltmak, boşanmaların önüne geçebilmek, boşanma sürecini sağlıklı yürütebilmek adına faaliyet yürütebilmektedir.

Hâlihazırda toplumumuzda eşler arasındaki problemlerin çözümünde ve boşanma sürecindeki çiftlerin süreci yönetebilmeleri adına aile ve yakın sosyal çevrenin desteği söz konusu olabilmektedir. Fakat günümüzde toplumsal değişme, değerlerdeki değişme, kentleşme ve göç ile birlikte toplumun dayanışmacı ve yardımlaşmacı karakteri ile sosyal destek sistemleri zayıfladığından ve de anlaşmazlık yaşayan

çiftlere yapılan yardımın ve desteğin profesyonel olmadığından sürecin kötü yönetilmesine sebep olmasından ötürü anlaşmazlıkları daha mahkeme kapılarına dayanmadan çözümlenebilecek profesyonel bir yardım mekanizmasına ihtiyaç vardır. Bu profesyonel yardım sisteminin ilki Aile Danışmanlığı olsa da aile danışmanlığının doğası, ilkeleri ve yöntemi ikinci bir yardım sistemine ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. O da daha çok boşanma sürecindeki çiftlere müdahaleyi içeren, terapi sistemlerinden farklı ve hukuk nosyonu da gerektirecek ilke ve yöntemleri içeren bir yardım sistemi olan ve de dünyanın birçok ülkesinde uygulanan Aile Arabuluculuğu'dur.

Mevcut Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'na uyarlanabilecek birtakım değişikliklerle ve getirilecek yeni hükümlerle Aile Arabuluculuğu yasal statüye kavuşabilir. Ayrıca sosyal hizmet, psikoloji, psikolojik danışma ve rehberlik, hukuk, sosyoloji ve önerilebilecek başka disiplinlerden meslek elemanlarına üniversiteler aracılığıyla hukuk ve aile hizmetleri hakkında sertifikasyon sistemi içerisinde eğitim verilmek suretiyle Aile Arabulucusu yetiştirilebilir.

KAYNAKLAR

- 4721 Sayılı Yeni Türk Medeni Kanunu
- 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun
- 6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu
- AÇSHB (2019). *Türkiye aile yapısı araştırması, 2016*. Ankara. T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Almeida, H. N., Albuquerque, C. P., ve Santos, C. C. (2014). *Social And Community Mediation In Europe. Experiences and Models*. Portugal.
- APFM (2023). FAQs About Family Mediation. Erişim adresi: <https://apfmnet.org/frequently-asked-questions-about-family-mediation/>, erişim tarihi: 07/04/2023.
- ASAGEM (2008). *Türkiye boşanma nedenleri araştırması* (Gözden Geçirilmiş 2. Baskı), Ankara: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- ASGM (2011). *Tek ebeveynli aileler*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.

- ASPB (2014a). *Türkiye aile yapısı araştırması-TAYA 2006* (2. b). Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- ASPB (2014b). *Türkiye aile yapısı araştırması-TAYA 2011* (2. b). Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- ASPB (2014c). *Türkiye aile yapısı araştırması: tespitler, öneriler*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- ASPB (2015). *Türkiye boşanma nedenleri araştırması, TBNA 2014*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Bastard, B. (2010) Family mediation in France: a new profession has been established, but where are the clients?, *Journal of Social Welfare & Family Law*, 32:2, 135-142, DOI: 10.1080/09649069.2010.506309
- Beşirli, H. (2015). Toplumsal değişme sürecinde aile. *Aile Sosyolojisi*. Erzurum: Atatürk
- Bruni, A. (2010). Mediation in Italy. *Revista Forumul Judecatorilor*, 96.
- Cardia-Voneche, L., ve Bastard, B. (2007). Invention du possible ou apprentissage obligé? Négociation et ordre social dans la médiation familiale. In: H. Michel and L. Willemez eds. *La justice au risque des profanes*. Paris: PUF, 79-93.

Čiuladienė G., Lasinskas D. (2018). Konfliktų universitete sprendimas taikant mediaciją: pamokos Lietuvai. *Acta paedagogica Vilnensi*, 40; 58 – 69.

Court Review, 39(4), 431–453.

Cruz, R. M. (2015). The lawyer's role in family mediation – critical analysis to the Portuguese reality. *Revista Electronica De Direito*, 3. Erišim adresi: <https://cij.up.pt/en/red/previous-editions/2015-nordm-3/the-lawyers-quo-role-in-family-mediation-ndash-critical-analysis-to-the-portuguese-reality/> , Erišim tarihi: 11/01/2023.

Danovi, F. (2011). Per uno statuto giuridico del mediatore. *Rivista di diritto processuale*, 66(4), 771-790.

De Luca, A. (2015). Mediation in Italy: Feature and Trends. In: Esplugues, C., Marquis, L. (eds) *New Developments in Civil and Commercial Mediation. Ius Comparatum - Global Studies in Comparative Law*, vol 6. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-18135-6_11

De Palo, G., & Keller, L. R. (2012). The Italian mediation explosion: lessons in Realpolitik. *Negotiation Journal*, 28(2), 181-199.

DeLattre, G. (2010). Der Täter-Opfer-Ausgleich – die Praxis eines anderen Umgangs mit Straftaten. In: Senghaus, P. (Hrsg.), Mediation und Polizei. Rothenburg/Oberlausitz: Sächsische Polizei, 81-102.

Dingwall, R. ve Eekelaar, J. (1986), Judgments of Solomon: Psychology and family law, in M. Richards and P. Light (eds), *Children of Social Worlds: Development in a Social Context*. Cambridge.

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 – 2013)

DPT (1992). *Türk aile yapısı araştırması*. Ankara: Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı.

E-Justice (2023). Family Mediation. Erişim adresi: https://e-justice.europa.eu/372/EN/family_mediation?FINLAND&member=1, erişim tarihi: 03/04/2023.

Emery, R. E. (2019). *Aile ilişkilerini tekrar gözden geçirmek - Boşanma, velayet ve arabuluculuk*. Ankara: CK Yayınevi.

Finlandiya Evlilik Yasası (1929). Erişim adresi: <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1929/19290234>, Erişim tarihi: 01/04/2023.

FMA (2023). Train to become a Family Mediator. Erişim adresi: <https://thefma.co.uk/conference-and->

training/train-to-become-a-mediator/, Erişim tarihi:
12/03/2023

FMC (2018). Code of Practice for Family Mediators. Erişim
adresi:

<https://www.familymediationcouncil.org.uk/us/code-practice/>, Erişim tarihi: 11/03/2023

FMC (2023). Family mediation - Sorting out family disputes
without going through court. Erişim adresi:

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/489124/family-mediation-leaflet.pdf, Erişim tarihi:
14/03/2023

FMS (2023). Family Mediation System FAQs. Erişim adresi:

https://dgpj.justica.gov.pt/Portals/31/Ingl%C3%AAs/FAQ_S_SMF.pdf?ver=TUEeL7V-CL6QARhCr_iCsQ%3D%3D, Erişim tarihi: 17/02/2023.

Fukuyama, F. (2009). *Büyük çözüme* (2. b). (H. Kaya Çev.).

İstanbul: Profil Yayıncılık

Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınları.

Guaglione, L. (2007). Affidamento condiviso tra mediazione familiare e poteri del giudice, in *Corti pugliesi*, Edizioni Scientifiche Italiane, 28.

Haavisto, V. (2018). Developing family mediation in Finland: the change process and practical outcomes. *Nordic mediation research*, 41-66.

Hämäläinen, J. (2011). Kalliit erot. *Selvitys huoltoriitojen kustannuksista. Lastensuojelun keskusliitto. Neuvokeskus, Helsinki.*

Hess, B., ve Pelzer, N. (2015). Mediation in Germany: Finding the right balance between regulation and self-regulation. *New developments in civil and commercial mediation: Global comparative perspectives*, 291-312.

<https://www.aile.gov.tr/athgm/kurumsal/daire-baskanliklari/aile-egitimi-ve-danismanlik-hizmetleri/>

<https://www.aile.gov.tr/athgm/kurumsal/daire-baskanliklari/sosyal-arastirma-ve-politika-gelistirme/>

<https://www.aile.gov.tr/athgm/kurumsal/daire-baskanliklari/sosyal-destek-hizmetleri/>

<https://www.aile.gov.tr/athgm/kurumsal/daire-baskanliklari/toplum-hizmetleri/>

<https://www.aile.gov.tr/chgm/uygulamalar/sosyal-ve-ekonomik-destek-hizmeti/>

<https://www.aile.gov.tr/ksgm>

- İl, S. (2009). Aile arabuluculuğu. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 20 (1), 23-31.
- Impagnatiello, G. (2009). La mediazione familiare tra Corte Costituzionale e legislatore delegate. *Mediaries*, 163.
- Indeed (2023). How to become family mediator. Erişim adresi: <https://www.indeed.com/career-advice/finding-a-job/how-to-become-family-mediator>, erişim tarihi: 07/04/2023.
- Johnstone, G., ve Van Ness, D. W. (2013). The meaning of restorative justice. In *Handbook of restorative justice* (pp. 5-23). Willan.
- Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2016-2020)
- Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2021-2025)
- Karagözoğlu, N. (2017). *Aile uyumsuzluklarında arabuluculuğa elverişlilik*. (Yüksek Lisans Tezi). Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koç, İ. (1999). Changing family patterns and living arrangements in Turkey (1978-1993). *European Population Conference (European Populations: Unity and Diversity)*. 30 Ağustos-3 Eylül, The Hague.

- Koçyıldırım, G. (2010). *Sosyal hizmet bakış açısıyla çocuk teslimine ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına dair ilamların icrası uygulamaları*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kury, H., ve Kuhlmann, A. (2016). Mediation in Germany and other Western countries. *Kriminologijos studijos*, 4, 5-46.
- Linnanmäki, K. (2021). Mediation: A Change in Finnish Court Culture?. *Rethinking Nordic Courts*, 235-254.
- Macfarlane, D. (2004) Family Mediation in France, *Journal of Family Studies*, 10:1, 97-112, DOI: 10.5172/jfs.327.10.1.97
- Mattila-Aalto, M., Bergman-Pyykkönen, M., Haavisto, V., ve Karvinen-Niinikoski, S. (2012). Konfliktiteoreettinen näkökulma eroihin ja palvelujen kehittämiseen. In *Challenges of divorce, interventions and children= Eron haasteet, väliintulot ja lapset* (pp. 213-241). Ensija turvakotien liitto.
- Mazlum, İ. (2020). Alman Hukuku'nda aile arabuluculuğu. *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. Cilt: 5 - Sayı: 1, Nisan 2020.

Milne, A. L., Folberg, J., ve Salem, P. (2004). The evolution of divorce and family mediation: An overview.

Milne, A., ve Salem, P. (2000). Report on capacity building for Connecticut support services division. Unpublished manuscript.

Minelli, G. (2011) Controversie oggetto di mediazione. In La mediazione per la composizione delle controversie civili e commerciali, ed. M. Bove, 83–101. Cedam: Assago.

Munby, J. (2005). Families old and new – the family and Article 8. *Child and Family Law Quarterly*, 17(4), 487–509.

Munby, J. (2018). Family Mediation in England and Wales: A guide for judges, magistrates and legal advisors.

Nadir, U. ve Nuhoglu, H. (2017). Adli sosyal hizmet açısından mesleki bir rol olarak aile arabuluculuğu. Yücel D., Gönültaş M.B (Ed.) içinde, *Adli Sosyal Hizmet Müdahale ve Yaklaşımları*. Ankara: Nobel Yayınları.

On Birinci Kalkınma Planı (2019 – 2023)

Öngider, N. (2013). Boşanmanın çocuk üzerine etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 5(2), 140-161.

Onuncu Kalkınma Planı (2014 – 2018)

Özby, İ. (2004). Avukatlık hukukunda uzlaştırma ve uzlaştırma tutanağının ilam niteliği. *Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*. 8 (3-4), 387-418.

Özbek, M. (2004). *Alternatif uyuşmazlık çözümü*. Ankara: Yaklaşım Yayınları.

Özgür Bayır, Ö. (2016). Aile: Temel kavramlar, aile yapısı, işlevleri ve dönüşümü. (Ed. Y.Genç ve H. H. Taylan (Ed.) içinde, *Aile ve Çocukla Sosyal Hizmet*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Parkinson L. (2017). *Aile arabuluculuğu yeni aile adalet sistemine dair uygun uyuşmazlık çözüm yöntemi*. (Y. F. Yücel Çev.). Ankara: Adalet Bakanlığı Yayınları.

Parkinson, L. (1983). Conciliation: Pros and cons. *Family Law*, 13(1), 22-5.

Queirolo, I., L. Carpaneto, ve S. Dominelli. (2012). Italy. in Civil and commercial mediation in Europe. vol. I, ed. C. Esplugues, J.L. Iglesias, and G. Palao, 251-282. Cambridge/ Antwerp/Portland: Intersentia.

Rafthi , K. ve Shkempi, F. (2016). The Implementation Of Family Mediation In Italy And Albania: A Comparison Study. 2nd International Conference on Advances in

Education and Social Sciences, 539-546, 10-12 October 2016- Istanbul, Turkey.

Riberio, N. C. (2018). What is family mediation. Erişim adresi: <https://divorciofamilia.com/en/divorce/family-mediation/>, Erişim tarihi: 04/01/2023.

Roberts, M. M. (2014). *Mediation in family disputes: Principles of practice*. Ashgate Publishing, Ltd.

Roberts, M. M. (2020). *Aile uyuşmazlıklarında arabuluculuk: Uygulama esasları*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Sassier, M. (2003). Conseil consultatif national de la médiation familiale, Médiation familiale – un métier pour l’avenir (Family Mediation – a career for the future).

Sekizinci Beş Yıllık Planı Kalkınma Planı (2001-2005)

Şen, B. (2013). *Boşanma sũreci ve arabuluculuğu*. (Doktora Tezi). Hacettepe Őniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitũsũ.

Silberman, L. (1988). Ethical constraints: A legal perspective. In J. Folberg & A. Milne (Eds.), *Divorce mediation: Theory and practice* (pp. 359–384). New York: Guilford Press.

Soygüt, M, (2006). *Türk ceza ve ceza usul hukukunda uzlaşma kurumu*. (Yüksek Lisans Tezi). Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Taivalkoski, P., ve Pynnä, A. (2015). The Courts and Bar Association as Drivers for Mediation in Finland. *New Developments in Civil and Commercial Mediation: Global Comparative Perspectives*, 275-289.

Tanrıver S. (2006). Hukuk uyuşmazlıkları bağlamında alternatif uyuşmazlık çözüm yolları ve özellikle arabuluculuk. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. (64), 151-177.

Tanrıver S. (2006). Hukuk uyuşmazlıkları bağlamında alternatif uyuşmazlık çözüm

Taylan, HH ve Danış, Y. (2016). Sosyal değişme ve Türkiye’de boşanma olgusu. *Mehir Aile Dergisi*. (3).

Théry, I. (1997). Preface. In A. Babu, I. Biletta, N. Mariller, P. Bonnoure-Aufiere, M. David-Jougneau, S. Ditchev, & A. Giro, *Médiation familiale: Regards croisés et perspectives*. editions ERES.

Timur, S. (1972). *Türkiye’de aile yapısı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

- Tondo, C., Coronel, R., ve Drucker, B. (2001). Mediation trends: Survey of the states. *Family*
- Topcuoğlu, R.A. (2019). Aile mevzuatı. *Sosyal Hizmet Mevzuatı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Trenczek, T., ve Loode, S. (2012). Mediation “made in Germany”-a quality product. *Australasian Dispute Resolution Journal*, 23(1), 61-70.
- TÜİK (2022a). *Doğurganlık istatistikleri, 2021*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları.
- TÜİK (2022b). *Türk aile yapısı araştırması, 2021*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları.
- TÜİK (2023). *Evlenme ve boşanma istatistikleri, 2022*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları.
- Türkarşlan, N. (2013). Aile sosyolojisi. M. Tuna (Ed.) içinde, *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Vaccà, C. (2011). La “negoziazione paritetica”. *I contratti*, 2011, 965-968.
- Woolf, L. (1995). *Access to Justice: Interim Report to the Lord Chancellor on the Civil Justice System in England and Wales*. London.

World Values Survey (1990). World Values Survey Wave 2 (1990-1994)Turkey

<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV2.jsp>

World Values Survey (2018). World Values Survey Wave 7 (2017-2020)Turkey

<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV7.jsp>

Yaşa, U. (2019). *Aile bütünlüğünün korunmasında aile arabuluculuğunun gerekliliği*. (Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Yörükoğlu, A. (2004). *Çocuk ruh sağlığı*. İstanbul: Özgür Yayınları.

Zastrow C. (2014). *Sosyal hizmete giriş*. Ankara: Nika Yayınevi.

Zippia (2023). Certified Family Mediator Jobs. Erişim adresi: <https://www.zippia.com/certified-family-mediator-jobs/>, Erişim tarihi: 07/04/2023.

Aile Arabuluculuğunun Gerekliliği ve Dünyadaki Uygulama Örnekleri

Hasan H. Taylan
Hüseyin Zahid KARA